

ISSN 1811-0770

E-ISSN 2587-411X

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

Publicație periodică științifico-practică

Nr. 2 (252), anul 25 (2024)

DOMENII DE CERCETARE:

♦ *Științe juridice*

CHIȘINĂU - 2024

Agencia Națională de Asigurare
a Calității în Educație și Cercetare

CERTIFICAT

de recunoaștere a revistei
în calitate de publicație științifică de profil

Seria RȘP Nr. 070

Revista Națională de Drept

ISSN 1811-0770

E-ISSN 2587-411X

Fondator: Universitatea de Studii Politice și Economice
Europene „Constantin Stere”

Tipul B

Profil: Științe juridice

În baza Deciziei Consiliului de Conducere al Agenției Naționale de Asigurare a Calității
în Educație și Cercetare nr. 12 din 23 februarie 2024, pentru o perioadă de 4 ani.

Președinte

Andrei CHICIUC

Eliberat la 12 aprilie 2024

Chișinău

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

Publicație periodică științifico-practică

Nr. 2 (252), anul 25 (2024)

Certificatul de înregistrare: nr. 1003600061124 din 27 septembrie 2000

Accreditată de Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educației și Cercetare prin Decizia nr. 12 din 23.02.2024

Tipul B

FONDATORI:

- ✓ *Uniunea Juriștilor din Moldova*
- ✓ *Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova*
- ✓ *Universitatea de Stat din Moldova*
- ✓ *Universitatea Americană din Moldova*

REDACTOR-ȘEF: Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

REDACTOR-ȘEF ADJUNCT: Violeta COJOCARU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector, Universitatea de Stat din Moldova

Redactare în română și rusă: **Tudor SOROCEANU**; Redactare în engleză: **Lorina AVORNIC**; Redactare în franceză: **Anișoara DUBCOVEȚCHI**;

Asistență computerizată: **Maria BONDARI**

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Violeta COJOCARU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector, Universitatea de Stat din Moldova

Ion DEACONESCU, doctor, profesor universitar, academician, președinte, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România

Mircea DUȚU, doctor în drept, profesor universitar, director, Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române

Spyridon FLOGAITIS, doctor în istorie și drept, profesor universitar, academician, director, Organizația Europeană de Drept Public, Grecia

José Luis IRIARTE ÁNGEL, doctor, profesor în drept internațional privat, Universitatea Publică din Navarra, Spania

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Tudorel TOADER, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România

Andrei TREBKOV, doctor în drept, Uniunea Internațională a Juriștilor, Rusia

COLEGIUL DE REDACȚIE

Albert ANTOCI, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Elena ARAMA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Grigore ARDELEAN, doctor în drept, conferențiar universitar, Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne, Republica Moldova

Victoria ARHILIUC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Flavius-Antoniu BAIAS, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea din București, România

Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova, Republica Moldova

Cătălin BORDEIANU, doctor în drept, profesor universitar, academician, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România

Valeriu BUJOR, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Valentina COPTILEȚ, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Ion CRAIOVAN, doctor în drept, profesor universitar, România

Andrian CRETU, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Bogdan CUZA, doctor în economie, doctorand în drept, Germania

Ion DEACONESCU, doctor, profesor universitar, academician, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România

Lucian DINDIRICA, doctor în istorie, conferențiar universitar, România

Marin DOMENTE, doctor în drept, Universitatea Americană din Moldova

Mircea DUȚU, doctor în drept, profesor universitar, Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române

Spyridon FLOGAITIS, doctor în istorie și drept, profesor universitar, academician, Organizația Europeană de Drept Public, Grecia

Raisa GRECU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Ion GUCEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Ioan HUMĂ, doctor în drept, profesor universitar, România

José Luis IRIARTE ÁNGEL, doctor, profesor în drept internațional privat, Universitatea Publică din Navarra, Spania

Alexandru MARÎȚ, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Iurie MIHALACHE, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Victor MORARU, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, membru corespondent, Academia de Științe a Moldovei

Vytautas NEKROSIUS, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Lituania

Mihai POALELUNGI, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Elena RAILEAN, doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Universitatea Americană din Moldova

Alexandru ROȘCA, doctor habilitat, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Nicolae SADOVEI, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Diana SCOBIALĂ (ȘÎRCU), doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutul Național al Justiției, Republica Moldova

Tzvetan SIVKOV, doctor în drept, profesor universitar, Bulgaria

Andrei SMOCHINA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Boris SOSNA, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Comrat, Republica Moldova

Victor SPINEI, doctor în istorie, profesor universitar, academician, Academia Română

Florin STRETEANU, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România

Tudorel TOADER, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România

Olga TĂȚAR, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Comrat, Republica Moldova

Alexandru TICLEA, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea Ecologică din București, România

Alexandru VOICU, doctor în drept, profesor universitar, România

Iurii VOLOŠIN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Națională de Aviație, Kiev, Ucraina

ADRESA REDACȚIEI: MD 2009, Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207. Indexul PM 31536

Versiunea electronică: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistad drept@yahoo.com. Pagina web: www.rnd.revistestintifice.md

Toate articolele sunt recenzate în sistem „double-blind peer review”

Responsabilitatea pentru conținutul textelor aparține, în exclusivitate, autorilor

© UJM, USPEE, USM, UAM, 2024

NATIONAL LAW JOURNAL
Periodical scientific-practical publication

No. 2 (252), year 25 (2024)

Registration certificate: No. 1003600061124 of 27 September 2000

Accredited by the National Agency for Quality Assurance in Education and Research by Decision No. 12 of 23.02.2024

Type B

FOUNDERS:

- ✓ *Union of Lawyers of the Republic of Moldova*
- ✓ *University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova*
- ✓ *State University of Moldova*
- ✓ *American University of Moldova*

EDITOR-IN-CHIEF: *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF: *Violeta COJOCARU*, doctor habilitatus in law, university professor, Vice-rector, State University of Moldova

Romanian and Russian editing: *Tudor SOROCEANU*; English editing: *Lorina AVORNIC*; French editing: *Anisoara DUBCOVETCHI*;

Digital assistance: *Maria BONDARI*

SCIENTIFIC COMMITTEE

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Violeta COJOCARU, doctor habilitatus in law, university professor, Vice-rector, State University of Moldova

Ion DEACONESCU, PhD, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Mircea DUTU, PhD in law, university professor, Director, Romanian Academic Research Institute

Spyridon FLOGAITIS, PhD in history and law, university professor, academician, Director, European Public Law Organization, Greece

José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD. Professor in Private International Law, Public University of Navarra, Spain

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitatus in political science, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Tudorel TOADER, PhD in law, university professor, „Alexandru Ioan Cuza” University, Iasi, Romania

Andrei TREBKOV, PhD in law, International Union of Jurists, Russia

EDITORIAL BOARD

Albert ANTOCI, PhD in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Elena ARAMA, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova

Grigore ARDELEAN, PhD in law, associate professor, Academy „Ștefan cel Mare” of the Ministry of Internal Affairs, Republic of Moldova

Victoria ARHILUIC, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Flavius-Antoniu BALAS, PhD in law, associate professor, University of Bucharest, Romania

Oleg BALAN, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova, Republic of Moldova

Catalin BORDEIANU, PhD in law, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Valeriu BUIOR, PhD in law, university professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Valentina COPTILET, PhD in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Ion CRAIOVAN, PhD in law, university professor, Romania

Andrian CRETU, Doctor of Law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Bogdan CUZA, PhD in economics, PhD candidate in law, Germany

Ion DEACONESCU, PhD, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Lucian DINDIRICA, PhD in history, associate professor, Romania

Marin DOMENTE, PhD in law, American University of Moldova

Mircea DUTU, PhD in law, university professor, Legal Research Institute, Romania a Academy

Spyridon FLOGAITIS, PhD in history and law, university professor, academician, European Public Law Organization, Greece

Raisa GRECU, doctor habilitatus in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Ion GUCEAC, doctor habilitatus in law, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Ioan HUMA, PhD in law, university professor, Romania

José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD, Professor in Private International Law, Public University of Navarra, Spain

Alexandru MARIT, PhD in law, university professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Iurie MIHALACHE, PhD in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Victor MORARU, doctor habilitatus in political science, university professor, correspondent member, Academy of Sciences of Moldova

Vytautas NEKROSIUS, doctor habilitatus in law, university professor, Lithuania

Mihai POALELUNGI, doctor habilitatus in law, university professor, Free International University of Moldova

Elena RAILEAN, PhD in pedagogy, associate professor, American University of Moldova

Alexandru ROSCA, doctor habilitatus, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitatus in political science, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Nicolae SADOVEI, PhD in law, associate professor, State University of Moldova

Diana SCOBIOALA (SIRCU), doctor habilitatus in law, university professor, National Institute of Justice, Republic of Moldova

Tzvetan SIVKOV, PhD in law, university professor, Bulgaria

Andrei SMOCHINA, doctor habilitatus in law, university professor, Free International University of Moldova

Boris SOSNA, PhD in law, university professor, State University of Comrat, Republic of Moldova

Victor SPINEI, PhD, university professor, academician, Romanian Academy

Florin STRETEANU, PhD in law, university professor, Babes-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania

Tudorel TOADER, PhD in law, university professor, „Alexandru Ioan Cuza” University, Iasi, Romania

Olga TATAR, PhD in law, associate professor, State University of Comrat, Republic of Moldova

Alexandru TICLEA, PhD in law, university professor, Ecological University of Bucharest, Romania

Alexandru VOICU, PhD in law, university professor, Romania

Yuri VOLOSHIN, doctor habilitatus in law, university professor, National Aviation University, Kiev, Ukraine

PUBLISHING HOUSE ADDRESS: MD 2009, Chisinau, blvd. Stefan cel Mare si Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207. Index PM 31536

Electronic version: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistadrept@yahoo.com. Web: www.rnd.revistestiintifice.md

All articles are double-blind peer reviewed

The responsibility for the texts' content lies exclusively with the authors

© UJM, USPEE, USM, UAM, 2024

REVUE NATIONAL DE DROIT

Publication périodique scientifique et pratique

N° 2 (252), année 25 (2024)

Certificat d'inscription: N° 1003600061124 du 27 Septembre 2000

Accréditée par l'Agence nationale pour l'assurance de la qualité dans l'enseignement et la recherche par la décision N° 12 du 23.02.2024

Type B

FONDATEURS:

- ✓ *Union des Juristes de la République de Moldova*
- ✓ *Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova*
- ✓ *Université d'État de Moldova*
- ✓ *Université Américaine de Moldova*

RÉDACTEUR EN CHEF: *Gheorghe AVORNIC*, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

RÉDACTEUR EN CHEF ADJOINT: *Violeta COJOCARU*, docteur habilité en droit, professeur, vice-recteur, Université d'État de Moldova

Rédaction en roumaine et russe: *Tudor SOROCEANU*; Rédaction en anglais: *Lorina AVORNIC*; Rédaction en français: *Anisoara DUBCOVETCHI*;
Assistance informatique: *Maria BONDARI*

COMITÉ SCIENTIFIQUE

Gheorghe AVORNIC, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Violeta COJOCARU, docteur habilité en droit, professeur, vice-recteur, Université d'État de Moldova
Ion DEACONESCU, docteur, professeur, académicien, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie
Mircea DUTU, docteur en droit, professeur, directeur, Institut de Recherche Universitaire, Roumanie

Spyridon FLOGAITIS, docteur en histoire et en droit, professeur, académicien, Directeur, Organisation Européenne de Droit Public, Grèce
José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD, professeur de droit international privé, Université Publique de Navarre, Espagne
Gheorghe RUSNAC, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova
Tudorel TOADER, docteur en droit, professeur, Université „Alexandru Ioan Cuza”, Iasi, Roumanie
Andrei TREBKOV, docteur en droit, professeur, Union Internationale des Juristes, Russie

COMITE DE REDACTION

Albert ANTOCI, docteur en droit, professeur agrégée, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Elena ARAMA, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova
Grigore ARDELEAN, docteur en droit, professeur agrégée, Académie „Stefan cel Mare” du Ministère des affaires internes, République de Moldova
Victoria ARHILIUC, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova
Gheorghe AVORNIC, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Flavius-Antoniu BAIAS, docteur, professeur agrégée, Université de Bucarest, Roumanie
Oleg BALAN, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova, République de Moldova
Catalin BORDEIANU, docteur en droit, professeur, membre correspondant, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie
Valeriu BUJOR, docteur en droit, professeur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Valentina COPTILET, docteur en droit, professeur agrégée, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Ion CRAIOVAN, docteur en droit, professeur, Roumanie
Andrian CRETU, docteur en droit, professeur agrégée, Université des Sciences Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Bogdan CUZA, docteur en droit, doctorat en économie, Allemagne
Ion DEACONESCU, docteur, professeur, académicien, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie
Lucian DINDIRICA, docteur, professeur agrégé, Roumanie
Marin DOMENTE, docteur en droit, Université Américaine de Moldova
Mircea DUTU, docteur en droit, professeur, Institut de Recherche Juridique de l'Académie Roumaine
Spyridon FLOGAITIS, docteur en histoire et en droit, professeur, académicien, Organisation Européenne de Droit Public, Grèce
Raisa GRECU, docteur habilité en droit, professeur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Ion GUCEAC, docteur habilité en droit, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova
Ioan HUMA, docteur en droit, professeur, Roumanie

José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD, professeur de droit international privé, Université Publique de Navarre, Espagne
Alexandru MARIT, docteur en droit, professeur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Iurie MIHALACHE, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Victor MORARU, docteur habilité, professeur, membre correspondant, Académie des Sciences de Moldova
Vytautas NEKROSIUS, docteur habilité en droit, professeur, Lituanie
Mihai POALELUNGI, docteur habilité en droit, professeur, Université Internationale Libre de Moldova
Elena RAILEAN, docteur en pédagogie, professeur agrégé, Université Américaine de Moldova
Alexandru ROSCA, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova
Gheorghe RUSNAC, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova
Nicolae SADOVEI, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'État de Moldova
Diana SCOBIOALA (SIRCU), docteur habilité en droit, professeur, Institut National pour la Justice, République de Moldova
Tzvetan SIVKOV, docteur en droit, professeur, Bulgarie
Andrei SMOCHINA, docteur habilité en droit, professeur, Université Internationale Libre de Moldova
Boris SOSNA, docteur en droit, professeur, Université d'État de Comrat, République de Moldova
Victor SPINEL, docteur, professeur, académicien, Académie Roumaine
Florin STRETEANU, docteur en droit, professeur, Université Babes-Bolyai de Cluj-Napoca, Roumanie
Tudorel TOADER, docteur en droit, professeur, Université „Alexandru Ioan Cuza”, Iasi, Roumanie
Olga TATAR, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'État de Comrat, République de Moldova
Alexandru TICLEA, docteur en droit, Université Ecologique de Bucarest, Roumanie
Alexandru VOICU, docteur en droit, professeur, Roumanie
Yuri VOLOSHIN, docteur habilité, professeur, Université Nationale de l'Aviation, Kiev, Ukraine

ADRESSE DE LA MAISON D'ÉDITION: MD 2009, Chisinau, blvd. Stefan cel Mare si Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207. Index PM 31536.

Version électronique: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistad rept@yahoo.com. Web: www.rnd.revistestiintifice.md

Tous les articles sont évalués en système „double-blind peer review”

La responsabilité du contenu des textes incombe uniquement aux auteurs

© UJM, USPEE, USM, UAM, 2024

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ЖУРНАЛ ПРАВА
Научно-практическое периодическое издание

№ 2 (252), год 25 (2024)

Регистрационное свидетельство: № 1003600061124 от 27 сентября 2000 г.

Аккредитовано Национальным агентством по обеспечению качества в образовании и исследованиях
по решению № 12 от 23.02.2024

Тип Б

УЧРЕДИТЕЛИ:

- ✓ *Союз юристов Молдовы*
- ✓ *Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова*
- ✓ *Молдавский Государственный Университет*
- ✓ *Американский Университет Молдовы*

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР: *Георге АВОРНИК*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА: *Виолета КОЖОКАРУ*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, проректор, Молдавский Государственный Университет

Редактирование на румынском и русском языках: *Тудор СОРОЧАНУ*; Редактирование на английском языке: *Лорина АВОРНИК*; Редактирование на французском языке: *Анишоара ДУБКОВЕЦКИ*; Компьютерная техподдержка: *Мария БОНДАРЬ*

НАУЧНЫЙ СОВЕТ

Георге АВОРНИК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Виолета КОЖОКАРУ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, проректор, Молдавский Государственный Университет

Ион ДЕАКОНЕСКУ, доктор наук, профессор, академик, президент, Международная Академия «Михай Еминеску», Румыния

Мирча ДУЦУ, доктор юридических наук, профессор, директор, Институт правовых исследований, Румынская академия

Спиридон ФЛОГАНТИС, доктор исторических и юридических наук, профессор, академик, директор, Европейская Организация Публичного Права, Греция
Хосе Луис ИРИАРТЕ АНГЕЛ, доктор, профессор международного частного права, Государственный университет Наварры, Испания

Георге РУСНАК, доктор хабилитат политических наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы

Тудорел ТОАДЕР, доктор юридических наук, профессор, Университет «Александру Иоан Куза», Яссы, Румыния

Андрей ТРЕБКОВ, доктор юридических наук, Международный Союз Юристов, Россия

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Алберт АНТОЧ, доктор юридических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Елена АРАМЭ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет

Григорье АРДЕЛЯН, доктор юридических наук, доцент, Академия «Штефан чел Маре» Министерства внутренних дел, Республика Молдова

Виктория АРХИЛЮК, доктор юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет

Георге АВОРНИК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Флавиус-Антониу БАНАС, доктор юридических наук, доцент, Бухарестский Университет, Румыния

Олег БАЛАН, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет, Республика Молдова

Кэтэлин БОРДЕАНУ, доктор юридических наук, профессор, академик, Международная Академия «Михай Еминеску», Румыния

Валериу БУЖОР, доктор юридических наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Валентина КОПТИЛЕЦ, доктор юридических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Ион КРАЙОВАН, доктор юридических наук, профессор, Румыния

Андриан КРЕЦУ, доктор права, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Богдан КУЗА, доктор экономических наук, аспирант юридических наук, Германия

Ион ДЕАКОНЕСКУ, доктор наук, профессор, академик, Международная академия «Михай Еминеску», Румыния

Луциан ДИНДИРИКА, доктор исторических наук, доцент, Румыния

Марин ДОМЕНТЕ, доктор юридических наук, Американский Университет Молдовы

Мирча ДУЦУ, доктор юридических наук, профессор, Институт правовых исследований, Румынская академия

Спиридон ФЛОГАНТИС, доктор исторических и юридических наук, профессор, академик, Европейская Организация Публичного Права, Греция

Раиса ГРЕКУ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Ион ГУЧАК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы

Иоан ХУМЭ, доктор юридических наук, профессор, Румыния

Хосе Луис ИРИАРТЕ АНГЕЛ, доктор, профессор международного частного права, Государственный университет Наварры, Испания

Александру МАРИЦ, доктор юридических наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Юрие МИХАЛАКЕ, доктор юридических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Виктор МОРАРУ, доктор хабилитат политических наук, профессор, член-корреспондент, Академия наук Молдовы

Витаутас НЕКРОСИУС, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Литва

Михай ПОАЛЕЛУНДЖЬ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Международный Свободный Университет Молдовы

Елена РАЙЛЯН, доктор педагогических наук, доцент, Американский Университет Молдовы

Александру РОШКА, доктор хабилитат, профессор, академик, Академия наук Молдовы

Георге РУСНАК, доктор хабилитат политических наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы

Николае САДОВЕЙ, доктор хабилитат юридических наук, доцент, Молдавский Государственный Университет

Диана СКОБИОАЛЭ (СЫРКУ), доктор хабилитат юридических наук, профессор, Национальный институт юстиции, Республика Молдова

Цветан СИВКОВ, доктор юридических наук, профессор, Болгария

Андрей СМОКИН, доктор юридических наук, профессор, Международный Свободный Университет Молдовы

Борис СОСНА, доктор юридических наук, профессор, Комратский Государственный Университет, Республика Молдова

Виктор СПИНЕЙ, доктор исторических наук, профессор, академик, Румынская академия

Флорин СТРЕТЯНУ, доктор юридических наук, профессор, Университет Бабеш-Болия, Клуж-Напока, Румыния

Тудорел ТОАДЕР, доктор юридических наук, профессор, Университет «Александру Иоан Куза», Яссы, Румыния

Ольга ТАТАР, доктор юридических наук, доцент, Комратский Государственный Университет, Республика Молдова

Александру ЦИКЛЕА, доктор юридических наук, профессор, Бухарестский экологический университет, Румыния

Александру ВОЙКУ, доктор юридических наук, профессор, Румыния

Юрий ВОЛОШИН, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Национальный авиационный университет, Киев, Украина

АДРЕС РЕДАКЦИИ: MD 2009, Кишинев, бул. Штефан чел Маре 200, 2-й этаж, офис 202. Тел./факс. (022) 241207. Индекс PM 31536.

Электронная версия: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistadrepr@yahoo.com. Сайт: www.rnd.revistestiintifice.md

Все статьи рецензируются по системе „double-blind peer review”

Ответственность за содержание текстов несут исключительно авторы

CUPRINS

Elena PÎRĂU

Principiul legalității în Dreptul penal și jurisprudența CEDO

Alexandra Mădălina VICOL

Soluționarea litigiilor provenite din executarea contractelor administrative în lumina hotărârilor CEDO

Irina BUZU, Vitalie GAMURARI

Evoluția fundamentelor spre un cadru normativ conceptual privind inteligența artificială (IA)

Irina BUZU

Stadiul actual al cercetării juridice a creativității digitale și inteligenței artificiale generative

Ianuș ERHAN

Procedura de scriere și întocmire corectă a actelor procesuale contravenționale

Alexandru SPÎNU

Aspecte și caracteristici juridico-penale ale infracțiunilor vamale. Pericolul și impactul acestora

Alexandru-Virgil VOICU, Mihaela SHILBAYA MATEI, Ion IFRIM

Observații privind cumularea răspunderii civile delictuale cu răspunderea penală a antrenorilor sportivi

Marcel BOȘCANEANU

Importanța și efectele adoptării Legii nr.136.

Infracțiunile ecologice vs infracțiunile de mediu

Livia MARGINEAN

Practici de succes ale comunicării instituțiilor publice și private în procesul implementării dezinstituționalizării

Sofiana TOCARI

Conceptul de personalitate a victimei minore și raporturile ei cu agresorul

RECENZII

Ion GUCEAC

Recenzie la lucrarea „De la autoritarism la totalitarism: tipologii și mecanisme constituționale de exercitare a puterii politice în perioada 1938-1989”, autor Cristian IONESCU

Elena ARAMĂ

Recenzie la lucrarea „Projet du Code civil pour la Bessarabie. Proiect de Cod Civil pentru Basarabia”, autor Petru MANEGA

SUMMARY

Elena PIRAU

The principle of legality in criminal law and the jurisprudence of the ECHR

Alexandra Madalina VICOL

Settlement of disputes arising from the execution of administrative contracts in the light of CEDO decisions

Irina BUZU, Vitalie GAMURARI

The evolution of the foundations toward a conceptual regulatory framework on artificial intelligence (AI)

Irina BUZU

Current state of legal research on digital creativity and generative artificial intelligence

Ianus ERHAN

Correct procedure for writing and preparation of contraventional procedural acts

Alexandru SPINU

Legal-criminal aspects and characteristics of customs offences. Danger and their impact

Alexandru-Virgil VOICU, Mihaela SHILBAYA MATEI, Ion IFRIM

Observations on the cumulation of tort and criminal liability of sports coaches

Marcel BOSCANIANU

The importance and effects of the adoption of Law no. 136. Ecological crimes vs environmental crimes

Livia MARGINEAN

Successful communication practices of public and private institutions in the process of implementing deinstitutionalization

Sofiana TOCARI

The personality concept of the minor victim and her relationships with the aggressor

REVIEWS

Ion GUCEAC

Review of the work „From authoritarianism to totalitarianism: typologies and constitutional mechanisms for the exercise of political power in the period 1938-1989”, by the author Cristian IONESCU

Elena ARAMA

Review of the work „Projet du Code civil pour la Bessarabie. Civil Code Project for Bessarabia”, by the author Petru MANEGA

TABLE DES MATIÈRES

Elena PIRAU

Le principe de légalité en droit pénal et la jurisprudence de la CEDH

Alexandra Madalina VICOL

Règlement des litiges découlant de l'exécution de contrats administratifs à la lumière des arrêts de la CEDH

Irina BUZU, Vitalie GAMURARI

L'évolution des fondements vers un cadre normatif conceptuel sur l'intelligence artificielle (IA)

Irina BUZU

État actuel de la recherche juridique sur la créativité numérique et l'intelligence artificielle générative

Ianus ERHAN

Procédure d'écriture et de préparation correcte de documents de délits

Alexandru SPINU

Aspects et caractéristiques juridiques et pénaux des infractions douanières. Danger et leur impact

Alexandru-Virgil VOICU, Mihaela SHILBAYA MATEI, Ion IFRIM

Commentaires sur le cumul de la responsabilité civile délictuelle avec la responsabilité pénale des entraîneurs sportifs

Marcel BOSCANEANU

L'importance et les effets de l'adoption de la Loi n° 136. Les crimes écologiques vs les crimes environnementaux

Livia MARGINEAN

Pratiques réussies de communication des institutions publiques et privées dans le processus de mise en œuvre de la déinstitutionnalisation

Sofiana TOCARI

Le concept de personnalité de la victime mineur et ses relations avec l'agresseur

COMPTES RENDUS

Ion GUCEAC

Compte rendu de l'ouvrage „De l'autoritarisme au totalitarisme: typologies et mécanismes constitutionnels d'exercice du pouvoir politique dans la période 1938-1989”, par l'auteur Cristian IONESCU

Elena ARAMA

Compte rendu de l'ouvrage „Projet de Code civil de la Bessarabie. Projet de Code civil pour la Bessarabie”, par l'auteur Petru MANEGA

nr. 2 (252), 2024

ОГЛАВЛЕНИЕ

Елена ПЫРЭУ

Принцип законности в уголовном праве и практика ЕСПЧ

10

Александра Мэдэлина ВИКОЛ

Разрешение споров, возникающих при исполнении административных договоров в свете решений

19

ЕСПЧ

Ирина БУЗУ, Виталий ГАМУРАБЬ

Эволюция основ к концептуальной нормативной базе в области искусственного интеллекта (ИИ)

27

Ирина БУЗУ

Текущее состояние правовых исследований в области цифровой креативности и генеративного искусственного интеллекта

35

Януш ЕРХАН

Порядок правильного составления и подготовки процессуальных документов по делам о правонарушениях

41

Александру СПЫНУ

Уголовно-правовые аспекты и характеристики

51

таможенных нарушений. Их опасность и воздействие

Александру-Виржил ВОЙКУ,

Михаела СКИЛБАЯ МАТЕЙ, Ион ЕФРИМ

Заметки относительно сочетания гражданской деликтной ответственности с уголовной

64

ответственностью спортивных тренеров

Марчел БОШКАНЯНУ

Значение и последствия принятия Закона № 136.

72

Экологические преступления и преступления против

окружающей среды

Ливия МАРЖИНЯН

Успешный опыт взаимодействия государственных и частных учреждений в рамках процесса

85

деинституционализации

Софияна ТОКАРЬ

Концепция личности несовершеннолетней жертвы и ее отношения с агрессором

94

РЕЦЕНЗИИ

Ион ГУЧАК

Рецензия на работу „От авторитаризма к тоталитаризму: типологии и конституционные механизмы осуществления политической власти в период 1938-1989 гг.”, автор Кристиан ИОНЕСКУ

104

Елена АРАМЭ

Рецензия на работу „Проект гражданского уложения для Бессарабии. Проект гражданского кодекса

106

Бессарабии”, автор Петру МАНЕГА

PRINCIPIUL LEGALITĂȚII ÎN DREPTUL PENAL ȘI JURISPRUDENȚA CEDO

Elena PÎRĂU

Magistru în drept și relații internaționale, Consilier juridic în Parlamentul Republicii Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

e-mail: elena.pirau@parlament.md
<https://orcid.org/0009-0002-3155-4826>

Prezentul articol examinează principiul legalității în dreptul penal, acordând o atenție deosebită modului în care acesta este interpretat și aplicat în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Studiul aprofundează fundamentele teoretice și juridice ale acestui principiu, incluzând analiza normelor legale și a standardelor consacrate prin instrumentele juridice internaționale. Totodată, este evidențiată funcția principiului legalității ca instrument esențial în protejarea drepturilor fundamentale, având în vedere echilibrul necesar între imperativul combaterii infracționalității și asigurarea respectării riguroase a garanțiilor procedurale. De asemenea, sunt analizate și evoluțiile recente ale principiului legalității în secolul XXI, ilustrând dinamica sa în contextul interacțiunii dintre dreptul penal național și jurisprudența europeană.

Cuvinte-cheie: drept penal, jurisprudență, drepturi fundamentale, stat de drept, condamnare, proporționalitate.

THE PRINCIPLE OF LEGALITY IN CRIMINAL LAW AND THE JURISPRUDENCE OF THE ECHR

This paper examines the principle of legality in criminal law, with particular attention to how it is interpreted and applied in the jurisprudence of the European Court of Human Rights. The study delves into the theoretical and legal foundations of this principle, including an analysis of legal norms and standards set up by international legal instruments. Additionally, it highlights the role of the principle of legality as an essential tool in protecting fundamental rights, considering the necessary balance between the imperative of combating crime and ensuring strict adherence to procedural safeguards. The paper sheds light on recent developments of the principle of legality in the 21st century, illustrating its dynamics in the context of the interaction between national criminal law and European jurisprudence.

Keywords: criminal law, jurisprudence, fundamental rights, rule of law, conviction, proportionality.

LE PRINCIPE DE LÉGALITÉ EN DROIT PÉNAL ET LA JURISPRUDENCE DE LA CEDH

Cet article examine le principe de légalité en droit pénal, en accordant une attention particulière à la manière dont il est interprété et appliqué dans la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. L'étude approfondit les fondements théoriques et juridiques de ce principe, y compris une analyse des normes légales et des standards établis par des instruments juridiques internationaux. De plus, elle met en évidence le rôle du principe de légalité comme outil essentiel dans la protection des droits fondamentaux, en tenant compte de l'équilibre nécessaire entre l'impératif de lutte contre la criminalité et l'assurance d'un strict respect des garanties procédurales. L'article met en lumière les évolutions récentes du principe de légalité au XXIe siècle, illustrant sa dynamique dans le contexte de l'interaction entre le droit pénal national et la jurisprudence européenne.

Mots-clés: droit pénal, jurisprudence, droits fondamentaux, état de droit, condamnation, proportionnalité.

ПРИНЦИП ЗАКОННОСТИ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ И ПРАКТИКА ЕСПЧ

Данная статья посвящена исследованию принципа законности в уголовном праве, с особым акцентом на то, как он интерпретируется и применяется в юриспруденции Европейского суда по правам человека. В исследовании детально рассматриваются теоретические и юридические основы этого принципа, включая анализ правовых норм и стандартов, закрепленных в международных правовых инструментах. Также подчеркивается роль принципа законности как важного механизма защиты основных прав, учитывая баланс между необходимостью борьбы с преступностью и строгим соблюдением процессуальных гарантий. Работа освещает также недавние изменения принципа законности в XXI веке, иллюстрируя его динамику в контексте взаимодействия между национальным уголовным правом и европейской юриспруденцией.

Ключевые слова: уголовное право, юриспруденция, фундаментальные права, верховенство права, осуждение, пропорциональность.

Introducere

Principiile generale ale dreptului penal reprezintă fundamente esențiale care asigură echitatea, predictibilitatea și proporționalitatea în aplicarea normelor penale, protejând drepturile și libertățile fundamentale ale persoanelor. Aceste principii constituie, de asemenea, cadrul de referință pentru activitatea organelor judiciare.

Unul dintre cele mai relevante principii este cel al legalității, reglementat atât în tratatele internaționale și regionale de drept penal, cât și în legislațiile naționale. Acesta subliniază angajamentul statelor de a respecta standardele internaționale, consolidând interconexiunea între dreptul penal național și normele internaționale, în vederea protecției drepturilor fundamentale ale individului.

Formularea latină „*nullum crimen, nulla poena sine lege*” – „nici o infracțiune, nici o pedeapsă fără lege” – exprimă esența principiului legalității. Acest principiu este fundamental pentru protejarea drepturilor individuale și pentru garantarea unui sistem de justiție penală echitabil și transparent. Prin claritatea și previzibilitatea sa, principiul legalității sporește încrederea cetățenilor în sistemul legal și previne abuzurile de putere din partea autorităților.

Principiul legalității se bazează pe mai multe aspecte fundamentale: claritate și previzibilitate, neretroactivitate și legalitate. Infracțiunile și pedepsele

trebuie să fie definite precis în legislația penală, astfel încât cetățenii să fie conștienți de comportamentele interzise și de sancțiunile ce pot fi aplicate.

Într-un stat de drept, principiul legalității asigură protecție atât împotriva ingerințelor arbitrare ale autorităților, cât și împotriva incertitudinii juridice, care ar putea afecta stabilitatea relațiilor sociale. Astfel, principiul legalității previne aplicarea retroactivă a legii penale și abuzurile în interpretarea și aplicarea normelor.

Într-o societate democratică, respectarea și aplicarea principiului legalității sunt esențiale pentru menținerea încrederii cetățenilor în sistemul judiciar și în supremația legii. Împreună cu celelalte principii fundamentale ale dreptului penal, principiul legalității contribuie la consolidarea unui sistem juridic coerent, echitabil și accesibil, care reflectă valorile unei societăți bazate pe justiție și respect reciproc.

Prevederi ale actelor internaționale

Printre cele mai relevante instrumente care reglementează principiul legalității în dreptul penal se află Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice, Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, Convenția Europeană a Drepturilor Omului, alături de alte convenții și protocoale internaționale, care stabilesc norme precise și standarde clare pentru protecția drepturilor fundamentale ale omului.

Articolul 15 paragraful 1 din Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice [1] prevede că nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care nu constituiau un act delictuos, potrivit dreptului național sau internațional, în momentul în care au fost săvârșite. De asemenea, acest articol stipulează că nu se va aplica nici o pedeapsă mai severă decât aceea care era aplicabilă în momentul comiterii infracțiunii. În cazul în care, ulterior săvârșirii infracțiunii, legislația prevede o sancțiune penală mai blândă, persoana condamnată are dreptul să beneficieze de aplicarea acesteia.

Convenția ONU împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante [2] prohibește în mod categoric orice act de tortură, precum și orice formă de pedeapsă sau tratament inuman, degradant sau care implică cruzime. Articolul 15 din Convenție prevede că orice declarație, în privința căreia s-a stabilit că a fost obținută prin tortură, să nu poată fi invocată ca element de probă în nici o procedură legală.

În același sens, articolul 11 din Declarația Universală a Drepturilor Omului [3] stipulează că orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată până când vinovăția sa va fi dovedită în mod legal în cursul unui proces public în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale. De asemenea, acest articol interzice aplicarea unor pedepse mai severe decât cele care erau aplicabile la momentul comiterii infracțiunii, și prevede că nimeni nu poate fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care, în momentul comiterii lor, nu erau considerate infracțiuni conform dreptului național sau internațional.

În mod similar, articolul 10 din Declarația Universală a Drepturilor Omului garantează fiecărei persoane dreptul, în deplină egalitate, de a fi audiată în mod echitabil și public de un tribunal independent și imparțial, care va decide fie asupra drepturilor și obligațiilor sale, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptată împotriva sa.

Articolul 99 din a treia Convenție de la Geneva [4], stabilește principiile fundamentale conform cărora nici un prizonier de război nu poate fi urmărit sau condamnat pentru o faptă care nu este interzisă, în mod expres, de legislația Puterii deținătoare sau de dreptul internațional aplicabil în momentul comiterii acesteia.

În mod similar, articolul 67 din a patra Convenție de la Geneva [5] prevede că tribunalele competente vor aplica doar dispozițiile legale anterioare infracțiunii și conforme cu principiile generale de drept, în special principiul proporționalității pedepselor.

În *decizia Nicolas împotriva Australiei* [6], Comitetul pentru Drepturile Omului a subliniat faptul că articolul 15, paragraful 1, prevede ca orice „acțiune sau omisiune” pentru care o persoană este condamnată trebuie să constituie o „infracțiune penală”. Determinarea dacă o anumită acțiune sau omisiune poate da naștere unei condamnări pentru infracțiune nu poate fi realizată într-un mod abstract, ci trebuie evaluată în cadrul unui proces în care se depun dovezi pentru a demonstra că elementele constitutive ale infracțiunii au fost probate conform standardului necesar. În cazul în care un element esențial al infracțiunii, așa cum este reglementat de dreptul național sau internațional, nu poate fi demonstrat în mod corespunzător, condamnarea unei persoane pentru fapta sau omisiunea respectivă ar încălca principiul *nullum crimen sine lege*, precum și principiul securității juridice prevăzut de articolul 15, alineatul 1. Astfel, pentru ca o condamnare să fie valabilă într-o cauză penală, autoritățile competente trebuie să demonstreze, la standardul adecvat, că toate elementele constitutive ale infracțiunii au fost dovedite.

În *Opinia Comitetului pentru Drepturile Omului referitoare la cazul Mukadder Alakuş împotriva Turciei* [7], Comitetul subliniază că principiul legalității, ca fundament al dreptului penal și al statului de drept, impune ca răspunderea penală și pedeapsa să fie

reglementate de dispoziții legale clare și precise în momentul săvârșirii faptei sau omisiunii. Astfel, utilizarea presupusă de către autor a aplicației ByLock și deținerea unui cont la Bank Asya nu constituiau, în mod inerent, infracțiuni penale definite în mod clar și previzibile la momentul comiterii acestor acțiuni. În plus, simpla utilizare a unui sistem de comunicare criptată sau deținerea unui cont bancar nu reprezintă, în sine, dovezi suficiente pentru a demonstra apartenența la o organizație armată ilegală, cu excepția cazului în care aceste acte sunt corelate cu alte dovezi, cum ar fi înregistrările conversațiilor. În acest context, Comitetul a concluzionat că faptele prezentate au constituit o încălcare a drepturilor autorului, în conformitate cu articolul 15 din Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice.

De asemenea, Comitetul pentru Drepturile Omului a stabilit în jurisprudența sa că instanțele statelor părți sunt obligate să evalueze faptele și probele în fiecare caz sau să aplice legislația națională, cu excepția cazului în care se dovedește că evaluarea sau aplicarea a fost evident arbitrară sau a constituit o eroare gravă sau o negare a justiției.

Articolul 49 alin. (1) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene [8] stipulează că nimeni nu poate fi condamnat pentru o acțiune sau omisiune care, în momentul săvârșirii, nu constituia infracțiune potrivit dreptului intern sau dreptului internațional. Mai mult, nu poate fi aplicată o pedeapsă mai severă decât cea prevăzută în momentul comiterii infracțiunii. În cazul în care, după săvârșirea infracțiunii, legislația prevede o pedeapsă mai ușoară, aceasta va fi aplicată în locul celei anterioare.

În *cauza Castillo-Petruzzi împotriva Peru* [9], Curtea Interamericană a Drepturilor Omului a subliniat principiul legalității impune ca infracțiunile să fie clasificate și descrise într-un limbaj precis și lipsit de ambiguitate care definește în mod restrâns infracțiunea pedepsită.

Conceptul de legalitate în dreptul penal național

Principiul legalității stipulează că o persoană nu poate fi condamnată pentru o infracțiune care nu era prevăzută de lege la momentul comiterii faptei, asigurând astfel protecția indivizilor împotriva abuzurilor din partea statului. Conform acestui principiu, sancțiunile penale pot fi aplicate doar în baza unei legi existente care definește un comportament ca infracțiune și stabilește sancțiunea corespunzătoare. Astfel, se garantează că orice măsură de natură penală are un fundament legal solid, prevenind aplicarea arbitrară a justiției.

Principiul legalității contribuie, de asemenea, la crearea unui sistem de justiție echitabil, în care toți indivizii sunt tratați în mod egal în fața legii. Prin stabilirea unor norme legale precise, acesta oferă stabilitate și certitudine juridică, facilitând înțelegerea limitelor comportamentului acceptabil. Impunând cerința ca sancțiunile penale să aibă un temei legal, principiul legalității limitează puterea statului de a acționa în mod arbitrar, având un rol esențial în prevenirea abuzurilor de putere și în protejarea principiilor democratice. Totodată, acest principiu asigură coerența și consistența sistemului de drept penal, permițând instanțelor să aplice legea în mod uniform și să evite discrepanțele și inechitățile în judecarea cazurilor similare.

Articolul 3 alin. (1) din Codul penal prevede că nimeni nu poate fi declarat vinovat de săvârșirea unei infracțiuni nici supus unei pedepse penale, decât în baza unei hotărâri a instanței de judecată și în strictă conformitate cu legea penală. Alineatul (2) al aceluiași articol interzice interpretarea extensivă defavorabilă și aplicarea prin analogie a legii penale.

Analizând articolul 3, se constată că Codul penal al Republicii Moldova prevede că răspunderea penală intervine doar în cazul în care fapta este prevăzută de legea penală ca infracțiune. Astfel, nimeni nu poate fi tras la răspundere penală pentru o faptă care nu este

explicit incriminată de legea penală, asigurându-se claritatea și previzibilitatea normelor legale. Codul definește tipurile de infracțiuni și pedepsele aferente, asigurând o corelare între gravitatea faptei și severitatea sancțiunii.

De asemenea, din analiza articolului 3 se deduce prezumția de nevinovăție. Conform articolelor 8 alineatul (1) și (2) din Codul de Procedură Penală, persoana acuzată este prezumată nevinovată până la dovada vinovăției sale în cadrul unui proces public, care îi asigură toate garanțiile necesare apărării, și până la pronunțarea unei hotărâri judecătorești definitive. Astfel, nimeni nu este obligat să dovedească nevinovăția, sarcina de a demonstra vinovăția revenind organului de urmărire penală. Această reglementare protejează drepturile individuale și apără cetățenii împotriva abuzurilor de putere.

Pentru a asigura respectarea principiului legalității și a justiției în sistemul penal, este esențial să fie garantat dreptul la un proces echitabil. Acesta include dreptul de a fi audiat în fața unei instanțe imparțiale, independente și legal constituite. Numai instanța de judecată are competența de a declara o persoană vinovată de săvârșirea unei infracțiuni și de a aplica o pedeapsă penală. Hotărârea instanței trebuie să fie motivată și să respecte toate normele legale, asigurând astfel un control judiciar efectiv asupra procesului penal.

Articolul 8 din Codul penal, care stipulează că caracterul infracțional al faptei și pedeapsa aplicabilă se determină conform legii penale în vigoare la momentul săvârșirii faptei, reflectă principiul fundamental al legalității în dreptul penal, cunoscut sub denumirea de „*nullum crimen, nulla poena sine lege*.” Acest principiu asigură că indivizii nu pot fi sancționați pentru acte care nu erau considerate infracțiuni la momentul comiterii lor, promovând astfel certitudinea juridică și protejând drepturile fundamentale ale persoanelor.

În plus, articolul 10 prevede efectul retroactiv al legii penale. Astfel, legea penală care înlătură carac-

terul infracțional al faptei, care ușurează pedeapsa ori, în alt mod, ameliorează situația persoanei ce a comis infracțiunea are efect retroactiv, adică se extinde asupra persoanelor care au săvârșit faptele respective până la intrarea în vigoare a acestei legi. Aceasta se aplică inclusiv persoanelor care execută sau au executat pedeapsa și au antecedente penale. Pe de altă parte, legea penală care înăsprește pedeapsa sau agravează situația persoanei vinovate de săvârșirea unei infracțiuni nu are efect retroactiv.

Principiul legalității în jurisprudența CEDO

Principiul fundamental conform căruia nicio pedeapsă nu poate fi aplicată fără o bază legală preexistentă, enunțat prin expresia „*nullum crimen, nulla poena sine lege*”, este consacrat la articolul 7 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO). Potrivit paragrafului 1 al acestui articol, nicio persoană nu poate fi condamnată pentru o acțiune sau o omisiune care, la momentul comiterii, nu constituia o infracțiune potrivit dreptului național sau internațional. De asemenea, este interzisă aplicarea unei pedepse mai severe decât cea prevăzută de lege la momentul săvârșirii faptei.

Paragraful 2 al aceluiași articol permite sancționarea unor acte considerate infracțiuni pe baza principiilor generale de drept recunoscute de națiunile civilizate, chiar dacă acestea nu erau explicit prevăzute în legislația în vigoare. Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) a stabilit în jurisprudența sa că garanțiile prevăzute de articolul 7 constituie un pilon esențial al statului de drept, având un rol central în sistemul de protecție oferit de Convenție. Această importanță este subliniată de interdicția strictă de a se deroga de la articolul 7, chiar și în condiții excepționale, precum războiul sau alte situații de urgență publică, așa cum este specificat în articolul 15. Astfel, interpretarea și aplicarea articolului 7 trebuie să asigure o protecție efectivă împotriva urmăririlor penale, condamnărilor și pedepselor arbitrare.

În plus, articolul 7 nu se limitează doar la interzicerea retroactivității legii penale în defavoarea acuzatului; el consacră și principiul legalității incriminării și al pedepsei, garantând că legea penală nu poate fi interpretată extensiv sau prin analogie în detrimentul acuzatului. Astfel, orice infracțiune trebuie să fie definită în mod clar prin lege, asigurând că persoanele pot înțelege, din formularea normei juridice și, dacă este necesar, prin interpretările instanțelor judecătorești, ce comportamente atrag răspunderea penală.

Termenul „lege” utilizat în articolul 7 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului are o semnificație similară cu cea din alte dispoziții ale Convenției, incluzând atât dreptul scris, cât și cel jurisprudențial. Acest concept impune respectarea unor cerințe calitative, precum accesibilitatea și previzibilitatea normelor juridice. Deși claritatea normelor juridice este esențială, Curtea recunoaște că interpretarea judiciară este un proces inevitabil și necesar în orice sistem juridic, inclusiv în cel penal, pentru a clarifica punctele de incertitudine și a adapta regulile la circumstanțele în continuă schimbare.

Astfel, articolul 7 din Convenție trebuie interpretat și aplicat într-o manieră constantă pentru a asigura garanții efective împotriva abuzurilor sau interpretărilor arbitrare, consolidând astfel protecția drepturilor fundamentale și respectarea principiului legalității.

În *cauza Yüksel Yalçinkaya împotriva Turciei* [10], reclamantul a contestat condamnarea sa pentru apartenența la o organizație teroristă armată, invocând încălcarea principiului *nullum crimen sine lege* stipulat de articolul 7 al Convenției Europene a Drepturilor Omului. El a argumentat că faptele sale erau legale la momentul comiterii lor și că interpretarea ulterioară a legislației a fost arbitrară. De asemenea, a subliniat că organizația FETO/PDY nu fusese declarată teroristă printr-o hotărâre judecătorească la acea vreme, ci doar printr-o decizie executivă. În plus, reclamantul a invocat încălcarea principiului *ne bis in idem*, susținând că acțiuni

anterioare, considerate legale, au fost reinterpretate ca infracțiuni.

Curtea a recunoscut dificultățile cu care se confruntă statele în combaterea terorismului și a subliniat provocările unice întâmpinate de autoritățile turce în fața organizației FETO/PDY. Totuși, a afirmat că aceste circumstanțe nu justifică o aplicare mai puțin riguroasă a garanțiilor fundamentale prevăzute de articolul 7. Curtea a subliniat că acest principiu rămâne un drept esențial pentru statul de drept, obligând statele să-l respecte chiar și în condiții dificile, adaptând legislația antiteroristă fără a încălca principiul *nullum crimen, nulla poena sine lege*.

În acest context, interpretarea extinsă a instanțelor turce, prin care utilizarea aplicației ByLock a fost considerată automat o dovadă de apartenență la o organizație teroristă, fără a stabili intenția și cunoașterea specifice cerute de lege, a condus la o responsabilitate obiectivă. Aceasta a transformat infracțiunea într-una de răspundere strictă, contrar prevederilor clare ale legii naționale și principiilor articolului 7. Curtea a concluzionat că această interpretare imprevizibilă a legii a extins domeniul de aplicare al infracțiunii în detrimentul reclamantului, încălcând astfel articolul 7 al Convenției.

În *cauza Kokkinakis împotriva Greciei* [11], Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reafirmat importanța principiului *nullum crimen, nulla poena sine lege*, subliniind că articolul 7 alineatul 1 din Convenție nu se limitează doar la interzicerea aplicării retroactive a legii penale în dezavantajul unui învinuit. Acest principiu include, de asemenea, ideea că numai legea poate defini o infracțiune și să prescrie o pedeapsă.

Curtea a subliniat că legea penală nu trebuie interpretată extensiv în detrimentul acuzatului, inclusiv prin analogie. O infracțiune trebuie să fie clar definită în lege, astfel încât persoanele fizice să poată înțelege din formularea normei legale și, dacă este necesar, din interpretările instanțelor, ce acte sau omisiuni le

pot atrage răspunderea penală. Această claritate și accesibilitate a normelor legale sunt esențiale pentru a asigura protecția drepturilor fundamentale ale indivizilor și pentru a preveni aplicarea arbitrară a justiției. Curtea a reafirmat, astfel, că respectarea acestui principiu este crucială pentru menținerea statului de drept și protecția drepturilor omului în contextul dreptului penal.

În *cauza S.W. împotriva Regatului Unit* [12], Curtea Europeană a Drepturilor Omului a abordat problema retroactivității pedepselor în contextul principiului legalității stipulat în articolul 7 din Convenție. Reclamantul a contestat condamnarea sa pentru viol asupra soției, susținând că, la momentul comiterii faptei, imunitatea conjugală era în vigoare, iar interpretarea ulterioară a legii care a dus la condamnarea sa a fost retroactivă.

Curtea a reafirmat că articolul 7 este esențial pentru statul de drept, stabilind că nicio derogare de la acest principiu nu este permisă, chiar și în situații de urgență. Articolul 7 garantează că numai legea poate defini o infracțiune și să prescrie o pedeapsă, interzicând interpretarea extinsă a legii în dezavantajul acuzatului.

Curtea a subliniat că termenul „lege” include atât dreptul scris, cât și cel nescris, și că, deși există un element inevitabil de interpretare judiciară în orice sistem de drept, această interpretare trebuie să rămână previzibilă și să fie în conformitate cu esența infracțiunii. În cazul de față, Curtea a constatat că evoluția jurisprudenței către eliminarea imunității conjugale a fost previzibilă și a reflectat valori fundamentale ale societății, precum demnitatea umană și respectul pentru libertatea individuală. Oricât de clar ar fi redactată o dispoziție legală, în orice sistem de drept, inclusiv în dreptul penal, există un element inevitabil de interpretare judiciară. Va fi întotdeauna nevoie de elucidarea punctelor îndoielnice și de adaptare la circumstanțele în schimbare. În consecință, articolul 7 nu se limitează la interzicerea aplicarea retroactivă a

legii penale în dezavantajul învinutului. Ea întruchipează, mai general, principiul că numai legea poate defini o infracțiune și prescrie o pedeapsă (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) și principiul că legea penală nu trebuie interpretată pe larg în detrimentul acuzatului, de exemplu prin analogie.

Curtea a constatat că interpretările judiciare anterioare indicau o evoluție previzibilă a jurisprudenței către eliminarea imunității conjugale, iar acest lucru nu contravenea principiului legalității. Deciziile Curții de Apel și ale Camerei Lorzilor, care au stabilit că un soț poate fi condamnat pentru viol asupra soției sale, reflectau o dezvoltare progresivă a dreptului, în conformitate cu valorile demnității umane și respectului pentru libertatea persoanei.

Astfel, Curtea a concluzionat că reclamantul nu a fost condamnat pentru un act care era considerat legal la momentul săvârșirii și că interpretările legale ulterioare nu au încălcat principiul legalității. Această hotărâre subliniază că modificările legislative și interpretările judiciare care sunt rezonabil previzibile și conforme cu valorile fundamentale ale societății nu constituie o violare a articolului 7 din Convenție.

În *cauza G.I.E.M. S.R.L. și alții împotriva Italiei* [13], Curtea Europeană a Drepturilor Omului a analizat cazul confiscării bunurilor reclamantilor, care nu au fost condamnați pentru o infracțiune, susținând că această acțiune a încălcat articolul 7 din Convenție. Curtea a stabilit că noțiunea de „pedeapsă” din articolul 7 are un sens autonom și că pentru a determina dacă o măsură constituie o „pedeapsă”, trebuie să se examineze contextul, scopul, gravitatea, procedurile de aplicare și clasificarea acesteia în dreptul intern.

În acest caz, confiscările bunurilor, care au fost impuse în urma amenajării ilegale a terenurilor, au fost considerate „pedepse” datorită scopului punitiv și descurajator al măsurii. Aceste confiscări au fost reglementate de legislația penală italiană și dispuse de instanțele penale, fără a depinde de deciziile autorităților administrative. Impactul sever asupra

proprietarilor, inclusiv lipsa de compensații, a întărit concluzia Curții.

Curtea a subliniat că aplicabilitatea articolului 7 nu depinde de existența unei condamnări penale anterioare, evidențiind importanța protecției practice și efective garantate de Convenție. Astfel, măsurile de confiscare au fost considerate parte a domeniului de aplicare al articolului 7, confirmând că aceste acțiuni pot încălca principiul *nullum crimen, nulla poena sine lege*, chiar și în absența unei condamnări penale. Această hotărâre subliniază că protecția drepturilor fundamentale este esențială și se aplică nu doar în cazurile de condamnare, ci și în contextul altor măsuri punitive care afectează grav drepturile indivizilor.

Concluzii

Articolul 7 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului este esențial pentru consolidarea principiului legalității în dreptul penal, asigurându-se că nimeni nu poate fi sancționat pentru o acțiune care nu constituia o infracțiune la momentul comiterii acesteia. Acest principiu reprezintă un fundament al statului de drept, protejând indivizii de arbitraritatea în aplicarea legii penale și stabilind limite clare pentru stat.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului subliniază că pentru a respecta principiul legalității, legea penală trebuie să fie formulată într-un mod clar, accesibil și previzibil, permițând cetățenilor să înțeleagă exact ce comportamente pot atrage răspunderea penală. Interpretarea legii nu poate fi extinsă sau realizată prin analogie în detrimentul acuzatului, ceea ce protejează indivizii de interpretările arbitrare ale legislației.

În plus, Curtea acceptă evoluția progresivă a jurisprudenței, subliniind că astfel de dezvoltări trebuie să fie rezonabil previzibile și să fie în conformitate cu valorile fundamentale ale societății. Aceasta permite adaptarea legislației la circumstanțele în schimbare, fără a încălca principiile stabilite de articolul 7.

Un aspect important al aplicării garanțiilor prevăzute de articolul 7 este că acestea nu depind de

existența unui proces penal formal. Aceasta înseamnă că statele nu pot eluda aceste garanții prin simple clasificări interne ale măsurilor, asigurând astfel o protecție practică și efectivă.

Principiul legalității joacă un rol crucial în educarea cetățenilor în legătură cu drepturile și responsabilitățile lor legale. O legislație clară și accesibilă contribuie la conștientizarea cetățenilor asupra comportamentelor care pot fi sancționate penal și a protecțiilor legale disponibile, sporind astfel încrederea în sistemul de justiție și în statul de drept. Această transparență este esențială pentru o societate democratică și pentru respectarea drepturilor fundamentale ale individului.

Referințe bibliografice

1. Națiunile Unite. *Pactul internațional privind drepturile civile și politice*. Adoptat la 16 decembrie 1966, intrat în vigoare la 23 martie 1967. Publicat în *Tratate Internaționale*, Nr. 1, art. 31, 30 decembrie 1998.
2. Națiunile Unite. *Convenția împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante*. *Tratate Internaționale*, Nr. 1, art. 130, 30 decembrie 1998. Adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea Generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 39/46, 10 decembrie 1984. Intrată în vigoare la 26 iunie 1987 conform dispozițiilor art. 27 (1). https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115576&lang=ro. (Accesat – 12.06.2024)
3. Națiunile Unite. *Declarația Universală a Drepturilor Omului*. *Tratate Internaționale*, Nr. 1, art. 12, 30 decembrie 1998. Adoptată și proclamată de Adunarea Generală a O.N.U. prin Rezoluția 217 A (III), 10 decembrie 1948. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115540&lang=ro.
4. Convenția de la Geneva. *Privitoare la tratamentul prizonierilor de război*. *Act Internațional*, 12 august 1949. Publicată în broșură, 12 august 1949. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/255597>. (Accesat – 10.06.2024)
5. Convenția de la Geneva. *Privitoare la protecția persoanelor civile în timp de război*. *Act Internațional*, 12

august 1949. Publicată în broșură, 12 august 1949. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/255598> (Accesat – 10.07.2024).

6. Națiunile Unite. Comitetul pentru Drepturile Omului. *David Michael Nicholas c. Australia*. Comunicare nr. 1080/2002, ONU Doc. CCPR/C/80/D/1080/2002 (2004). A optzecea sesiune, 15 martie - 2 aprilie 2004. Opiniile Comitetului pentru Drepturile Omului sub Protocolul Opțional la Pactul Internațional privind Drepturile Civile și Politice, p. 7.5. <http://hrlibrary.umn.edu/undocs/html/1080-2002.html>. (Accesat – 12.06.2024)

7. United Nations. International Covenant on Civil and Political Rights: Views Adopted by the Committee under Article 5 (4) of the Optional Protocol, Concerning Communication No. 3736/2020. Human Rights Committee, 1 Mar. 2023. <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhstcNDCvDan1pXU7dsZDBaDVe6YHeFJ8PNCOzWHAS74SbGsm7s4PWfc2pXe8BXwl%2bM%2bdqIJxUM9I3Kt2oYGw650gV39BIWGsC%2f9yo5YGLXl4lipdG3TuFwxwIBbAmHGQCK59I5d%2bpS6HOCQMEYwv7Fhk0%3d>. (Accesat – 10.07.2024)

8. Uniunea Europeană. *Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene*. *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, 30 martie 2010, C 83/389. EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF>. (Accesat – 12.08.2024)

9. Inter-American Court of Human Rights. *Case of*

Castillo-Petruzzi et al. v. Peru. Judgment of September 4, 1998 (Preliminary Objections). https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_41_ing.pdf. (Accesat – 12.07.2024)

10. Curtea Europeană a Drepturilor Omului. *Case of Yüksel Yalçınkaya v. Turciei*. Cererea nr. 15669/20, Strasbourg, 26 septembrie 2023. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Y%C3%BCksel%20Yal%C3%A7%C4%B1nkaya%22%5D%22itemid%22:%5B%22001-227636%22%5D%22%7D>. (Accesat – 03.07.2024)

11. Curtea Europeană a Drepturilor Omului. *Case of Kokkinakis v. Greece*. Application no. 14307/88, Judgment, 25 May 1993. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57827%22%5D%22%7D>. (Accesat – 12.07.2024)

12. Curtea Europeană a Drepturilor Omului. *Case of S.W. v. The United Kingdom*. Application no. 20166/92, Judgment, 22 November 1995. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57965%22%5D%22%7D>. (Accesat – 06.07.2024)

13. Curtea Europeană a Drepturilor Omului. *Case of G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy*. Applications nos. 1828/06 and 2 others (see appended list), Judgment (Merits), 28 June 2018. <https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%22%22CHAMBER%22%22%22violation%22:%5B%227-1%22%22%22itemid%22:%5B%22001-184525%22%5D%22%7D>. (Accesat – 06.06.2024)

SOLUȚIONAREA LITIGIILOR PROVENITE DIN EXECUTAREA CONTRACTELOR ADMINISTRATIVE ÎN LUMINA HOTĂRĂRIILOR CEDO

Alexandra Mădălina VICOL

mun. Suceava, România

Doctorandă la Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: alexandramihalescu@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0001-6536-3302>

Asumarea obligației de a implementa și armoniza legislația comunitară în sistemul nostru de drept, impune ca și legislația privitoare la executarea contractelor administrative să fie conformă. Litigiile provenite din executarea contractelor administrative ar trebui să parcurgă o procedură prealabilă care să cuprindă obligatoriu și o încercare de soluționare amiabilă. România și Republica Moldova ar putea profita de legislația comunitară cât și de recenta hotărâre CEDO dacă ar pleca de la ipoteza că teoriile și principiile care guvernează contractele administrative din Uniune, le sunt valabile, aplicabile și implementabile. După un astfel de demers și legislativul din România și Republica Moldova s-ar putea inspira, și, și-ar putea îmbunătăți și armoniza legislația aferentă.

Cuvinte-cheie: contract administrativ, litigiu administrativ, profesioniști, conflict, conciliere, litigiu.

SETTLEMENT OF DISPUTES ARISING FROM THE EXECUTION OF ADMINISTRATIVE CONTRACTS IN THE LIGHT OF CEDO DECISIONS

The assumption of the obligation to implement and harmonize Community legislation in our legal system requires that the legislation regarding the execution of administrative contracts be compliant. Disputes arising from the execution of administrative contracts should go through a preliminary procedure that must also include an attempt at an amicable settlement. Romania and the Republic of Moldova could take advantage of the Community legislation as well as the recent ECHR ruling if they started from the assumption that the theories and principles governing administrative contracts in the Union are valid, applicable and implementable. After such an approach, the legislature in Romania and the Republic of Moldova could be inspired, and could improve and harmonize the related legislation.

Keywords: administrative contract, administrative dispute, legal professionals, conflict, conciliation, litigation.

RÈGLEMENT DES LITIGES DÉCOULANT DE L'EXÉCUTION DE CONTRATS ADMINISTRATIFS À LA LUMIÈRE DES ARRÊTS DE LA CEDH

Assumer l'obligation de mettre en œuvre et d'harmoniser la législation communautaire dans notre système de droit exige que la législation sur l'exécution des contrats administratifs soit également conforme. Les litiges nés de l'exécution de contrats administratifs devraient passer par une procédure préalable obligatoire incluant une tentative de règlement à l'amiable. La Roumanie et la République de Moldavie pourraient bénéficier de la législation communautaire ainsi que de la récente décision de la CEDH si elles partaient du principe que les théories et principes régissant les contrats administratifs dans l'Union sont valides, applicables et applicables. Après une telle approche, les législatures de la Roumanie et de la République de Moldova pourraient s'en inspirer et pourraient améliorer et harmoniser la législation connexe.

Mots-clés: contrat administratif, litige administratif, professionnels, conflit, conciliation, litige.

РАЗРЕШЕНИЕ СПОРОВ, ВОЗНИКАЮЩИХ ПРИ ИСПОЛНЕНИИ АДМИНИСТРАТИВНЫХ ДОГОВОРОВ В СВЕТЕ РЕШЕНИЙ ЕСПЧ

Принятие на себя обязательства по внедрению и гармонизации законодательства сообщества в нашей правовой системе требует, чтобы законодательство, касающееся исполнения административных контрактов также соответствовало ему. Споры, возникающие при исполнении административных договоров, должны проходить предварительную процедуру, которая должна также включать попытку подписания мирового соглашения. Румыния и Республика Молдова могли бы воспользоваться законодательством Сообщества, а также недавним постановлением ЕСПЧ, если бы они исходили из гипотезы о том, что теории и принципы, регулирующие административные контракты в ЕС, являются для них действительными, применимыми и реализуемыми. Такой подход мог бы вдохновить законодательные органы Румынии и Республики Молдова, а также улучшить и гармонизировать собственное законодательство.

Ключевые слова: административный договор, судопроизводство, профессионалы, конфликт, примирение, судебное разбирательство.

Introducere

Recent, la data de 3 septembrie 2024, în cauza C-658-23, Curtea de Justiție a Uniunii Europene¹ a stabilit că dacă Curtea Constituțională a României a invalidat o lege care prevede ca obligatorie ședința de informare privind avantajele medierii, atunci instanța de judecată poate să nu aplice decizia Curții Constituționale.

Raportată la problematica soluționării litigiilor provenite din executarea contractelor administrative, atât în România, cât și în Republica Moldova, constatăm că această hotărâre definitivă a CEDO, cu forță obligatorie și executorie, va trebui să fie implementată obligatoriu și în legislația României și Republicii Moldova.

Potrivit autorului Cristi Danileț², „Legislația și jurisprudența CJUE permite statelor să prevadă cazuri de obligativitate a medierii sau, cel puțin, a infor-

mării cu privire la mediere, în litigii transfrontaliere. Or, dacă atunci când e vorba de astfel de litigii cu element de extraneitate se pot prevedea situații în care recurgerea la mediere să fie obligatorie, cu atât mai mult în litigii interne legea poate prevedea situații în care părțile să fie trimise la mediator. Singura condiție este ca, ulterior, să se permită litigantului să introducă acțiune în justiție. Prin urmare, Parlamentul poate rapid modifica Legea medierii, astfel ca medierea – și nu doar informarea cu privire la procedura și avantajele medierii – să devină obligatorie, ceea ce ar fi o modalitate reală și singură, deocamdată, pentru degrevarea instanțelor civile de o parte semnificativă de cauze. “

Medierea, alături de negociere, conciliere și arbitraj, ca metodă alternativă de soluționare a conflictelor reprezintă cea mai eficace metodă ADR. Acronimul ADR („Alternative Dispute Resolution”/„Appropriate Dispute Resolution”), „face referire la procedurile și tehnicile de soluționare a conflictelor în afara sălii de judecată, reprezentând o reacție la ineficiența modalităților tradiționale de soluționare a conflictelor”³

¹ https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text&docid=290002&pageIndex=0&doclang=ro&mode=lst&dir&occ=first&part=1&cid=2092714&fbclid=IwY2xjawFjtGhleHRuA2FlbQIxMQABHZXY4HQx1V_Vt9qgFc9KywUQjaN7-fPDZmBebjS-Vi4_vAmv-S6n5QYkRwg_aem_Ea_WAAumtcwiYiLWgKcwKQ

² https://vedemjust.ro/cjue-medierea/?fbclid=IwY2xjawHAhVleHRuA2FlbQIxMAABHT7ZcEOaQIeT1d8gj-xTXghTINR7DXXBL746_3EL6LJ3zan0qvY_BPF9WA_aem_01vqWyAYhhPxGEvIPlarxA

³ GORGHIU, Alina, STĂNESCU, Nicolae, BOGDAN, Codruț, SÎRBU, Manuela, MUNTEANU, Mihai, DEDU, Ion. *Medierea oxigen pentru afaceri*. București: Editura Universul Juridic, 2011, 242 p, ISBN 978-973-127-552-9.

În România, reglementarea medierii este cuprinsă în Legea nr. 192/2006 [8], iar în Republica Moldova în Legea nr. 137/2015 cu privire la mediere [9].

Metodologia de cercetare folosită

Pornind de la o abordare retrospectivă, istorică a domeniului cercetat, articolul oferă posibilitatea înțelegerii importanței relațiilor dintre autoritățile publice și particulari, abordare stringentă în cazul României, iar în contextul iminentei aderări a Republicii Moldova la Uniunea Europeană această abordare ar trebui să fie prioritară, întrucât poate acoperi lacunele și capcanelor ascunse în actualele legislații, din ambele țări.

Totodată, articolul creionează perspectivele acestei problematice și ajută la însușirea fundamentelor teoretice ale acesteia și aplicabilitatea practică a acestor cunoștințe teoretice obținute.

Dreptul administrativ ca ramură distinctă de drept este reglementat prin norme de drept care au ca substitut aceleași metode de aplicare la cunoașterea și acțiunea juridică ca a oricărei ramuri de drept.

Astfel, au fost utilizate aceleași metode în studiul oricărei ramuri a dreptului. Dreptul administrativ, prin natura și destinația sa este un fenomen cu multe și profunde conexiuni și interferențe sociale și umane.

Cercetarea fenomenului ca parte a dreptului administrativ, parte a cercetării fenomenului juridic, se realizează prin folosirea acelorași metode utilizate în studiul dreptului: metode generale și metode concrete. În articol, s-ar putea găsi utilizate diferite metode generale cum ar fi: metoda generalizării și abstractizării, metoda logică, metoda istorică, metoda comparației, metoda sociologică, metoda analizei sistemice și metoda prospectivă sau de prognozare.

Necesitatea armonizării legislative a contractelor administrative din perspectiva hotărârii CEDO în România și în Republica Moldova

În România, pentru a încuraja oamenii să recurgă la

mediere în litigiile civile, s-a introdus prin obligația ca în anumite litigii părțile să meargă la un mediator care să le informeze cu privire la avantajele acestei proceduri; dacă părțile nu ar fi respectat această obligație legală, acțiunea lor adresată direct instanței urma să se respingă ca inadmisibilă. CCR a hotărât prin Decizia nr. 266/2014 că această procedură de informare cu privire la mediere este neconstituțională, întrucât afectează dreptul cetățenilor de acces la justiție pe motiv că obligativitatea informării asupra medierii este în contradicție cu art. 21 din Constituție [3], care prevede în alineatele 1 și 2 că: „1) *Orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor sale legitime.* 2) *Nici o lege nu poate îngreuna exercitarea acestui drept.*”, a generat închiderea majorității birourilor de mediatori autorizați din țară.

În acest sens, nici legislația europeană nu este mai permisivă. Or, deocamdată, și în legislația europeană s-a statuat că „*medierea obligatorie afectează exercitarea dreptului la o cale de atac efectivă în fața unei instanțe de judecată, drept consacrat de art. 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.*” Constituția Republicii Moldova [4] prin alin. (2) al art. 20 consacră și ea acest principiu universal „*Nici o lege nu poate îngreuna accesul la justiție.*” În schimb, în Hotărârea CEDO invocată mai sus, dintre argumentele CJUE au prevalat faptul că la nivelul UE există Directiva 2008/52 [5] care se aplică în litigii transfrontaliere. Potrivit acesteia, țările din UE pot avea legi prin care obligă la mediere sau doar la ședință de informare pentru mediere, cu o singură condiție: părțile să aibă posibilitatea de a se adresa justiției. Oricum, în acest sens există o decizie a CJUE anterioară: Hotărârea din 14 iunie 2017, Menini și Rampanelli, C-75/16 [12, p. 155-170].

De altfel, CJUE menționează că CCR nu a stabilit că Directiva ar interzice obligativitatea medierii.

În România, problematica contractelor administrative face obiectul Legii contenciosului administrativ

nr.554/2004 [10], iar în Republica Moldova face obiectul Legii contenciosului administrativ nr.793 din 10.02.2000 [11]. Din dispozițiile art. 13 din această lege înțelegem că contractul administrativ „*este contractul care poate da naștere, modifica sau stinge un raport juridic de drept public, dacă legea nu prevede altfel*”.

Merită reținut și faptul că România ca prim stat care a recunoscut independența Republicii Moldova și care s-a angajat să o sprijine în mod constant și activ, atât prin eforturi diplomatice, cât și prin asistență concretă, în scopul parcurgerii ireversibile a traseului european, s-a angajat, totodată, să -i acorde și asistență la crearea de instituții democratice compatibile cu exigențele impuse de legislația europeană sau de instituții tranzitorii cu perspectiva unei armonizări treptate, în măsura în care realitatea o va permite [13, p. 62-80].

Totodată, potrivit autorilor din Republica Moldova Ion Guceac și Victor Balmuș, teoriile care guvernează contractele administrative din România sunt valabile și pentru Republica Moldova, “*deoarece doar după consacrarea în art.1, 2 ale Legii cu privire la proprietate, nr.459 din 22.01.91, iar mai apoi în art.9 și 126 ale Constituției Republicii Moldova, adoptate la 29 iulie 1994, a proprietății publice și private, a asigurării de către stat a administrării „proprietății publice ce-i aparține, în condițiile legii și inviolabilității „investițiilor persoanelor fizice și juridice, inclusiv străine”*”, în Republica Moldova a început o etapă nouă de dezvoltare a teoriei contractelor publice și civile [7].

Aspecte actuale din practica instanțelor din România și Republica Moldova

De remarcat că potrivit art. 7 alin. (6) din Legea nr. 554/2004 în forma inițială [18] în cazul acțiunilor având ca obiect contracte administrative, procedura prealabilă avea semnificația concilierii în cazul li-

tigiilor comerciale, cu aplicarea corespunzătoare a Codului de procedură civilă.

Ca expresie a unei abordări moniste [15] a dreptului civil, și de eliminare a distincției dintre regimul juridic al obligațiilor civile de cel al obligațiilor comerciale, procedura concilierii directe așa cum exista în Codul de procedură civilă din 1865 actualizat prin Legea nr. 202/2010 – Legea micii reforme, și, în care art. 42 prevedea: “*La articolul 720¹, alineatul 1 se modifica și va avea următorul cuprins:*

“*Art. 720¹ În procesele și cererile în materie comercială evaluabile în bani, înainte de introducerea cererii de chemare în judecată, reclamantul va încercasoluționarea litigiului fie prin mediere, fie prin conciliere directă.*”, a fost eliminată.

Această instituție juridică, ar fi putut și în prezent să-și arate eficacitatea, însă există speranță ca urmare a recente hotărâri CEDO, menționată mai sus, să fie din nou introdusă.

Abordarea monistă a dreptului civil prin care procedura prealabilă este prevăzută de art.193 NCPC „(1) *Sesizarea instanței se poate face numai după îndeplinirea unei proceduri prealabile, dacă legea prevede în mod expres aceasta. Dovada îndeplinirii procedurii prealabile se va anexa la cererea de chemare în judecată.*

(2) *Neîndeplinirea procedurii prealabile nu poate fi invocată decât de către pârât prin întâmpinare, sub sancțiunea decăderii.*”, nu conferă o garanție suficientă titularului dreptului la acțiune în materia contenciosului administrativ, și, în special, al unui comerciant parte a unui contract administrativ.

Actuala formulare a art. 7 din Legea contenciosului administrativ nr.554/2004, nu cuprinde nicio referire la posibilitatea părților de se întâlni și a negocia acele aspecte care ar putea împiedica declanșarea litigiului în privința executării unui contract administrativ.

Forma actuală a art. 7 din Legea contenciosului administrativ nr. 554/2004 acordă posibilitatea per-

soanei vătămate, ca în termen de 30 de zile, să solicite autorității publice emitente sau autorității publice ierarhic superioare, revocarea în tot sau în parte, actului administrativ contestat, iar în practică sunt puține cazuri când o astfel de întreprindere are succes. Sperăm că odată cu implementarea în legislația românească a recente hotărâri CEDO, toate aceste neajunsuri să dispară.

În Republica Moldova, art. 19 din Codul administrativ⁴, prevede că:” *Cererea prealabilă este instituția care oferă o cale de soluționare prejudiciară a litigiilor administrative*”, iar potrivit art. 60 alin. (1) “*Termenul general în care o procedură administrativă trebuie finalizată este de 30 de zile, dacă legea nu prevede altfel.*”, și poate fi potrivit alin. (4) “*Din motive justificate legate de complexitatea obiectului procedurii administrative, termenul general poate fi prelungit cu cel mult 15 zile. Această prelungire are efect doar dacă este comunicată în scris participanților la procedura administrativă în termen de 30 de zile, împreună cu motivele prelungirii.*”, iar potrivit alin. (5) poate fi prelungit” *În mod excepțional, când în procedura administrativă se înregistrează cazuri de complexitate deosebită care necesită timp pentru prelucrarea documentelor, autoritatea publică poate stabili un termen mai mare pentru finalizarea procedurii administrative, care nu va depăși 90 de zile.*”

Art. 14 alin.(1) și (2) din Legea nr.793/2000 a contenciosului administrativ din Republica Moldova impune ca:“(1) *Persoana care se consideră vătămată într-un drept al său, recunoscut de lege, printr-un act administrativ va solicita, printr-o cerere prealabilă, autorității publice emitente, în termen de 30 de zile de la data comunicării actului, revocarea, în tot sau în parte, a acestuia, în cazul în care legea nu dispune altfel.*

⁴ Codul administrativ al Republicii Moldova nr.116/2018 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132907&lang=ro# (accesat 19.01.2023)

(2) *În cazul în care organul emitent are un organ ierarhic superior, cererea prealabilă poate fi adresată, la alegerea petiționarului, fie organului emitent, fie organului ierarhic superior dacă legislația nu prevede altfel.*”, iar dacă în litigiile izvorâte din raporturile de contencios administrativ se găsesc situații care nu contravin legislației care reglementează negocierea și încheierea tranzacțiilor cu participarea persoanelor de drept public, atunci, în opinia noastră, s-ar putea implementa concilierea și/sau medierea obligatorie în baza sus numitei hotărâri CEDO.

Autoritățile publice competente organizează serviciile publice, în regim de drept public, în scopul satisfacerii unui interes public. În măsura în care autoritatea contractantă constată o modificare a interesului public, aceasta poate, prin acte administrative de autoritate, să modifice condițiile de desfășurare a serviciului public ori chiar să desființeze serviciul public, modificând sau, după caz, punând capăt contractului.

În cadrul unui contract administrativ există clauze contractuale cât și clauze reglementare.

Clauzele contractuale ar trebui în contextul implementării în legislație a recente hotărâri CEDO să se poată modifica prin acordul părților și prin negociere și mediere obligatorie, iar clauzele reglementare se pot modifica unilateral de autoritatea publică din motive legate de interesul național sau local, după caz.

Actualele crize economice au capturat cu siguranță întreaga agendă publică, iar problematica comercială a stârnit interesul actorilor comerciali, iar limitele fragile ale reglementărilor comerciale incluse în Noul Cod Civil își arată deja slăbiciunile [14].

Indiscutabil actorii din piața afacerilor autohtone și nu numai, vor saluta recenta hotărâre CEDO, întrucât se-au confruntat, cum era și firesc, de o avalanșă de conflicte de natură comercială, iar numărul insolvențelor a crescut constant [19].

Aceste conflicte nu vor putea fi soluționate decât extrajudiciar și judiciar. Extrajudiciar vor putea fi soluționate rapid prin negociere, mediere și arbitraj.

Calea judiciară, prin intermediul Codului civil, monist, anacronic și considerat experiment nereușit de către majoritatea practicienilor dreptului comercial ar trebui evitată, celeritatea soluționării litigiului într-un timp rezonabil va fi cu siguranță preferată. Ar putea fi și cazul conflictelor rezultate din încheierea, executarea sau modificarea contractelor administrative, dacă prin lege s-ar opta pentru un sistem mai puțin rigid.

În fața acestor valuri de conflicte comerciale este de preferat ca acestea să se soluționeze cu celeritate, pe cale amiabilă, cu costuri reduse și grad mare de a fi respectate înțelegerile ce vor fi încheiate.

Situația sufocării instanțelor civile prin adoptarea actualului sistem monist a fost prevăzută și de regretatul profesor Stanciu Cărpenu în lucrarea „Drept comercial român” [19, p. 16], atunci când făcea referire la concluziile referitoare la importanța dreptului comercial în societatea contemporană.

Reputatul profesor considera că „*Dreptul comercial, ca un drept particular și ca subramură a dreptului privat, trebuie să își găsească izvorul în Codul comercial și în legile comerciale speciale, iar nu într-o reglementare unică, cea a Codului Civil*”, iar „*Rolul dreptului comercial în reglementarea raporturilor comerciale, în perioada formării economiei de piață în țara noastră, reclamă perfecționarea Codului comercial, la nivelul standardelor moderne existente în alte țări.*”

Opiniile specialiștilor în legislație comercială, cum ar fi aceea a reputatului profesor, converg spre ideea că includerea legislației comerciale în Noul cod civil a fost un pas înapoi în materia comercială, generând astfel prin efectul acestei abordări un regres în ceea ce privește problematica comercială, efect resimțit din plin de societatea noastră.

În altă ordine de idei, Înalta Curte de Casație și Justiție s-a pronunțat de nenumărate ori asupra

importanței parcurgerii procedurii prealabile de conciliere ori mediere în vechea legislație civilă.

În materia contenciosului administrativ, ÎCCJ prin Decizia 75/2018 [20] referitoare la pronunțarea unei hotărâri prealabile pentru dezlegarea următoarei chestiuni de drept: “Față de abrogarea expresă a dispozițiilor art. 720¹ din vechiul Cod de procedură civilă, este obligatorie parcurgerea procedurii prealabile, reglementate de art. 7 alin. (6) din Legea contenciosului administrativ nr. 554/2004, cu modificările și completările ulterioare, în cazul acțiunilor având ca obiect nulitatea, anularea, executarea, rezilierea sau rezoluțiunea unui contract administrativ, inclusiv în situația în care acțiunea este formulată de o autoritate publică, precum și în situația în care acțiunea este formulată de o autoritate publică la recomandarea/propunerea unui organism de control intern sau internațional?”, Curtea a decis că:” Față de abrogarea expresă a dispozițiilor art 720¹ din vechiul Cod de procedură civilă, este obligatorie parcurgerea procedurii prealabile, reglementate de art. 7 alin. (6) din Legea contenciosului administrativ nr. 554/2004, cu modificările ulterioare, în cazul acțiunilor având ca obiect nulitatea, anularea, executarea, rezilierea sau rezoluțiunea unui contract administrative, inclusiv în situația în care acțiunea este formulată de o autoritate publică, recomandarea/propunerea unui organism de control intern sau internațional.”

În cazul Republicii Moldova [7], teoriile care guvernează contractele administrative din România, precum și principiile după care se implementează aceste contracte, sunt asemănătoare.

Concluzii

Atât în cazul României, cât și în cazul Republicii Moldova, consider că nu trebuie ratată această oportunitate plauzibilă de a contracara efectele actualelor crize prelungite și a ajuta la simplificarea și celeritatea soluționării litigiilor provenite din

executarea contractelor administrative. De aceea este necesar ca, în cel mai scurt timp să se intervină în Legea contenciosului administrativ nr.554/2004, și în Legea nr. 101/2016 în cazul României, precum și, în cazul Republicii Moldova în Legea nr.793/2000 a contenciosului administrative și a altor acte normative conexe, cu respectarea principiului unicității de sistem a dreptului.

De lege ferenda, ar trebui să se introducă imediat în legislația românească și moldovenească obligativitatea încercării de a se soluționa amiabil conflictele comerciale și cele provenite din încheierea, executarea sau modificarea contractelor administrative, întrucât, pot exista situații în care părțile pot comunica și dețensiunea singure, instantaneu, orice conflict.

Referințe bibliografice

1. CĂRPENARU, Stanciu D, Drept comercial român, Ed. A VII – a, rev. și adăug. București: Universul Juridic, 2007.
2. Codul administrativ al Republicii Moldova nr.116/2018 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132907&lang=ro# (accesat 19.01.2023)
3. Constituția României. Publicat în *Monitorul Oficial*, Partea I nr. 767 din 31 octombrie 2003. Disponibil: <https://www.constitutiaromaniei.ro/>
4. Constituția Republicii Moldova. Adoptată la 29 iulie 1994. Publicată în *Monitorul Oficial al R. Moldova* nr. 1 din 12.08.1994. Disponibil: <https://www.parlament.md/CadrulLegal/Constitution/tabid/151/language/ro-RO/Default.aspx>
5. Directiva 52/2008/CE a Parlamentului European și Consiliului Europei. [citat 18.12.2022]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0052&from=DE>
6. GORGHIU, Alina, STĂNESCU, Nicolae, BOGDAN, Codruț, SÎRBU, Manuela, MUNTEANU, Mihai, DEDU, Ion. *Medierea oxigen pentru afaceri*. București: Editura Universul Juridic, 2011, 242 p, ISBN 978-973-127-552-9.
7. GUCEAC, Ion, BALMUȘ, Victor. Originea și dimensiu
8. mensiunea conceptului Contract administrativ. În: *Revista Națională de Drept*, nr. 1/2009, Chișinău, Republica Moldova, pp. 2-10.
9. Legea nr. 196/2006 privind medierea și organizarea profesiei de mediator [citat 17.12.2022]. Disponibil: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/71928>
10. Legea nr. 137/2015 cu privire la mediere [citat 12.12.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133065&lang=ro#.
11. Legea contenciosului administrativ nr.554/2004 din România <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/57426> (accesat 30.01.2023)
12. Legea contenciosului administrativ nr.793 din 10.02.2000 din Republica Moldova - https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=112184&lang=ro (accesat 26.01.2023)
13. MIHALESCU, Constantin. *Considerations on the Origin and Evolution of Conflict Mediation in Social Life*, Kaleidoscope / editors: Tudorel Toader, Carmen Ungureanu. - Iași: Editura Universității “Al. I. Cuza”, 2024, ISBN 978-606-714-849-7 Vol. 1: Legal sciences: International Conference for Doctoral, Post-Doctoral Students and Young Researchers in Humanities and Social Sciences May 31-June 2, 2023, Iași, Romania.
14. MIHALESCU, Constantin. *Aspecte de drept comparat privind medierea în Republica Moldova, în spațiul european și SUA*”, *Revista Universul Juridic* nr. 6, iunie 2021, p.p. 62-80, București, România.
15. MIHALESCU, Constantin, VICOL, Alexandra Mădălina. Aspecte privind soluționarea amiabilă prin conciliere sau mediere a litigiilor comerciale și a celor izvorâte din încheierea, executarea sau modificarea contractelor administrative. În: *Revista Universul Juridic*, nr. 4, indice ISSN, București, România, 2022 - <https://www.universul-juridic.ro/aspecte-privind-solutionarea-amiabila-prin-conciliere-sau-mediare-a-litigiilor-comerciale-si-a-celor-izvorate-din-incheierea-executarea-sau-modificarea-contractelor-administrative/>. (accesat 19.01.2023)
16. VICOL, Alexandra Mădălina. Considerations Regarding the Object of the Judicial Action in Order to Resolve Disputes Arising From Execution of Administrative Contracts. În: *Supremația Dreptului*, nr. 2, 2022, pag. 120 – 129, DOI <https://doi.org/10.52388/2345-1971.2022.e2.11>
17. <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text&docid=290002&pageIndex=0&doclang=ro&>

mode=lst&dir&occ=first&part=1&cid=2092714&fbclid=IwY2xjawFjtGhleHRuA2FlbQIxMQABHZXY4HQx1V_Vt9qgFc9KywUQjaN7fPDZmBebJS-Vi4_vAmv-S6n5QYkRwg_aem_Ea_WAAumtcwiYiLWGKcwKQ (accesat 27.01.2023)

17. [https://1.facebook.com/1.php?u=https%3A%2F%2Fvedemjust.ro%2Fcjue-medierea%2F%3Ffbclid%3DIwZXh0bgNhZW0CMTAAAR0l9N4WLoyJwp-FCs_wChiQYzeED1K8VcEelZdZA-gFm3rD9aySIFOkuaRo_aem_t8upy7JZ3W_1tCF23kFy-Q&h=AT1vMERIoTyjmj1RAgdW5pLp4tTZeyhKDBgnzzXhM0S_epfBUh02ctiogu-osKTod-Shznhd7GZuUCPuebIjslbzWWuMXHp18uST5LnocsMcZHOhfT7iaWHnTlk1XWPp_7Gx&__tn__=R\]-R&c\[0\]=AT3R3kilf0e4ZFZpoKb8DkHXVuWNzXNF8-tXdzbELd4rcIWcY8pYABHBN2VWO8ca_mTMbxIcHB1TXsvWS0f9oqVPvdX22bdXpA-jjyOMU6a3-HvSTBisjlBo4o29i2YNHK0Kvskc84corIVSJK8zS-JVL3ofbsbl-glghOHDnXzGk58RODkPXVRX8iXxvM-](https://1.facebook.com/1.php?u=https%3A%2F%2Fvedemjust.ro%2Fcjue-medierea%2F%3Ffbclid%3DIwZXh0bgNhZW0CMTAAAR0l9N4WLoyJwp-FCs_wChiQYzeED1K8VcEelZdZA-gFm3rD9aySIFOkuaRo_aem_t8upy7JZ3W_1tCF23kFy-Q&h=AT1vMERIoTyjmj1RAgdW5pLp4tTZeyhKDBgnzzXhM0S_epfBUh02ctiogu-osKTod-Shznhd7GZuUCPuebIjslbzWWuMXHp18uST5LnocsMcZHOhfT7iaWHnTlk1XWPp_7Gx&__tn__=R]-R&c[0]=AT3R3kilf0e4ZFZpoKb8DkHXVuWNzXNF8-tXdzbELd4rcIWcY8pYABHBN2VWO8ca_mTMbxIcHB1TXsvWS0f9oqVPvdX22bdXpA-jjyOMU6a3-HvSTBisjlBo4o29i2YNHK0Kvskc84corIVSJK8zS-JVL3ofbsbl-glghOHDnXzGk58RODkPXVRX8iXxvM-FQEmAAdAILZK4_7t4QiRuv2rgNFWk8cTaR)

FQEmAAdAILZK4_7t4QiRuv2rgNFWk8cTaR (accesat 27.01.2023)

18. <https://lege5.ro/Gratuit/gu3dsojy/art-7-procedura-prealabila-lege-554-2004?dp=gi3damjtgyzda>. (accesat 25.01.2023)

19. https://www.stiripesurse.ro/crestere-cu-10prc-a-numarului-de-insolvente-in-romania-acesta-fiind-cel-mai-semnificativ-avans-din-ultimii-5-ani_2257850.html. (accesat 27.01.2023)

20. <https://lege5.ro/gratuit/gmytgmzzgi2q/decizia-nr-75-2018-privind-examinarea-sesizarii-formulate-de-curtea-de-apel-bucuresti-sectia-a-viii-a-contencios-administrativ-si-fiscal-in-dosarul-nr-2371-3-2014-privind-pronuntarea-unei-hotarari-pre>

21. https://vedemjust.ro/cjue-medierea/?fbclid=IwY2xjawH-AhVleHRuA2FlbQIxMAA-BHT7ZeEOaQleT1d8gj-xTXghTINR7DXXBL746_3EL6LJ3zan0qvY_BPF9WA_aem_01vqWyAYhhPxGEv1PlarxA (accesat 27.01.2023)

EVOLUȚIA FUNDAMENTELOR SPRE UN CADRU NORMATIV CONCEPTUAL PRIVIND INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ (IA)

Irina BUZU

Doctorandă, Universitatea Liberă Internațională din Moldova (ULIM),
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: irina.buzu@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0000-1484-5176>

Vitalie GAMURARI

Doctor în drept, Conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova (ULIM),
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: vgamurari@ulim.md
<https://orcid.org/0000-0003-3634-8554>

Articolul explorează evoluția și fundamentele inteligenței artificiale (IA), de la originile teoretice din secolul XX până la aplicațiile moderne. Autorii discută contribuțiile esențiale ale unor pionieri precum Turing, McCarthy și Minsky, prezentând o cronologie a dezvoltării tehnologice. Se analizează progresele recente în deep learning, puterea computațională și impactul social și etic al IA. Lucrarea subliniază nevoia redefinirii relației dintre oameni și mașini, propunând o abordare centrată pe obiective umane. Sunt evidențiate atât succesele, cât și limitele actuale ale IA, accentuând rolul crucial al unei inteligențe artificiale compatibile cu valorile umane.

Cuvinte-cheie: inteligență artificială, algoritmi, învățare profundă, agenți inteligenți, universalitate computațională.

THE EVOLUTION OF THE FOUNDATIONS TOWARD A CONCEPTUAL REGULATORY FRAMEWORK ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI)

The article explores the evolution and foundational principles of artificial intelligence (AI), from its theoretical origins in the 20th century to its modern applications. The authors discuss the essential contributions of pioneers such as Turing, McCarthy, and Minsky, presenting a timeline of technological development. Recent advances in deep learning, computational power, and the social and ethical implications of AI are analyzed. The paper highlights the need to redefine the relationship between humans and machines, proposing a human-centered approach to AI. It outlines both the successes and current limitations of AI, emphasizing the crucial role of artificial intelligence aligned with human values.

Keywords: artificial intelligence, algorithms, deep learning, intelligent agents, computational universality.

L'ÉVOLUTION DES FONDEMENTS VERS UN CADRE NORMATIF CONCEPTUEL SUR L'INTELLIGENCE ARTIFICIELLE (IA)

L'article explore l'évolution et les fondements de l'intelligence artificielle (IA), depuis ses origines théoriques au XXe siècle jusqu'à ses applications contemporaines. Les auteurs abordent les contributions essentielles de pionniers tels que Turing, McCarthy et Minsky, en présentant une chronologie du développement technologique. Les progrès récents

en apprentissage profond, puissance de calcul et implications sociales et éthiques de l'IA sont analysés. L'étude souligne la nécessité de redéfinir la relation entre l'humain et la machine, en proposant une approche centrée sur les objectifs humains. Elle met en lumière à la fois les succès et les limites actuelles de l'IA, en insistant sur l'importance d'une intelligence artificielle compatible avec les valeurs humaines.

Mots-clés: intelligence artificielle, algorithmes, apprentissage profond, agents intelligents, universalité computationnelle.

ЭВОЛЮЦИЯ ОСНОВ К КОНЦЕПТУАЛЬНОЙ НОРМАТИВНОЙ БАЗЕ В ОБЛАСТИ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА (ИИ)

В данной статье рассматривается эволюция и фундаментальные основы искусственного интеллекта (ИИ) – от его теоретических истоков в XX веке до современных технологий. Авторы анализируют ключевые вклады таких пионеров, как Тьюринг, Маккарти и Мински, представляя хронологию технологического развития. Рассматриваются последние достижения в области глубокого обучения, вычислительных мощностей, а также социальные и этические аспекты ИИ. Работа подчеркивает необходимость переосмысления взаимоотношений между человеком и машиной, предлагая подход, ориентированный на человеческие цели. Освещаются как успехи, так и текущие ограничения ИИ, акцентируя важность соответствия искусственного интеллекта человеческим ценностям.

Ключевые слова: искусственный интеллект, алгоритмы, глубокое обучение, интеллектуальные агенты, вычислительная универсальность.

Introducere

Inteligența artificială (IA) reprezintă una dintre cele mai dinamice și controversate ramuri ale științei contemporane, aflându-se la intersecția dintre informatică, matematică, filozofie și etică. De la începuturile sale conceptuale în anii 1950, IA a evoluat spectaculos, reușind să simuleze procese cognitive precum învățarea, raționamentul sau recunoașterea vizuală și auditivă. Această dezvoltare tehnologică a fost posibilă datorită progreselor în algoritmică, creșterii capacității de calcul și accesului la volume masive de date. Cu toate acestea, IA nu este doar un fenomen tehnologic, ci și unul profund social, influențând modul în care interacționăm cu informația, luăm decizii și definim inteligența umană.

Lucrarea de față își propune să analizeze în mod critic evoluția și fundamentele conceptuale ale inteligenței artificiale, punând accent pe etapele-cheie ale dezvoltării sale, contribuțiile teoretice majore și implicațiile actuale asupra societății. Studiul combină o perspectivă istorică cu o reflecție filozofică

asupra definiției inteligenței, a scopurilor IA și a modului în care aceasta ar trebui proiectată pentru a fi în armonie cu valorile umane. În acest context, se conturează o direcție de cercetare esențială: trecerea de la o inteligență artificială pur funcțională la una cu adevărat benefică pentru oameni.

Metodologie

Metodologia utilizată în acest studiu este una teoretico-istorică, bazată pe analiza documentară și sinteza literaturii de specialitate. Autorii compilează și corelează contribuții semnificative din istoria IA, evidențiind momente-cheie, concepte fundamentale și evoluția paradigmatelor tehnologice. Sunt utilizate surse academice, rapoarte științifice și lucrări de referință pentru a susține o reflecție critică asupra progresului IA. Demersul se axează pe identificarea etapelor-cheie în dezvoltarea inteligenței artificiale, interpretarea conceptuală a termenului „inteligență” și analiza implicațiilor filozofice și etice ale interacțiunii dintre oameni și mașini.

Rezultatele cercetării

Rădăcinile inteligenței artificiale (IA) se întind cu mult înapoi, în antichitate, dar începutul său „oficial” a fost în 1956. Doi tineri matematicieni, John McCarthy și Marvin Minsky, îl convinseseră pe Claude Shannon, deja faimos ca inventator al teoriei informației, și pe Nathaniel Rochester, designerul primului computer comercial al IBM, pentru a li se alătura în organizarea unui program de vară la Dartmouth College. Scopul a fost enunțat după cum urmează: *„Studiul urmează să continue pe baza presupunerii că fiecare aspect al învățării sau orice altă trăsătură a inteligenței poate fi, în principiu, descrisă atât de precis încât să poată fi făcută o mașină să o simuleze. Se va încerca să se găsească posibilitatea ca mașinile să folosească limbajul, din abstracții și concepte, să rezolve tipuri de probleme rezervate acum oamenilor și să se perfecționeze. Credem că se poate face un progres semnificativ în una sau mai multe dintre aceste probleme dacă un grup de oameni de știință atent selectat lucrează împreună pentru o vară.”* [1]. Inutil să spunem că a durat mult mai mult decât o vară: încă lucrăm la toate aceste probleme.

În primul deceniu după întâlnirea de la Dartmouth, IA a cunoscut câteva succese majore, inclusiv algoritmul lui Alan Robinson pentru raționament logic de uz general [2, p. 27] un program de joc de dame al lui Arthur Samuel, care a învățat singur să-și bată creatorul [3, p. 216]. Prima bulă IA a izbucnit la sfârșitul anilor 1960, când eforturile timpurii de învățare automată și traducere automată nu au reușit să se ridice la înălțimea așteptărilor. Un raport comandat de guvernul Regatului Unit în 1973 a concluzionat: *„În nicio parte a domeniului descoperirile făcute până acum nu au produs impactul major care a fost promis”* [4, p. 12]. Cu alte cuvinte, mașinile pur și simplu nu erau suficient de inteligente.

La mijlocul anilor 1980, IA a cunoscut o revigorare uriașă datorită potențialului comercial al așa-numitelor sisteme experte. A doua bulă IA s-a spart când aceste sisteme s-au dovedit a fi nepotrivite pentru multe dintre sarcinile care le-au fost delegate. Din nou, mașinile pur și simplu nu erau suficient de inteligente. A urmat o iarnă IA. Comunitatea AI și-a învățat lecția iar domeniul a devenit mult mai matematic. S-au făcut conexiuni cu disciplinele de lungă durată ale probabilității, statisticii și teoria controlului. Semintele progresului de astăzi au fost semănate în timpul acelei ierni IA, inclusiv lucrările timpurii asupra sistemelor de raționament probabilistic la scară largă și ceea ce mai târziu a devenit cunoscut sub numele de învățare profundă (*din en. deep learning*). Începând cu 2011, tehnicile de învățare profundă au început să producă progrese dramatice în recunoașterea vorbirii, recunoașterea vizuală a obiectelor și traducerea automată - trei dintre cele mai importante probleme deschise în acest domeniu. Potrivit unor estimări, mașinile acum egalează sau depășesc capacitățile umane în aceste domenii. În 2016 și 2017, AlphaGo de la Deep Mind i-a învins pe Lee Sedol, fostul campion mondial la Go, și pe KeJie, actualul campion - evenimente despre care unii experți au prezis că nu se vor întâmpla până în 2097 [5]. Acum IA generează acoperire media de la o pagină aproape în fiecare zi. Mii de companii start-up au fost create, alimentate de un val de fonduri de risc. Investițiile care provin de la fonduri de risc, guverne naționale și corporații importante sunt de zeci de miliarde de dolari anual - mai mulți bani în ultimii cinci ani decât în întreaga istorie anterioară a domeniului. Pentru a înțelege mai bine această evoluție, prezentăm câteva momente-cheie din istoria IA - tabelul 1.

Tabelul 1. Reprezentarea cronologică a evoluției Inteligenței Artificiale

An	Eveniment
1943	McCulloch&Pitts propun baza rețelelor neuronale într-un articol fundamental.
1950	Alan Turing propune Testul Turing pentru măsurarea inteligenței mașinilor.
1951	Minsky&Edmonds construiesc SNAR, prima rețea neuronală computerizată.
1956	Conferința Dartmouth marchează nașterea IA ca domeniu de studiu.
1957	Rosenblatt dezvoltă Perceptron-ul, prima rețea neuronală artificială capabilă de învățare.
1965	Weizenbaum dezvoltă ELIZA, un program de procesare a limbajului natural.
1967	Newell& Simon dezvoltă General Problem Solver (GPS), un sistem IA de rezolvare a problemelor.
1974	Prima „iarnă IA” - scădere a finanțării și interesului față de IA.
1980	Sistemele expert devin populare în afaceri și medicină.
1986	Hinton, Rumelhart& Williams dezvoltă backpropagation pentru antrenarea rețelelor neuronale profunde.
1997	Deep Blue (IBM) învinge campionul mondial la șah, GarryKasparov.
2002	iRobot lansează Roomba, primul aspirator robotizat bazat pe IA.
2011	Watson (IBM) învinge campioni umani la Jeopardy!
2012	DeepMind dezvoltă o rețea neuronală care recunoaște pisici în videoclipuri YouTube.
2014	Facebook dezvoltă DeepFace, un sistem avansat de recunoaștere facială.
2015	AlphaGo (DeepMind) învinge un campion uman de Go.
2016	AlphaGo învinge cel mai bun jucător mondial de Go într-o serie de meciuri.
2020	OpenAI lansează GPT-3, un progres major în procesarea limbajului natural.
2021	AlphaFold2 (DeepMind) rezolvă problema plierii proteinelor.
2022	Google concediază un inginer pentru afirmații privind conștiința modelului LaMDA.
2023	Artiști dau în judecată companii AI pentru utilizarea artei protejate prin drepturi de autor.
2024	Guvernele implementează reglementări globale privind utilizarea etică a IA.

Sursa: Elaborat de către autor.

Istoria IA a fost condusă de o singură mantră: cu cât mai inteligent, cu atât mai bine. În cartea sa *“Humancompatible. AI andthe problem of control”*, Stuart Russell susține că aceasta este o greșeală - nu din cauza unei frici vagi de a fi depășiți de mașini, ci din cauza modului în care am înțeles inteligența însăși [6, p. 368]. Conceptul de inteligență este esențial pentru cine suntem – de aceea ne numim HomoSa-

piens, sau om înțelept. După mai bine de două mii de ani de auto-reflecție, am ajuns la o caracterizare a inteligenței care se poate rezuma la următoarele: *Oamenii sunt **inteligenți** în măsura în care ne putem aștepta ca acțiunile **noastre** să **ne atingă obiectivele**.* Toate celelalte caracteristici ale inteligenței - perceperea, gândirea, învățarea, inventarea și așa mai departe - pot fi înțelese prin contribuțiile lor la capacitatea

noastră de a acționa cu succes. Încă de la începuturile IA, inteligența mașinilor a fost definită într-un mod similar: *Mașinile sunt **inteligente** în măsura în care ne putem ca acțiunile lor să-și atingă obiectivele.*

Deoarece mașinile, spre deosebire de oameni, nu au obiective proprii, noi le oferim obiective de realizat. Cu alte cuvinte, construim mașini de optimizare, introducem obiective în ele și pornesc. Cu toate acestea, nu vrem mașini inteligente în acest sens. Dezavantajul acestui model a fost evidențiat în 1960 de Norbert Wiener, un profesor legendar la MIT și unul dintre cei mai importanți matematicieni de la mijlocul secolului al XX-lea. Wiener tocmai văzuse că programul de joc de dame al lui Arthur Samuel învăța să joace dame mult mai bine decât creatorul său, iar această experiență l-a determinat să scrie o lucrare prevăzătoare, dar puțin cunoscută, „*Some Moral and Technical Consequences of Automation*”. Iată cum afirmă el punctul principal: *Dacă folosim, pentru a ne atinge scopurile, o agenție mecanică cu a cărei funcționare nu putem interveni eficient... ar fi bine să fim siguri că scopul introdus în mașină este scopul pe care ni-l dorim cu adevărat*” [7, p. 1356].

Problema este chiar acolo în definiția de bază a IA. Spunem că mașinile sunt inteligente în măsura în care se poate aștepta ca acțiunile lor să își atingă obiectivele, dar nu avem o modalitate fiabilă de a ne asigura că obiectivele lor sunt aceleași cu obiectivele noastre. Ce se întâmplă dacă, în loc de a permite mașinilor să-și urmărească obiectivele, insistăm ca acestea să urmărească obiectivele noastre? O astfel de mașină, dacă ar putea fi proiectată, ar fi nu doar inteligentă, ci și benefică pentru oameni și, prin urmare, am obține asta: *Mașinile sunt **benefice** în măsura în care ne putem aștepta ca acțiunile lor să **ne** atingă obiectivele.* Eliminarea presupunerii că mașinile ar trebui să aibă un obiectiv definit înseamnă că ar trebui să reconfigurăm o parte din fundația și suprastructura IA. Rezultatele ar fi o nouă relație simbiotică sau

asistată între oameni și mașini. Dar pot acele mașini să fie considerate inteligente?

A avea o definiție rezonabilă a inteligenței este primul ingredient în crearea mașinilor inteligente. Al doilea ingredient este o mașină (sau un computer) în care poate fi realizată definiția. Suntem atât de obișnuiți cu computerele încât abia le observăm puterile incredibile. Dacă ai un laptop sau un desktop sau un telefon inteligent, uită-te la el: o cutie mică, cu o modalitate de a introduce caractere. Doar tastând, putem crea programe care transformă cutia în ceva care sintetizează imagini în mișcare, traduce engleza în chineză, ascultă și vorbește, învinge campionii mondiali la șah. Această capacitate a unei singure mașini de a efectua orice proces pe care ți-l poți imagina se numește *universalitate* [8, p. 231], un concept introdus pentru prima dată de Alan Turing în 1936. Universalitatea înseamnă că nu avem nevoie de mașini separate pentru aritmetică, traducere automată, șah, înțelegere a vorbirii sau animație: o singură mașină face totul. Lucrarea lui Turing care introduce universalitatea a fost probabil cea mai importantă lucrare tematică scrisă vreodată. În ea, autorul descrie un simplu dispozitiv de calcul care ar putea accepta ca intrare (*din en. input*) descrierea oricărui alt dispozitiv de calcul, împreună cu intrarea celui al doilea dispozitiv și, prin simularea funcționării celui de-al doilea dispozitiv la intrarea sa, să producă aceeași ieșire (*din en. output*) ca și al doilea. dispozitivul ar fi produs. Numim acum acest prim dispozitiv o mașină Turing universală. Pentru a-și demonstra universalitatea, Turing a introdus definiții precise pentru două noi tipuri de obiecte matematice: mașini și programe. Împreună, mașina și programul definesc o secvență de evenimente. Domeniul care a apărut prin urmare, știința computerizată, a provocat o explozie în următorii șaptezeci de ani, generând o gamă largă de concepte, design-uri, metode și aplicații noi, precum și șapte dintre cele mai valoroase opt companii din lume.

Conceptul central al informaticii este cel de algoritm, care este o metodă precis specificată pentru a calcula ceva. Algoritmii sunt, până acum, părți familiare ale vieții de zi cu zi: un algoritm cu rădăcină pătrată dintr-un calculator de buzunar primește un număr ca intrare și returnează rădăcina pătrată a acelui număr ca rezultat; un algoritm de joc de șah ia o poziție de șah și returnează o mișcare; un algoritm de găsimare a rutei ia o locație de pornire, o locație a obiectivului și o hartă a străzilor și returnează traseul rapid de la început la obiectiv. Algoritmii pot fi descriși în limbaj sau în notație matematică, dar pentru a fi implementați trebuie să fie codificați ca programe într-un limbaj de programare.

Hardware-ul computerelor contează deoarece computerele mai rapide, cu mai multă memorie și putere de calcul, permit algoritmilor să ruleze mai rapid și să gestioneze mai multe informații. Progresele în acest domeniu sunt bine-cunoscute. Primul computer programabil electronic comercial, Ferranti Mark I [9], putea executa aproximativ o mie (10^3) de instrucțiuni pe secundă și avea aproximativ o mie de octeți de memorie principală. Cel mai rapid computer de la începutul anului 2019, aparatul Summit de la Laboratorul Național OakRidge din Tennessee [10], execută aproximativ 10^{18} instrucțiuni pe secundă (de o mie de trilioane de ori mai rapid). Acest progres a rezultat din progresele în dispozitive electronice și fizică, permițând un grad incredibil de miniaturizare. Deși comparația între calculatoare și creier nu este deosebit de semnificativă, cifrele pentru Summit depășesc ușor capacitatea brută a creierului uman, care are aproximativ 10^{15} sinapse și un timp de ciclu de aproximativ o sutime de secundă, pentru un maxim teoretic de aproximativ 10^{17} operațiuni pe secundă. Cea mai mare diferență este consumul de energie: Summit folosește de aproximativ un milion de ori mai mult consum [11, p. 368].

În anii 1950, computerele erau descrise în presa populară drept super-creiere care erau „mai rapide

decât Einstein” [12, p. 668]. Cu toate acestea, nu putem spune că computerele sunt la fel de puternice ca creierul uman, pentru că concentrarea asupra puterii brute de calcul ratează complet ideea. Numai viteza nu ne va oferi IA. Rularea unui algoritm prost proiectat pe un computer mai rapid nu face algoritmul mai bun; înseamnă doar că primești răspunsul greșit mai repede. Principalul efect al mașinilor mai rapide a fost acela de a scurta timpul pentru experimentare, astfel încât cercetarea să poată progresa mai repede. Marele matematician francez din secolul al XVII-lea Blaise Pascal a fost primul care a dezvoltat un calculator mecanic real și practic. Deși nu putea decât să adună și să scadă și a fost folosit în principal în biroul de colectare a impozitelor al tatălui său, l-a determinat pe Pascal să scrie: „Mașina aritmetică produce efecte care sunt mai aproape de gândire decât de toate acțiunile animalelor” [13, p. 368].

Tehnologia a făcut un salt dramatic înainte în secolul al XIX-lea, când matematicianul și inventatorul britanic Charles Babbage a proiectat *Analytical Engine* (Motorul Analitic), o mașină universală programabilă în sensul definit mai târziu de Turing. A fost ajutat în munca sa de Ada, Contesa de Lovelace, fiica lordului Byron. În timp ce Babbage spera să folosească *Analytical Engine* pentru a calcula cu precizie tabele matematice și astronomice, Lovelace și-a înțeles adevăratul potențial [14, p. 669], descriindu-l în 1842 drept o „mașină care gândește sau... o mașină rezonabilă” care ar putea raționa despre „toți subiecții din univers”. Multă vreme, *Analytical Engine* nu a fost niciodată construit, iar ideile lui Lovelace au fost în mare măsură uitate. Odată cu munca teoretică a lui Turing din 1936 și impulsul ulterior al celui de-al Doilea Război Mondial, mașinile de calcul universale au fost în sfârșit realizate în anii 1940. Gândurile despre crearea inteligenței au urmat imediat. Lucrarea lui Turing din 1950, „*Computing Machinery and Intelligence*” este cea mai cunoscută dintre multe lucrări timpurii despre posibilitatea mașinilor inteligente. El

a propus un test operațional pentru inteligență, numit *jocul imitației*, care ulterior a devenit cunoscut sub numele de *testul Turing* [15, p. 438]. Testul măsoară comportamentul mașinii - în special, capacitatea sa de a păcăli un interogator uman, făcându-l să creadă că este uman.

Conceptul central al IA moderne este agentul inteligent, ceva care percepe și acționează. Modul în care construim agenți inteligenți depinde de natura problemei cu care ne confruntăm. Aceasta, la rândul său, depinde de trei lucruri:

1. natura mediului în care agentul va opera;
2. observațiile și acțiunile care leagă agentul de mediu;
3. obiectivul agentului.

IA a făcut multe progrese în probleme precum jocurile de societate și puzzle-urile care sunt observabile, dezordonate, deterministe și au reguli cunoscute. Pentru tipurile de probleme mai ușoare, cercetătorii IA au dezvoltat algoritmi destul de generali și eficienți și o înțelegere teoretică solidă; adesea, mașinile depășesc performanța umană în acest tip de probleme. Probleme precum conducerea unui guvern sau predarea biologiei moleculare sunt mult mai dificile. Au medii complexe, în mare parte neobservabile, mult mai multe obiecte și tipuri de obiecte, nu există o definiție clară a acțiunilor, în mare parte reguli necunoscute, multă incertitudine și scale de timp foarte lungi. Când construim sisteme IA pentru aceste tipuri de sarcini, acestea trebuie să necesite o mare cantitate de inginerie specifică problemei și sunt adesea foarte fragile.

Progresul către generalitate are loc atunci când elaborăm metode care sunt eficiente pentru problemele mai dificile dintr-un anumit tip de metodă care necesită mai puține și mai slabe presupuneri, astfel încât să fie aplicabile la mai multe probleme. IA generală (*din en. General purpose AI sau GPAI*) ar fi o metodă care este aplicabilă pentru toate tipurile de probleme și funcționează eficient pentru cazuri mari și dificile,

cu foarte puține presupuneri. O astfel de metodă de uz general nu există încă, dar ne apropiem. Doar pentru a exemplifica, o versiune de AlphaGo numită AlphaZero a învățat recent să depășească AlphaGo la Go și, de asemenea, să depășească Stockfish (cel mai bun program de șah din lume, mult mai eficient decât orice om) și Elmo (cel mai bun program shogi din lume, de asemenea, mai bun decât orice om). AlphaZero a făcut toate acestea într-o singură zi [16].

Când AlphaGo l-a învins pe Lee Sedol și mai târziu pe toți ceilalți jucători de top Go, mulți oameni au presupus că, deoarece o mașină a învățat de la zero să învingă rasa umană la o sarcină despre care se știa că este foarte dificilă chiar și pentru oamenii foarte inteligenți, a fost doar o chestiune de timp înainte ca IA să preia controlul. Chiar și unii sceptici s-ar putea să fi fost convinși când AlphaZero a câștigat la șah și shogi, precum și la Go. Dar AlphaZero a avut limitări: funcționa doar în clasa de jocuri discrete, observabile, pentru doi jucători, cu reguli cunoscute. Abordarea pur și simplu nu va funcționa deloc pentru conducere, predare, conducerea unui guvern sau preluarea lumii.

Concluzii

Evoluția inteligenței artificiale (IA) evidențiază un parcurs marcat de alternanța dintre entuziasm tehnologic și perioade de stagnare, cunoscute sub numele de „iarnă IA”. Fiecare avans major – de la algoritmii timpurii până la rețelele neuronale profunde – a contribuit la extinderea capacităților IA, însă a adus în același timp noi provocări conceptuale și etice. Progresele recente în domeniul învățării automate și al procesării limbajului natural au permis obținerea unor performanțe comparabile sau superioare celor umane în sarcini specifice, demonstrând potențialul extraordinar al acestor tehnologii.

Totuși, dezvoltarea IA ridică întrebări esențiale legate de controlul și alinierea obiectivelor mașinilor cu valorile și interesele umane. Inteligența nu ar tre-

bui definită doar prin capacitatea de atingere a unui scop, ci și prin contextul etic al acțiunilor întreprinse. Astfel, autorii subliniază necesitatea unei schimbări de paradigmă: în locul unor mașini pur inteligente, este esențial să construim mașini benefice, capabile să susțină și să îmbunătățească viața umană. Acest lucru presupune regândirea relației dintre om și tehnologie, dar și dezvoltarea unor mecanisme fiabile de control și reglementare care să asigure utilizarea responsabilă a inteligenței artificiale în societate.

Referințe bibliografice

1. DARTMOUTH COLLEGE. *Artificial Intelligence (AI) coined at Dartmouth, Dartmouth College*. [citată 03.11.2023] Disponibil: <https://home.dartmouth.edu/about/artificial-intelligence-ai-coined-dartmouth>.
2. ROBINSON, John Alan. *A machine-oriented logic based on the resolution principle*. [online] În: Journal of the ACM, 1965, vol. 12, p. 23-41. [citată 03.11.2023] Disponibil: <https://doi.org/10.1145/321250.321253>
3. SAMUEL, Arthur. *Some studies in machine learning using the game of checkers*. [online] În: IBM Journal of Research and Development, 1959, vol. 3, p. 210-229. [citată 03.11.2023] Disponibil: <https://ieeexplore.ieee.org/document/5392560>
4. LIDTHILL, James. *Artificial intelligence: A general survey*. [online] În: Artificial Intelligence: A Paper-Symposium, Science Research Council of Great Britain, 1973, p. 1-16. [citată 03.11.2023] Disponibil: https://rods-smith.nz/wp-content/uploads/Lighthill_1973_Report.pdf
5. JOHNSON, George. *To test a powerful computer, play an ancient game*. [online] The New York Times, 1997. [citată 03.11.2023] Disponibil: <https://www.nytimes.com/1997/07/29/science/to-test-a-powerful-computer-play-an-ancient-game.html>
6. RUSSELL, Stuart. *Human Compatible. AI and the Problem of Control*. Londra: PenguinBooks, 2020. ISBN 978-0-141-98750-7, 368 p.
7. WIENER, Norbert. *Some moral and technical consequences of automation*. [online] În: Science, 1960, vol. 131, p. 1355-1358. [citată 12.06.2024] Disponibil: <https://www.science.org/doi/10.1126/science.131.3410.1355>
8. TURING, Alan. *On computable numbers, with an application to the Entscheidungsproblem*. [online] În: Proceedings of the London Mathematical Society, 2nd ser., 1936, vol. 42, p. 230-265. [citată 12.06.2024] Disponibil: https://www.cs.virginia.edu/~robins/Turing_Paper_1936.pdf
9. University of Manchester. Ferranti Mark 1 – The first commercially available computer. Manchester: [citată 12.06.2024] Disponibil: <https://curation.cs.manchester.ac.uk/digital60/www.digital60.org/birth/manchestercomputers/mark1/ferranti.html>.
10. Oak Ridge National Laboratory. [citată 12.06.2024] Disponibil: <https://www.olcf.ornl.gov/summit/>.
11. RUSSELL, Stuart. *Human Compatible. AI and the Problem of Control*. Londra: PenguinBooks, 2020. ISBN 978-0-141-98750-7, 368 p.
12. MENABREA, Luigi Federico. *Sketch of the Analytical Engine invented by Charles Babbage*. [online] În: Scientific Memoirs, vol. III, ed. R. Taylor, 1843, p. 666-673. [citată 12.06.2024] Disponibil: https://johnrhudson.me.uk/computing/Menabrea_Sketch.pdf
13. RUSSELL, Stuart. *Human Compatible. AI and the Problem of Control*. Londra: PenguinBooks, 2020. ISBN 978-0-141-98750-7, 368 p.
14. MENABREA, Luigi Federico. *Sketch of the Analytical Engine invented by Charles Babbage*. [online] În: Scientific Memoirs, vol. III, ed. R. Taylor, 1843, p. 666-673. [citată 12.06.2024] Disponibil: https://johnrhudson.me.uk/computing/Menabrea_Sketch.pdf
15. TURING, Alan. *Computing machinery and intelligence*. [online] În: Mind, 1950, vol. 59, nr. 236, p. 433-460. [citată 12.06.2024] Disponibil: <https://academic.oup.com/mind/article-abstract/LIX/236/433/986238>
16. SILVER, David. et al. *Mastering chess and shogi by self-play with a general reinforcement learning algorithm*. [online] În: arXiv. 2017, 1712.018015. [citată 12.06.2024] Disponibil: <https://arxiv.org/abs/1712.018015>.

STADIUL ACTUAL AL CERCETĂRII JURIDICE A CREATIVITĂȚII DIGITALE ȘI INTELIGENȚEI ARTIFICIALE GENERATIVE

Irina BUZU

Doctorandă, Universitatea Liberă Internațională din Moldova (ULIM),

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: irina.buzu@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0000-1484-5176>

Inteligența artificială generativă (IAG) redefineste creativitatea digitală prin capacitatea sa de a produce conținut original – de la texte literare și compoziții muzicale, până la coduri de programare și soluții științifice – utilizând rețele neuronale avansate. Articolul analizează evoluția acestei tehnologii, impactul său asupra industriilor creative, educației și societății, dar și riscurile aferente: dezinformare, dependență, pierderi de locuri de muncă. Este subliniat paradoxul lui Moravec, conform căruia IA excelează în sarcini complexe, dar eșuează în cele aparent simple. Autoarea susține nevoia unei reglementări etice, transparente, care să echilibreze progresul tehnologic cu protecția valorilor umane.

Cuvinte-cheie: inteligență artificială, reglementare, etică, IA generativă, paradoxul Moravec.

CURRENT STATE OF LEGAL RESEARCH ON DIGITAL CREATIVITY AND GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Generative Artificial Intelligence (GAI) is redefining digital creativity through its capacity to produce original content – texts, images, music, and code – using advanced neural networks. This article analyzes the evolution of this technology, its impact on creative industries, education, and society, as well as the associated risks: disinformation, dependency, and job losses. The Moravec Paradox is emphasized, suggesting that AI excels in complex tasks but fails at seemingly simple ones. The author advocates for ethical and transparent regulation that balances technological progress with the protection of human values.

Keywords: artificial intelligence, regulation, ethics, generative AI, Moravec paradox.

ÉTAT ACTUEL DE LA RECHERCHE JURIDIQUE SUR LA CRÉATIVITÉ NUMÉRIQUE ET L'INTELLIGENCE ARTIFICIELLE GÉNÉRATIVE

L'intelligence artificielle générative (IAG) redéfinit la créativité numérique par sa capacité à produire du contenu original – textes, images, musique et code – à l'aide de réseaux neuronaux avancés. Cet article analyse l'évolution de cette technologie, son impact sur les industries créatives, l'éducation et la société, ainsi que les risques associés: désinformation, dépendance, pertes d'emplois. Le paradoxe de Moravec est souligné, selon lequel l'IA excelle dans les tâches complexes, mais échoue dans celles qui paraissent simples. L'autrice soutient la nécessité d'une régulation éthique et transparente, équilibrant le progrès technologique et la protection des valeurs humaines.

Mots-clés: intelligence artificielle, régulation, éthique, IA générative, paradoxe de Moravec.

TECUTEE SOSTOYANIYE PRAVOVYKH ISSLEDOVANIY V OBLASTI TSIKROVOY KREATIVNOSTI I GENERATIVNOGO ISKUSSTVENNOGO INTELEKTA

Генеративный искусственный интеллект (ГИИ) переосмысливает цифровое творчество благодаря своей способности создавать оригинальный контент – тексты, изображения, музыку и код – с использованием передовых нейронных сетей. В статье рассматривается эволюция данной технологии, её влияние на креативные индустрии, образование и общество, а также сопутствующие риски: дезинформация, зависимость, потеря рабочих мест. Подчёркивается парадокс Моравека, согласно которому ИИ преуспевает в сложных задачах, но не справляется с простыми. Автор подчёркивает необходимость этического и прозрачного регулирования, которое уравновешивает технологический прогресс и защиту человеческих ценностей.

Ключевые слова: искусственный интеллект, регулирование, этика, генеративный ИИ, парадокс Моравека.

Introducere

Într-un context global marcat de avansări tehnologice accelerate, inteligența artificială generativă (IAg) a devenit una dintre cele mai influente și controversate inovații ale secolului XXI. Capacitatea acestor sisteme de a genera conținut original – de la texte literare și compoziții muzicale, până la coduri de programare și soluții științifice – a provocat o redefinire a creativității, ridicând în același timp întrebări fundamentale despre natura gândirii, a cunoașterii și a rolului uman în procesul de creație.

Articolul de față investighează stadiul actual al cercetării în domeniul creativității digitale și al IA generative, evidențiind implicațiile acestora asupra culturii, educației, industriei și eticii tehnologice. Printr-o analiză critică a evoluției recente a modelelor de limbaj și a dezbaterilor privind siguranța și controlul acestor tehnologii, studiul subliniază necesitatea unei reglementări echilibrate și a unei înțelegeri mai profunde a modului în care creativitatea umană poate coexista cu inteligența artificială.

Metodologie

Articolul utilizează o metodologie de tip calitativ, analitic și explorator, bazându-se pe o cercetare documentară a literaturii de specialitate, rapoartelor academice și surselor jurnalistice recente (2022–2024). Autoarea urmărește analiza istorică și contextuală a apariției și evoluției IA generative, precum și impactul său multidimensional asupra creativității digitale. Stu-

diul integrează perspective interdisciplinare din domeniile informaticii, filozofiei tehnologiei, educației și eticii. De asemenea, sunt incluse referințe la luări de poziție ale actorilor cheie din industrie (OpenAI, Meta, Google) și la dezbateri publice privind reglementarea și riscurile potențiale ale IA.

Rezultatele cercetării

Avansând rapid spre 2022, istoricii ar putea privi înapoi spre 30 noiembrie 2022 ca fiind punctul de cotitură critic în dezvoltarea IA generative. IA generativă se referă la o ramură a IA care este capabilă să creeze conținut nou și original pe baza unor date de intrare, fără a se limita doar la a reproduce sau a recunoaște informații existente. Spre deosebire de IA tradițională, care se concentrează pe analiza datelor și luarea de decizii, IA generativă folosește algoritmi, modele de învățare automată și rețele neuronale pentru a produce texte, imagini, muzică, coduri software sau alte forme de conținut. Deși înainte de această dată, tehnologia era utilizată pe scară largă, în special în mediul academic, în acea zi OpenAI a lansat ChatGPT în acces global deschis, astfel lansând o nouă „cursă a înarmării IA” [1], în care companiile tehnologice concurează pentru a dezvolta cele mai sofisticate modele cât mai repede posibil [2]. În martie 2023, la patru luni după lansarea ChatGPT din noiembrie 2022, OpenAI a lansat GPT-4, un model cu capabilități semnificativ îmbunătățite. În paralel, Anthropic a introdus Claude, un competitor direct al GPT-4 [3]. Meta a dezvoltat

modelul său deschis, Llama 2, în iulie 2023, Mistral AI a lansat Mistral 7B în septembrie 2023, Baidu a lansat Ernie 4.0 la o lună după aceea, urmat de lansarea Grok de către X.ai în noiembrie și lansarea Gemini de către Google la sfârșitul anului 2023. Impulsul a continuat și în 2024, cu Anthropic lansând Claude 3 în martie, Meta prezentând Llama 3 în aprilie și OpenAI lansând GPT-4o în mai.

În ceea ce privește IA generativă, în mod particular, capacitățile sale s-au extins rapid dincolo de simpla creare de conținut. Modelele de IA generativă sunt acum capabile să îndeplinească o gamă largă de sarcini și pot servi drept fundament pentru dezvoltarea diverselor sisteme AI specializate. Cu abilități în continuă avansare, acestea sunt capabile să realizeze sarcini din ce în ce mai sofisticate. Un exemplu, printre multe altele, a fost oferit din nou de DeepMind: în decembrie 2023, modelul său IA a rezolvat o problemă matematică nerezolvată anterior. Într-un articol [4, p. 467] publicat în *Nature*, cercetătorii au afirmat că această realizare a marcat prima dată când un model de limbaj mare a fost utilizat pentru a rezolva o problemă matematică nerezolvată de mult timp. Soluția nu se regăsea în datele de instruire și prin urmare a fost complet nouă [5].

Instrumentele actuale de IA generativă pot să producă diverse tipuri de generări, de exemplu: texte, imagini, coduri de programare, muzică, videoclipuri sau chiar sinteză de structuri pentru imprimarea 3D. A apărut o activitate nouă cunoscută sub denumirea de „inginerie a prompturilor”, care presupune optimizarea intrărilor textuale pentru a îmbunătăți comunicarea cu un instrument de IA generativă, deși viitoarele sisteme IA ar putea face acest lucru redundant, devenind mai intuitive și mai eficiente în înțelegerea limbajului natural [6]. În industriile creative, IA generativă îmbunătățește crearea de conținut prin generarea de imagini, muzică și texte, permițând artiștilor și scriitorilor să experimenteze noi stiluri și idei. Ea joacă un rol crucial în educație,

creând experiențe și materiale de învățare personalizate, adaptate nevoilor fiecărui elev. Companiile pot beneficia de IA generativă prin îmbunătățirea serviciilor pentru clienți, deoarece aceasta alimentează *chat boți* avansați și asistenți virtuali capabili să gestioneze întrebări complexe.

Unii caracterizează oportunitățile oferite de IA generativă ca fiind extraordinare, cu așteptarea că tehnologia va duce la descoperiri științifice semnificative, creștere economică și transformări sociale profunde. Cea mai extremă declarație a viziunii utopice despre IA vine din Manifestul Tehnooptimist al lui Marc Andreessen: „Credem că tehnologia este eliberatoare. Eliberatoare a potențialului uman. Eliberatoare a sufletului uman, a spiritului uman. Extinzând ceea ce poate însemna a fi liber, a fi împlinit, a fi viu. Credem că tehnologia deschide spațiul a ceea ce poate însemna a fi uman” [7]. În iulie 2023, Societatea Britanică de Informatică (BCS) părea să fie de acord cu această evaluare pozitivă. BCS a lansat o scrisoare deschisă prin care solicita guvernului britanic și industriei să recunoască IA drept „o forță transformativă pentru bine, nu o amenințare existențială pentru umanitate” [8]. Scrisoarea a atras mai mult de 1.300 de semnături. De la lansarea ChatGPT, entuziasmul din jurul IA generative a fost temperat de îngrijorările ridicate de tehnologie – fie deschisă sau cu sursă închisă. Potrivit directorului executiv al OpenAI, Sam Altman: „Dacă această tehnologie o ia pe calea greșită, poate merge destul de rău” [9]. Mulți se tem că, în graba lor de a inova, companiile de IA ar putea trece cu vederea importanța asigurării că modelele lor sunt sigure și aliniate cu valorile umane. Această anxietate a dus la semnarea unei scrisori deschise [10] în martie 2023, de către numeroși cercetători și lideri din industrie, precum Elon Musk și Steve Wozniak, care cereau „tuturor laboratoarelor IA să oprească imediat, cel puțin pentru 6 luni, instruirea sistemelor IA mai puternice decât GPT-4.” Sprijinită de peste 33.000 de

semnatori, scrisoarea solicita părților implicate să frâneze, dacă nu să oprească, cursa tehnologică. Un semnatar a spus că scrisoarea a fost provocată, cel puțin parțial, de o presupusă „iresponsabilitate corporativă” [11], probabil referindu-se la lipsa auto-reglementării de către marile companii IA. Este important de menționat că scrisoarea deschisă susținea că companii precum OpenAI sunt „prinse într-o cursă ieșită de sub control pentru a dezvolta și implementa minți digitale tot mai puternice pe care nimeni – nici măcar creatorii lor – nu le pot înțelege, prezice sau controla în mod fiabil.” Pauza propusă ar fi trebuit să permită experților independenți și companiilor IA să genereze un set de protocoale de siguranță comune pentru industrie și să abordeze diverse probleme, cum ar fi cel puțin:

- instituirea supravegherii și monitorizării sistemelor IA foarte capabile și a unor cantități mari de capacitate de calcul,
- implementarea mecanismelor de proveniență și watermarking pentru a diferenția conținutul sintetic de conținutul autentic și pentru a urmări scurgerile de modele,
- stabilirea unui cadru de audit și certificare,
- crearea unor sisteme de răspundere pentru daunele cauzate de IA,
- alocarea de fonduri guvernamentale pentru cercetarea tehnică în domeniul siguranței IA și
- instituirea unor noi organisme de reglementare competente axate pe IA.

În mai 2023, numeroși experți în IA au susținut o declarație a Centrului pentru Siguranța IA, subliniind că „mitigarea riscului de extincție din cauza IA ar trebui să fie o prioritate globală, alături de alte riscuri de scară societală, precum pandemiile și războiul nuclear” [12]. De asemenea, Comitetul Executiv al Conferinței pentru Echitate, Responsabilitate și Transparență (FAccT) și peste 250 de membri ai comunității FAccT au semnat o Declarație privind Daunele IA și Politica în iunie 2023: „Cercetările

noastre au anticipat de mult impactul dăunător al sistemelor IA de toate nivelele de complexitate și capacitate... Acest moment cere politici solide bazate pe cercetările de ani de zile care s-au concentrat pe acest subiect” [13].

Până în prezent însă, nu a existat nicio mișcare semnificativă pentru a opri lansarea modelelor avansate de vârf sau pentru a limita expansiunea capacităților IA generative. Mulți [14, 15, 16, 17], atât din industrie cât și din afaceri, au subliniat impracticabilitatea pauzei recomandate de scrisoarea deschisă. Sam Altman, a recunoscut că companiile de IA ar trebui să aibă „rigori mai mari pentru problemele de siguranță,” dar a criticat scrisoarea deschisă pentru că nu avea „nuanțe tehnice” [18]. Este demn de menționat că Meta a lansat recent Llama 3, Anthropic a introdus Claude 3, iar lansarea GPT-5 de la OpenAI este iminentă. Mai degrabă decât să oprească progresul, preocupările exprimate de apelurile pentru o pauză au servit pentru a evidenția necesitatea ca companiile private să se auto-monitorizeze și să atenueze riscurile asociate dezvoltării unor sisteme IA generative tot mai puternice.

Concluzii

Dincolo de această performanță, realitatea obiectivă ne demonstrează că mașinile inteligente nu pot totuși să reproducă perfect toate rezultatele performanței umane, deoarece algoritmi nu dezvoltă un mod de gândire abstract-constructivă, aspect mai numit și Paradoxul lui Moravec, pe care îl abordăm în continuare. Mai curând, mașinile se află într-o etapă a gândirii rațional-constructiviste, ceea ce înseamnă că cunoașterea este reprezentată în teorii coerente, ierarhice și cauzale care susțin predicția, explicația (nu întotdeauna, în cazul obscurității algoritmice) și controlul. Totuși, în ceea ce privește creativitatea, este nevoie de un grad ridicat de gândire abstractă pentru a putea imagina lucruri care nu există și apoi să le proiecteze printr-o formă de mate-

rializare, așa cum o face rețeaua neuronală a creierului uman, iar inteligența artificială mai are nevoie de dezvoltare și cercetare pentru a atinge un nivel uman de inteligență.

Inteligența artificială generativă reprezintă una dintre cele mai semnificative inovații ale ultimelor decenii, transformând radical domenii variate, de la știință și tehnologie până la artă și educație. Evoluția rapidă a IA, de la primele sale încercări conceptuale din anii '50 până la modelele generative avansate din prezent, demonstrează un progres tehnologic impresionant, dar și provocări semnificative. În ciuda performanțelor sale remarcabile, IA generativă ridică probleme complexe legate de etică, securitate și control. Pe de o parte, aceasta facilitează automatizarea sarcinilor creative, stimulează inovația și îmbunătățește procesele decizionale. Pe de altă parte, utilizarea sa necontrolată poate amplifica riscuri precum dezinformarea, dependența excesivă de tehnologie și pierderea locurilor de muncă.

Un aspect fundamental al dezbaterii despre IA este diferența dintre gândirea umană și procesele algoritmice. Deși modelele generative pot produce conținut original și pot simula creativitatea, acestea nu posedă înțelegerea abstractă, intuiția și conștiința specifice inteligenței umane. Paradoxul lui Moravec subliniază această limitare: sarcinile aparent simple pentru oameni sunt extrem de dificile pentru IA, în timp ce procese complexe, precum analiza datelor la scară largă, sunt realizate cu ușurință de mașini. Viitorul IA generative depinde de modul în care societatea va reuși să echilibreze inovația cu reglementarea. Este esențial ca dezvoltarea acestor tehnologii să fie însoțită de măsuri etice și legislative clare, care să protejeze interesele umane și să prevină posibilele abuzuri. În loc de o competiție haotică pentru crearea celor mai puternice modele, este necesară o abordare colaborativă, bazată pe transparență și responsabilitate.

Referințe bibliografice

1. ROOSE, K. *How ChatGPT kicked off an A.I. arms-race*. [online] În: The New York Times. 3 februarie 2023. [citat 12.06.2024] Disponibil: <https://www.nytimes.com/2023/02/03/technology/chatgpt-openai-artificial-intelligence.html>.
2. WATERS, R., MURGIA, M. *Microsoft targets Google's search dominance with AI-powered Bing*. [online] În: Financial Times. 8 februarie 2023. [citat 12.06.2024] Disponibil: <https://www.ft.com/content/2d48d982-80b2-49f3-8a83-f5afef98e8eb>.
3. Stanford University. *Artificial Intelligence Index Report 2024*. Stanford: Human-Centered Artificial Intelligence, 2024. [citat 12.06.2024] Disponibil: <https://aiindex.stanford.edu/report/>.
4. ROMERA-PAREDES, B. et al. *Mathematical discoveries from program search with large language models*. [online] În: Nature. 2024, vol. 625, p. 468-475. [citat 12.06.2024] Disponibil: <https://doi.org/10.1038/s41586-023-06924-6>.
5. HEAVEN, W. *Google DeepMind used a large language model to solve an unsolved math problem*. [online] În: MIT Technology Review. 14 decembrie 2023. [citat 03.08.2024] Disponibil: <https://www.technologyreview.com/2023/12/14/1085318/google-deepmind-large-language-model-solve-unsolvable-math-problem-cap-set/>.
6. IBM. *What is prompt engineering?* [online] În: Think, 2024. [citat 03.08.2024] Disponibil: <https://www.ibm.com/topics/prompt-engineering>.
7. ANDREESSEN, M. *The Techno-Optimist Manifesto*. [online] În: AndreessenHorowitz, 16 octombrie 2023. [citat 03.08.2024] Disponibil: <https://a16z.com/the-techno-optimist-manifesto/>.
8. British Computer Society. *BCS Open letter calls for AI to be recognised as 'force for good not threat to humanity'*. [online] În: BCS, 18 iulie 2023. [citat 03.08.2024] Disponibil: <https://www.bcs.org/articles-opinion-and-research/bcs-open-letter-calls-for-ai-to-be-recognised-as-force-for-good-not-threat-to-humanity/>.
9. TRACY, R. *ChatGPT's Sam Altman Warns Congress That AI 'Can Go Quite Wrong'*. [online] În: The Wall Street Journal. 16 mai 2023. [citat 03.08.2024] Disponibil: <https://www.wsj.com/tech/artificial-intelligence/chatgpt-sam-altman-warns-congress-ai-can-go-quite-wrong-2023-05-16>.

bil: <https://www.wsj.com/articles/chatgpts-sam-altman-faces-senate-panel-examining-artificial-intelligence-4-bb6942a>.

10. Future of Life Institute. *PauseGiant AI Experiments: An Open Letter*. 22 martie 2023. [citat 03.08.2024] Disponibil: <https://futureoflife.org/open-letter/pause-giant-ai-experiments/>.

11. METZ, C., SCHMIDT, G. *ElonMuskandOthersCall for Pause on A.I., Citing 'ProfoundRisks to Society'*. [online] În: The New York Times. 29 martie 2023. [citat 03.08.2024] Disponibil: <https://www.nytimes.com/2023/03/29/technology/ai-artificial-intelligence-musk-risks.html>.

12. Center for AI Safety. *Statement on AI Risk*. Mai 2023. [citat 03.08.2024] Disponibil: <https://www.safe.ai/work/statement-on-ai-risk#open-letter>.

13. ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency (ACM FAccT). *Statement on AI Harm and Policy*. FAccT, 2023. [citat 03.08.2024] Disponibil: <https://facctconference.org/2023/harm-policy>.

14. SCRIBNER, H. *KeyLinesfromElonMusk, Others' CalltoPause AI Development*. [online] În: Axios. 29 mar-

tie 2023. [citat 03.08.2024] Disponibil: <https://www.axios.com/2023/03/29/elon-musk-gpt-4-chat-open-ai>.

15. RIGBY, J. *Bill Gates SaysCallstoPause AI Won't 'Solve Challenges'*. [citat] În: Reuters. 4 aprilie 2023. [citat 03.08.2024] Disponibil: <https://www.reuters.com/technology/bill-gates-says-calls-pause-ai-wont-solve-challenges-2023-04-04/>.

16. DeepLearningAI. *YannLeCunand Andrew Ng: Whythe 6-Month AI PauseIs a Bad Idea*. YouTube, 7 aprilie 2023. [citat 03.08.2024] Disponibil: <https://www.youtube.com/watch?v=BY9KV8uCtj4>.

17. COLDEWAY, D. *Ethicists Fire Back at 'AI Pause' LetterTheySay 'Ignores the Actual Harms'*. [online] În: TechCrunch. 31 martie 2023. [citat 03.08.2024] Disponibil: <https://techcrunch.com/2023/03/31/ethicists-fire-back-at-ai-pause-letter-they-say-ignores-the-actual-harms/>.

18. GOSWAMI, R. *OpenAI Sam Altman AddressesLetterfromMuskandOtherTechLeadersCalling for A.I. Pause*. CNBC. 14 aprilie 2023. [citat 03.08.2024] Disponibil: <https://www.cnn.com/2023/04/14/openai-ceo-altman-addresses-letter-from-musk-wozniak-calling-for-ai-pause.html>.

PROCEDURA DE SCRIERE ȘI ÎNTOCMIRE CORECTĂ A ACTELOR PROCESUALE CONTRAVENȚIONALE

Ianuș ERHAN

Doctor în drept, conferențiar universitar, cercetător științific superior,
Institutul de Cercetare și Inovare a Universității de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: ianuserhan@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0003-4110-8133>

În fiecare an fenomenul contravențional este în creștere, respectiv, tot mai multe contravenții sunt constatate și examinate de către agenții constatați, angajați ai autorităților publice cu competențe în acest domeniu. Totodată, legislația impune și solicită întocmirea corectă, clară și exactă a tuturor actelor procesuale, în special, a procesului-verbal cu privire la contravenție, deciziei asupra cauzei contravenționale, deciziei privind examinarea contravenției în temeiul constatării personale a agentului constataător, dar și a actelor procesuale de realizare a anumitor acțiuni procesuale și fixare a probelor. Aspectele indicate, pe lângă, consecințe de ordin juridic, reflectă și gradul de pregătire și angajament al agentului constataător care, în calitate de reprezentant al statului, trebuie să aplice legea în sensul calificării juridice corecte a faptei ilicite comisă de persoană, fixării tuturor condițiilor și circumstanțelor comiterii acestei fapte, datele de identificare ale făptuitorului, cât și de individualizare a sancțiunii contravenționale aplicate. O altă categorie de acte procesuale sunt cele întocmite în cadrul examinării de către instanța de judecată a cauzei contravenționale, fie în cazul contestației împotriva deciziei agentului constataător, fie, când instanța de judecată deține competența materială exclusivă în materie contravențională.

Cuvinte-cheie: *contravenție, proces contravențional, act procesual, proces-verbal cu privire la contravenție, agent constataător, instanța de judecată.*

CORRECT PROCEDURE FOR WRITING AND PREPARATION OF CONTRAVENTIONAL PROCEDURAL ACTS

Every year the contravention phenomenon is increasing, respectively, more and more contraventions are detected and examined by the investigating agents, employees of the public authorities with competences in this field. At the same time, the legislation imposes and requires the correct, clear and exact drafting of all procedural documents, in particular, the minutes regarding the contravention, the decision on the contravention case, the decision regarding the examination of the contravention based on the personal finding of the investigating agent, but also the procedural documents for carrying out certain procedural actions and fixing the evidence. The indicated aspects, in addition to the legal consequences, also reflect the degree of preparation and commitment of the ascertaining agent who, as a representative of the state, must apply the law in the sense of the correct legal qualification of the illegal act committed by the person, fixing all the conditions and the circumstances of the commission of this act, the identification data of the perpetrator, as well as the individualization of the contraventional sanction applied. Another category of procedural documents are those drawn up during the examination by the court of the contravention case, either in the case of

the appeal against the decision of the investigating officer, or when the court has exclusive substantive jurisdiction in contravention matters.

Keywords: *misdemeanor, misdemeanor process, procedural document, minutes regarding the misdemeanor, investigating agent, court.*

PROCÉDURE D'ÉCRITURE ET DE PRÉPARATION CORRECTE DE DOCUMENTS DE DELITS

Chaque année le phénomène des infractions augmente, de plus en plus d'infractions sont détectées et examinées par les agents détecteurs, employés des autorités publiques ayant des compétences dans ce domaine. En même temps, la législation impose et exige l'établissement correct, clair et précis de tous les actes de procédure, en particulier du procès-verbal relatif à l'infraction, de la décision sur le cas d'infraction, de la décision relative à l'examen de l'infraction sur la base de la constatation personnelle de l'agent constatant, mais aussi des actes de procédure pour l'exécution de certains actes de procédure et la fixation des preuves. Les aspects indiqués, outre les conséquences juridiques, reflètent également le degré de formation et d'engagement de l'agent vérificateur qui, en tant que représentant de l'État, doit appliquer la loi dans le sens de la qualification juridique correcte de l'acte illicite commis par la personne, en fixant toutes les conditions et circonstances de la commission de cet acte, les données d'identification de l'auteur, ainsi qu'en individualisant la sanction contraventionnelle appliquée. Une autre catégorie d'actes de procédure sont ceux établis lors de l'examen par le tribunal du dossier de contravention, soit en cas d'appel contre la décision de l'agent constateur, soit lorsque le tribunal a une compétence matérielle exclusive en matière de contravention.

Mots-clés: *délit, procédure délictuelle, acte de procédure, procès-verbal concernant le délit, enquêteur, tribunal.*

ПОРЯДОК ПРАВИЛЬНОГО СОСТАВЛЕНИЯ И ПОДГОТОВКИ ПРОЦЕССУАЛЬНЫХ ДОКУМЕНТОВ ПО ДЕЛАМ О ПРАВОНАРУШЕНИЯХ

С каждым годом число правонарушений увеличивается, соответственно, все больше правонарушений выявляется и рассматривается констатирующими субъектами – сотрудниками государственных органов, обладающими компетенцией полномочиями в данной сфере. В то же время, законодательство предписывает и требует правильного, четкого и точного составления всех процессуальных документов, в частности, протокола о правонарушении, постановления по делу о правонарушении, постановления о рассмотрении дела о правонарушении на основании личного заключения констатирующего лица, а также процессуальных документов по проведению отдельных процессуальных действий и закреплению доказательств. Указанные аспекты, помимо правовых последствий, отражают также степень подготовки и заинтересованности констатирующего агента, который как представитель государства должен применить закон в смысле правильной юридической квалификации противоправного деяния, совершенного лицом, фиксации всех условий и обстоятельств совершения этого деяния, данных, удостоверяющих личность виновного, а также индивидуализации применяемой санкции за правонарушение. Другая категория процессуальных документов – это документы, составляемые при рассмотрении судом дела о правонарушении документы, как в случае обжалования решения должностного лица, так и в случаях, когда суд обладает исключительной материальной юрисдикцией по делам о правонарушениях.

Ключевые слова: *правонарушение, процесс о правонарушении, процессуальный акт, протокол о правонарушении, констатирующий субъект, суд.*

Introducere

În fiecare an fenomenul contravențional este în creștere, respectiv, tot mai multe contravenții sunt constatate și examinate de către agenții constatați, angajați ai autorităților publice cu competențe în acest domeniu.

Totodată, legislația impune și solicită întocmirea corectă, clară și exactă a tuturor actelor procesuale, în special, a procesului-verbal cu privire la contravenție, a deciziei asupra cauzei contravenționale, a deciziei privind examinarea contravenției în temeiul constatării personale a agentului constatare, dar și a actelor procesuale de realizare a anumitor acțiuni procesuale și fixare a probelor.

În activitatea autorităților cu competențe de a constata și a examina contravenții se întâmplă că, de cele mai multe ori, întocmirea actelor procesuale contravenționale poartă un caracter pur tehnic, formalizat în baza unor proceduri standard. Totodată, acestea trebuie să corespundă după conținut și formă modelului stabilit, să fie întocmite corect din punct de vedere juridic și gramatical.

Motivarea, argumentarea și calificarea juridică corectă sunt importante pentru a asigura legalitatea procesului contravențional, dar și atingerea scopului legii contravenționale de a combate și a preveni eficient contravențiile.

Nu mai puțin importantă este deținerea competențelor necesare de către toți subiecții cu drept de a constata și a examina contravenții: agent constatare, procuror, judecător în vederea întocmirii corecte a actelor procesuale contravenționale.

Metodologie utilizată

La realizarea studiului dat au fost utilizate mai multe metode științifice științifice, și anume: **metoda sistemică** prin intermediul căreia este analizată importanța actelor procesuale în vederea constatării și examinării contravențiilor; **metoda empirică** a

fost aplicată pentru a observa principalele trăsături caracteristice ale procedurii de întocmire a actelor procesuale contravenționale; **metoda comparativă** a fost folosită pentru a determina caracteristicile distincte dintre actele procesuale întocmite de agentul constatare și deciziile întocmite de instanța de judecată; **metoda logică** include abordarea argumentelor și propunerilor înaintate prin anumite demonstrații temeinice și consecvente cu accent pe aspectele de întocmire, scriere și completare a actelor procesuale contravenționale; **metoda teleologică** prin care s-a explicat conținutul celor mai importante prevederi din legislația națională prin determinarea scopului urmărit de actanți atunci când au fost adoptate și puse în aplicare.

Principalele rezultate ale cercetării

Cea mai simplă definiție a actului procesual este: documentul prin care se consemnează acțiunile procesuale realizate de către autoritatea competentă prin intermediul persoanei împuternicite.

Suntem de acord cu părerea că toate acțiunile procesuale, de regulă, trebuie fixate în actele procesuale, iar dacă „în procesul activității de cercetare a cazului au fost aplicate unele măsuri procesuale de constrângere: reținerea, controlul corporal, controlul obiectelor, ridicarea obiectelor și a documentelor etc., atunci este necesar să se întocmească un proces-verbal, conform prevederilor legislației în vigoare” [1, p. 189-190].

Referindu-se la esența actelor procesuale, autorii I. Trofimov și A. Crețu disting următoarele acte procesuale contravenționale:

a) **de constatare a contravenției**. Din șirul acestora fac parte actele de sesizare/autosesizare, plângerea, denunțul și actele procesuale primare de examinare a cazului contravențional, cum ar fi: cercetarea la fața locului, audierea victimei etc.;

b) **de organizare a lucrului** agentului constatare, procurorului, instanței de judecată, cum ar fi: ci-

tația, încheierile organizatorice prin care se dispune aducerea silită a părții etc.;

c) *de pregătire a cauzei spre examinare*, cum ar fi: numirea datei examinării cauzei, organizarea părților, de disjungere sau conexare a cauzelor etc.;

d) *de administrare și verificare a probelor*;

e) *de soluționare a cauzei* (decizia asupra cazului);

f) *de altă natură* [2, p. 173].

După cum vedem, categoriile de acte procesuale sunt multiple și diferite și variază în funcție de mai multe criterii, cum ar fi: etapa procesului contravențional la care sunt întocmite, acțiunea procesuală care se realizează, mijloacele de probă administrate, precum și autoritatea emitentă.

Astfel, art. 393 Cod contravențional, care stabilește autoritățile competente să soluționeze cauzele contravenționale, determină care sunt acestea, și anume:

a) instanța de judecată;

b) procurorul;

c) comisia administrativă;

d) agentul constatat (organele de specialitate specificate la art. 400-423¹¹).

În activitatea de constatare și examinare a contravențiilor de către autoritățile competente sunt întâlnite mai multe acte procesuale, de corectitudine întocmirii cărora depinde legalitatea întregului proces contravențional.

Astfel, Legea nr. 185 din 11.09.2020 determină și operează cu noțiunea de **acte de evidență**, ca fiind „document oficial tipizat, cu sau fără numerotare unică atribuită, prin intermediul căruia se efectuează constatarea contravenției și/sau soluționarea cauzei contravenționale cu sau fără aplicarea sancțiunii contravenționale, precum și registrul de evidență și alte acte ținute exclusiv pe suport de hârtie” [3].

Subsidiar, Hotărârea Guvernului nr. 517 din 22.07.2022 [4] prevede că „pentru evidența unică a contravențiilor și a cauzelor contravenționale se folosesc următoarele acte de evidență: raportul

privind înregistrarea contravenției; procesul-verbal cu privire la contravenție; decizia privind examinarea contravenției în temeiul constatării personale a agentului constatat; decizia asupra cauzei contravenționale; solicitarea privind depunerea declarației cu privire la identitatea conducătorului vehiculului în momentul săvârșirii contravenției; declarația persoanei fizice sau juridice proprietar sau posesor al vehiculului cu privire la identitatea persoanei căreia i-a încredințat conducerea acestuia; ordonanța motivată a procurorului privind pornirea procesului contravențional, în legătură cu refuzul începerii urmăririi penale, încetării urmăririi penale din cauza că fapta constituie o contravenție; hotărârea judecătorească contravențională; hotărârea instanței de judecată adoptată în contextul examinării contestației împotriva deciziei agentului constatat; decizia instanței de recurs ș.a.”.

De exemplu, referitor la **Raportul privind înregistrarea contravenției** este prevăzut că acesta este documentul de evidență primară prin intermediul căruia este realizată evidența tuturor contravențiilor constatate/examinate de către agenții constatați, cu excepția contravențiilor flagrante și a celor constatate cu ajutorul mijloacelor tehnice certificate ori al mijloacelor tehnice omologate și verificate metrologic ce funcționează în regim automatizat (în acest caz se emite decizia corespunzătoare).

Astfel, Raportul privind înregistrarea contravenției se completează în cazurile:

a) sesizării agentului constatat privind săvârșirea contravenției;

b) autosesizării agentului constatat privind săvârșirea contravenției;

c) primirii cauzei contravenționale, conform competenței, de la un alt organ pentru soluționare.

La fel, Hotărârea de Guvern nr. 517 din 22.07.2022, în anexa nr. 1 la Regulamentul aprobat prin aceasta, determină modelul raportului indicat mai sus și informația necesară ce include numărul

de înregistrare, data întocmirii, datele agentului constatatator, descrierea faptei contravenționale, datele făptuitorului, etc.

În afară de reglementările menționate, la nivelul autorităților și instituțiilor publice cu competențe de a constata și a examina contravenții în care activează agenții constatatatori sunt stabilite proceduri interne dedicate procesului contravențional, inclusiv forma și modalitatea de completare a actelor procesuale.

Autoritatea cu cele mai extinse competențe (competența materială și competența teritorială) de a constata și a examina contravenții, inclusiv după numărul și diversitatea acestora, este Poliția, respectiv, la nivelul acesteia se aplică mai multe prevederi cu referire la actele procesuale.

Astfel, prin Ordinul Inspectoratului General al Poliției nr. 85 din 02.03.2022 „Privind aprobarea formularelor-tip ale actelor procesuale întocmite de către angajații Poliției în cadrul procesului contravențional, precum și urmare examinării altor informații cu privire la infracțiuni și incidente”, pentru a uniformiza modul de întocmire a actelor procesuale emise în cadrul procesului contravențional au fost aprobate formularele-tip ale actelor procesuale întocmite de către angajații Poliției în cadrul procesului contravențional, cum ar fi: procesul-verbal de cercetare la fața locului; procesul-verbal de examinare; ordonanța de recunoaștere și de anexare a corpurilor delictale la cauza contravențională; procesul-verbal de audiere a martorului; procesul-verbal de audiere a persoanei în privința căreia a fost pornit proces contravențional; procesul-verbal cu privire la reținere; procesul-verbal de percheziție corporală; procesul-verbal de ridicare a obiectelor și documentelor; procesul-verbal de înlăturare de la conducerea vehiculului; procesul-verbal de ridicare și de aducere a vehiculului la parcare specială ș.a. [5].

Astfel, procesul-verbal cu privire la contravenție, care este actul procesual de bază prin care se constată contravenția și se adoptă sau se propune

decizia, cu unele excepții, cere maximă responsabilizare a agentului constatatator la întocmirea/scrierea acestuia, iar neconsemnarea în acesta a anumitor mențiuni, expres stabilite de legislație, atrage nulitatea absolută.

Totodată, potrivit prevederilor contravenționale, procesul-verbal cu privire la contravenție reprezintă actul prin care se finalizează procesul de apreciere a probelor.

În acest sens, în procesul-verbal nu se admit rectificări, completări, alte modificări. În cazul necesității unor astfel de acțiuni, se încheie un nou proces-verbal, în care se face consemnarea respectivă.

Suntem de acord cu părerea că „dacă contravenția reprezintă unicul temei al răspunderii contravenționale, aceasta neputând fi concepută din perspectiva dreptului material în lipsa faptei ilicite, din punct de vedere procedural, întocmirea procesului-verbal cu privire la contravenție reprezintă etapa finală a procedurii contravenționale, prin intermediul căreia se aplică răspunderea contravențională persoanei care a comis contravenția imputată, dacă, în baza materialelor acumulate, agentul constatatator a considerat vinovăția făptuitorului ca fiind demonstrată” [6, p. 152].

La întocmirea procesului-verbal cu privire la contravenție, agentului constatatator îi revine obligația de a ține cont de exigențele esențiale care stau la baza legalității acestui act, deoarece este important să fie asigurată calitatea redactării procesului-verbal cu privire la contravenție, pentru a fi clar, ușor de înțeles, fără să lase loc de incertitudini [7, p. 289].

Aspectele indicate, pe lângă consecințe de ordin juridic, reflectă și gradul de pregătire și angajament al agentului constatatator, care, în calitate de reprezentant al statului, trebuie să aplice norma legală în sensul calificării juridice corecte a faptei ilicite comise de persoană, fixării tuturor condițiilor și circumstanțelor comiterii acestei fapte, datelor de identificare ale făptuitorului, precum și de individualizare a sancțiunii contravenționale aplicate.

Legea prevede redactarea procesului-verbal cu privire la contravenție cu respectarea tuturor prescripțiilor legale de fond și de formă, pentru încheierea sa valabilă, în scopul producerii efectelor juridice pentru care a fost întocmit [7, p. 251].

Astfel, procesul-verbal cu privire la contravenție trebuie să conțină anumite mențiuni, respectiv, cele prevăzute în art. 443 Cod contravențional, și anume:

- a) data (ziua, luna, anul), ora și locul încheierii;
- b) calitatea, numele și prenumele agentului constatator, denumirea autorității pe care o reprezintă;
- c) numele, prenumele, domiciliul, ocupația persoanei în a cărei privință a fost pornit procesul contravențional, datele din buletinul ei de identitate sau, după caz, din alt act care stabilește identitatea persoanei, iar în cazul persoanei juridice, denumirea, sediul, codul ei fiscal, datele persoanei fizice care o reprezintă;
- d) fapta contravențională, locul și timpul săvârșirii ei, circumstanțele cauzei care au importanță pentru stabilirea faptelor și consecințelor lor juridice, evaluarea eventualelor pagube cauzate de contravenție;
- e) încadrarea juridică a faptei, norma materială contravențională și indiciile calificative ale elementelor constitutive ale contravenției;
- f) aducerea la cunoștință persoanei în a cărei privință a fost pornit procesul contravențional și a victimei a drepturilor și obligațiilor lor, prevăzute la art. 384 și 387 Cod contravențional;
- g) obiecțiile și probele pe care persoana în a cărei privință a fost pornit procesul contravențional le aduce în apărarea sa, precum și obiecțiile și probele victimei;
- h) informații despre instituția bancară și despre modul de plată a amenzii.

Cu referire la temeinicia procesului-verbal cu privire la contravenție, aceasta face dovada situației de fapt până la proba contrară, în cazul în care este încheiat în baza constatărilor personale ale agentului

constatator aflat în exercițiul funcției, beneficiind de prezumția de veridicitate.

De asemenea, în aceste condiții, procesul-verbal de contravenție are valoare probatorie sub aspectul stării de fapt. În acest sens, este de remarcat că în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului s-a reținut în mod constant că prezumțiile nu sunt contrare, de principiu, Convenției europene a drepturilor omului. Astfel, în cauza *Salabiaku v. Franța*, 7 octombrie 1998, § 27, Curtea a reținut că prezumțiile sunt permise de Convenție, dar nu trebuie să depășească limitele rezonabile, având în vedere gravitatea mizei și salvagardând drepturile apărării (*Radio France și alții v. Franța*, 30 martie 2004, § 24) [7, p. 164].

Referitor la nulitatea procesului-verbal cu privire la contravenție, art. 445 Cod contravențional prevede că neconsemnarea în procesul-verbal cu privire la contravenție a mențiunilor: numele, prenumele și funcția agentului constatator; data (ziua, luna, anul) întocmirii procesului-verbal; numele, prenumele făptuitorului, seria și numărul actului de identitate și numărul de identificare personal (IDNP) sau datele de identificare din buletinul de identitate provizoriu ale făptuitorului care renunță la numărul de identificare personal și la evidența automatizată în Registrul de stat al populației, iar în cazul persoanei juridice – lipsa denumirii și a sediului acesteia; a circumstanțelor comiterii și încadrării juridice a faptei contravenționale săvârșite și a datei comiterii acesteia; a semnăturii agentului constatator sau a martorului asistent, în cazul refuzului contravenientului de a semna dacă procesul-verbal a fost întocmit în prezența unui martor ***atrage nulitatea absolută a acestuia*** [8].

Celelalte încălcări ce vizează corectitudinea completării procesului-verbal cu privire la contravenție pot duce la nulitatea acestuia doar în cazul în care afectează în mod esențial fondul cauzei.

În cazul contestației asupra deciziei agentului constatator, sub aspectul legalității procesului-verbal,

instanța de judecată constată că temeiurile de nulitate absolută a actului atacat pot fi invocate atât de părți, cât și, din oficiu, de către instanță, pentru asigurarea respectării principiilor legalității și dreptății, stabilite expres în articolele 5 și 7 din Codul contravențional [7, p. 251].

În acest context, respectarea exigențelor legale prevăzute de art. 443 din Codul contravențional îi este impusă agentului constatatator la întocmirea procesului-verbal cu privire la contravenție, prin prisma art. 445 din Codul contravențional. Or, condițiile de valabilitate ale actelor administrative sunt respectarea competenței, a formei și procedurii de emitere a actului, a conformității conținutului actului cu actele juridice cu forță superioară (obiect licit), precum și a scopului legii (cauză licită) [7, p. 163].

Cerința prevăzută în articolul citat este imperativă, întrucât rațiunea instituirii ei a fost aceea de a-i permite instanței cercetarea legalității actului constatatator prin stabilirea faptelor materiale și verificarea încadrării juridice pe care acestea au primit-o și a justității sancțiunii aplicate. De asemenea, caracterul efectiv al prezumției de nevinovăție impune obligația instituirii unor garanții legale și de ordin practic, cum ar fi descrierea concretă a faptei contravenționale.

Procesul-verbal nu este unicul act prin care se examinează o cauză contravențională, respectiv, art. 446 Cod contravențional prevede cazurile în care nu se încheie proces-verbal cu privire la contravenție, și anume:

a) dacă răspunderea contravențională a fost înlăturată conform art. 20¹–31¹ (cauzele care înlătură caracterul contravențional al faptei și cauzele care înlătură răspunderea contravențională), se emite *decizia asupra cauzei contravenționale*;

b) în cazul emiterii de către procuror a *ordonanței* de a refuza începerea urmăririi penale, de a înceta urmărirea penală din cauză că fapta constituie o contravenție, precum și în cazul liberării de răspundere

penală a persoanei cu tragerea la răspundere contravențională;

c) dacă fapta contravențională a fost examinată în baza constatărilor personale ale agentului constatatator, se întocmește *decizia privind examinarea contravenției în temeiul constatării personale a agentului constatatator*;

d) în cazul contravenției flagrante – *decizia asupra cauzei contravenționale*;

e) în cazul contravențiilor constatate la punctele de trecere a frontierei de stat, dacă persoana în a cărei privință a fost pornit procesul contravențional recunoaște contravenția săvârșită și acceptă sancțiunea sub formă de amendă stabilită de agentul constatatator, se completează și se eliberează *chitanța de încasare a amenzii* conform art. 447 Cod contravențional [8].

Aceleași exigențe și reguli de întocmire corectă se aplică și în privința acestora, iar toate actele menționate *supra* întocmite în etapa examinării cauzei contravenționale de către autoritățile și instituțiile publice competente pot fi contestate de către persoanele interesate în instanța de judecată.

Se consideră că în îndeplinirea justiției este inevitabilă săvârșirea unor erori, fapt condiționat de mai mulți factori [9, p. 717]. Anume în acest scop legiuitorul a prevăzut posibilitatea părților în proces să „beneficieze” de pârghii juridico-procesuale prin care să fie verificată corectitudinea deciziilor și hotărârilor adoptate pe marginea cazului.

În dreptul procesual există o multitudine de soluții în ce privește căile, numărul și conținutul căilor de atac. În dreptul procesual contravențional aceste categorii de proceduri sunt exercitate doar de instanțele de judecată [2, p. 232].

În această ordine de idei, una dintre categoriile căilor de atac ale deciziilor și hotărârilor pe marginea cauzelor contravenționale este contestația asupra deciziei agentului constatatator, care poate îmbrăca una din formele menționate *supra*.

Astfel, conform art. 448 Cod contravențional, contravenientul, victima sau reprezentantul acestora, procurorul, dacă este parte în cauza contravențională, în cazul în care nu sunt de acord cu decizia agentului constatatator sau în cazul în care aceasta a fost emisă cu încălcarea normelor procesuale stabilite de prezentul cod, sunt în drept să conteste decizia emisă asupra cauzei contravenționale.

În cadrul ședinței de judecare a cauzei contravenționale se încheie un proces-verbal dedicat, al cărui conținut este determinat de art. 459 Cod contravențional și care va include:

- a) denumirea instanței judecătorești;
- b) data (ziua, luna, anul), ora și locul ședinței de judecată;
- c) numele și prenumele judecătorului și ale grefierului;
- d) numele și prenumele părților, calitatea lor procesuală;
- e) mențiunea îndeplinirii procedurii de citare;
- f) fapta contravențională asupra căreia a fost încheiat procesul-verbal, încadrarea juridică a faptei;
- g) cererile, demersurile și concluziile formulate de participanții la ședință, măsurile luate;
- h) probele cercetate în ședință;
- i) retragerea instanței în camera de deliberare;
- j) mențiunea privind pronunțarea hotărârii;
- k) date despre înregistrarea audio a ședinței de judecată și echipamentul folosit;
- l) enumerarea acțiunilor procesuale exercitate în condițiile prezentului cod, cu indicarea datei (ziua, luna, anul) și orei efectuării;
- m) data (ziua, luna, anul) întocmirii definitive a procesului-verbal [7].

Procesul-verbal se încheie în decursul a 24 de ore de la închiderea ședinței de judecare a cauzei contravenționale și se semnează de președintele ședinței și de grefier, iar în cazul divergențelor între conținutul procesului-verbal și înregistrarea audio, prevalează înregistrarea audio.

Ce ține de decizia asupra cauzei contravenționale, judecătorul adoptă o hotărâre care se semnează de acesta și se pronunță în ședință publică imediat după deliberare.

Articolul 462 Cod contravențional, care se referă la „hotărârea judecătorească”, prevede expres că aceasta trebuie să fie legală, întemeiată și motivată. Aceasta constă din partea introductivă, partea descriptivă și dispozitiv.

Partea introductivă cuprinde:

- a) data și locul emiterii hotărârii;
- b) denumirea instanței judecătorești;
- c) numele și prenumele judecătorului, ale grefierului și ale părților, mențiunea despre participarea părților la ședință;
- d) datele privitoare la persoana contravenientului (numele, prenumele, data și locul nașterii, adresa);
- e) norma contravențională în al cărei temei a fost pornit procesul contravențional.

Partea descriptivă include:

- a) circumstanțele constatate în judecarea cauzei;
- b) probele pe care se întemeiază concluzia și motivele de respingere a probelor;
- c) norma contravențională pe care se întemeiază soluționarea cauzei.

Dispozitivul cuprinde:

- a) soluția privind încetarea procesului contravențional; sau
- b) soluția cu privire la vinovăția persoanei de săvârșirea contravenției imputate și, după caz, la stabilirea sancțiunii contravenționale, la aplicarea măsurii de siguranță sau la înlăturarea executării sancțiunii.

Pe lângă cele menționate, dispozitivul va cuprinde, după caz, soluția referitor la: corpurile delictive; modul și termenul de atac al hotărârii judecătorești; alte chestiuni privind justa soluționare a cauzei contravenționale.

Autorii O. Pantea și A. Antoci, sunt de părere că, la „redactarea hotărârii judecătorești contravenționale, menționează că se bazează pe următoarele principii: se

elaborează de judecător în limba de stat; se elaborează în limbajul, ortografia și punctuația cu caracter juridic, conform tehnicii judiciare și normelor limbii literare; cuprinde cuvinte, expresii și termeni de circulație juridică, precum și de altă circulație restrânsă, din domeniul aplicat; cuprinde prevederi din legislație, din jurisprudență și din doctrină, care nu se reproduc, dar se face trimitere la ele prin interpretare judiciară; cuprinde soluția adoptată, formulată exact și precis în conformitate cu prevederile legii; textul hotărârii este transparent, public și accesibil.”

Ca urmare a principiilor enunțate, textul hotărârii judecătorești contravenționale se va expune conform următoarelor reguli:

- considerentele și concluziile sunt expuse coerent, consecvent și echilibrat;
- fraza se construiește conform normelor gramaticale, astfel încât să exprime corect, concis și fără echivoc ideea, să fie înțeleasă ușor de orice subiect interesat;
- într-o frază este exprimată o singură idee;
- se utilizează termeni adecvați, compatibili cu cei utilizați în legislația națională și în cea internațională;
- noțiunea nu se redă prin definiția ei sau printr-o expresie frazeologică, ci prin termenul respectiv;
- terminologia utilizată este constantă și uniformă, ca și în celelalte hotărâri judecătorești;
- se va utiliza unul și același termen dacă este corect, iar folosirea lui repetată exclude confuzia;
- neologismele se folosesc numai dacă sunt de largă circulație;
- se evită tautologiile juridice, precum și folosirea regionalismelor, a cuvintelor și expresiilor nefuncționale, idiomatice, neutilizabile și/sau cu sens ambiguu;
- se respectă cu strictețe regulile de ortografie și punctuație [1, p. 222-223].

În afară de aspectele menționate mai sus, obligatoriu, hotărârea judecătorească trebuie să fie **motivată**.

Însuși Codul contravențional, în art. 466, care determină temeiurile de atac cu recurs al acestora, pentru a se repara erorile de drept, indică și situația când „hotărârea atacată nu cuprinde motivele pe care se întemeiază soluția ori motivarea soluției contrazice dispozitivul hotărârii sau acesta este expus neclar, sau dispozitivul hotărârii redactate nu corespunde dispozitivului pronunțat după deliberare” [8].

În acest sens, autorul S. Furdui, referindu-se la motivarea hotărârii judecătorești pronunțate în cauza contravențională, este de părere că „produce un impact decisiv asupra soluției adoptate de instanța de judecată, înlăturând arbitrarul judiciar la soluționarea cauzei”.

Principiul privind motivarea hotărârii judecătorești, pentru respectarea articolului 6, paragraful 1 din Convenție, asigură în mod substanțial dreptul la un proces echitabil, dat fiind că „Rolul unei decizii motivate este să demonstreze părților că ele au fost auzite. Dreptul de a fi auzit, prin urmare, include nu doar posibilitatea de a aduce argumente instanței, dar, de asemenea, obligația corespunzătoare a instanței de a arăta, în motivarea sa, motivele pentru care anumite argumente au fost acceptate sau respinse” (*Hotărârea CtEDO din 11 octombrie 2011 în cauza Fomin contra Moldovei, par. 31.*) [9, p. 287].

Motivarea hotărârii contravenționale nu semnifică un volum mare de conținut, ea nu trebuie neapărat să fie înșiruită pe zeci de foi, așa după cum se obișnuiește uneori, ci trebuie relevată concis și clar, concluziile fiind laconice și coerente, astfel încât conținutul hotărârii judecătorești contravenționale să fie expus într-o consecutivitate logică și bună înțelegere, fără ambiguități și contradicții [9, p. 287-288].

Concluzii

În încheiere putem menționa că procedura de scriere și întocmire corectă a actelor procesuale contravenționale cât și celor de primire a deciziei pe caz de către agentul constatatator sau judecător este un proces

responsabil și de importanță majoră pentru întregul proces contravențional.

În aceste condiții scrierea, respectiv, întocmirea corectă a actelor procesuale și de primire a deciziei de caz urmează a fi o prioritate în cadrul activității agentului constator și a judecătorului, deziderat realizabil prin instruirea, ulterior pregătirea profesională necesară, responsabilizare și realizare cât mai eficientă a competențelor acestora în sensul descris supra.

Referințe bibliografice

1. PANTEA, O., ANTOCI, A. *Drept contravențional*: suport de curs, ediția a II-a, revizuită și adăugită. Chișinău: CEP USM, 2023.

2. TROFIMOV, I., CREȚU, A. *Drept procesual contravențional*. Chișinău: Cartea Militară. 2017.

3. Legea nr. 185 din 11.09.2020 cu privire la Sistemul informațional automatizat de evidență a contravențiilor, a cauzelor contravenționale și a persoanelor care au săvârșit contravenții. În: Monitorul Oficial, nr. 259-266 din 09.10.2020.

4. Hotărârea Guvernului nr. 517 din 22.07.2022 pentru aprobarea Conceptului Sistemului informațional automatizat de evidență a contravențiilor, a cauze-

lor contravenționale și a persoanelor care au săvârșit contravenții și a Regulamentului cu privire la evidența unică a contravențiilor, a cauzelor contravenționale și a persoanelor care au săvârșit contravenții. În: Monitorul Oficial, nr. 267-273 din 26.08.2022.

5. Ordinul Inspectoratului General al Poliției nr. 85 din 02.03.2022 „Privind aprobarea formularelor-tip ale actelor procesuale întocmite de către angajații Poliției în cadrul procesului contravențional, precum și urmare examinării altor informații cu privire la infracțiuni și incidente”.

6. PANTEA, O., ANTOCI, A. *Drept contravențional*. Suport de curs. Chișinău: CEP USM, 2020.

7. POALELUNGI, M., AIRAPETEAN, A., COBZAC, E., ș.a. *Modele de acte judecătorești în procesul contravențional*. Institutul Național al Justiției, Chișinău: Tipografia Centrală, 2017.

8. Codul contravențional al Republicii Moldova din 24.10.2008, publicat la 16.01.2009 în Monitorul Oficial, nr. 3-6 art. 15, în vigoare din 31.05.2009.

9. DOLEA, I. ș.a. *Drept procesual penal*. Chișinău: Cartier, 2005.

10. FURDUI, S. Cu privire la hotărârea judecătorească contravențională: probleme și soluții. În: Materialele Conferinței „Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale”. Chișinău, 13-14 decembrie 2018.

ASPECTE ȘI CARACTERISTICI JURIDICO-PENALE ALE INFRAȚIUNILOR VAMALE. PERICOLUL ȘI IMPACTUL ACESTORA

Alexandru SPÎNU

Doctorand, Universitatea de Studii Europene din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: spînualex1@yahoo.com

<https://orcid.org/0009-0005-8151-7320>

În esență, eschivarea de la achitarea plăților vamale este o acțiune ilicită de eludare a plății sumelor care se cuvin statului la importul sau exportul de mărfuri, încasate de organul vamal în conformitate cu legislația. În aceste condiții, se poate aprecia că incriminarea faptelor, reunite sub denumirea de eschivare de la achitarea plăților vamale, a avut drept cauză principală asigurarea încasării acestor sume. De la începuturi, plățile vamale au oscilat între rolul economic și cel fiscal. Plățile vamale asupra mărfurilor importate sau exportate au avut totdeauna un rol important pentru economia națională. Tocmai în asemenea împrejurări, când fiscalismul devine excesiv, fraude se dezvoltă vertiginos. Prima reacție a statului este de a înăspri sancțiunile și de a spori exigența controlului, dar practica demonstrează că fraude nu dispăre și nici măcar nu se diminuează. Reiese că mijloacele de combatere trebuie căutate nu doar în Codul penal, dar și în altă parte.

Cuvinte-cheie: plăți vamale, eschivare, legislație vamală, obiect fiscal, fraude, sancțiuni, mijloacele de combatere.

LEGAL-CRIMINAL ASPECTS AND CHARACTERISTICS OF CUSTOMS OFFENCES. DANGER AND THEIR IMPACT

In essence, evasion of customs payments is an illicit action of evading payment of amounts due to the state upon import or export of goods, collected by the customs body in accordance with the legislation. Under these conditions, it can be appreciated that the criminalization of the acts, united under the name of evasion of customs payments, had as its main cause the collection of these amounts. Since the beginning, customs payments have oscillated between having an economic or a fiscal role. In normal times, customs payments on imported or exported goods have always had a perfectionist role for the national economy. It is precisely in such circumstances, when fiscalism becomes excessive, fraud develops rapidly. The first reaction of the state is to tighten sanctions and increase the requirement of control, but practice demonstrates that fraud does not disappear or even diminish. It turns out that the means of combating it must be sought not only in the Criminal Code, but also elsewhere.

Keywords: customs payments, evasion, customs body, customs legislation, tax object, fraud, sanctions, means of combating.

ASPECTS ET CARACTÉRISTIQUES JURIDIQUES ET PÉNAUX DES INFRACTIONS DOUANIÈRES. DANGER ET LEUR IMPACT

Essentiellement, l'évasion douanière est une action illicite visant à éluder le paiement des sommes dues à l'État lors de l'importation ou de l'exportation de marchandises, perçues par l'autorité douanière conformément à la législation. Dans ces conditions, on peut estimer que la criminalisation des faits, regroupés sous le nom d'évasion douanière, a

eu pour cause principale la perception de ces sommes. Depuis le début, les paiements douaniers ont oscillé entre un rôle économique ou fiscal. En temps normal, les paiements douaniers sur les marchandises importées ou exportées ont toujours eu un rôle perfectionniste pour l'économie nationale. C'est précisément dans de telles circonstances, lorsque le fiscalisme devient excessif, que la fraude se développe rapidement. La première réaction de l'État est de durcir les sanctions et d'accroître les exigences de contrôle, mais la pratique montre que la fraude ne disparaît pas, ni même ne diminue. Il s'avère que les moyens de lutter contre ce phénomène doivent être recherchés non seulement dans le Code pénal, mais aussi ailleurs.

Mots-clés: paiements douaniers, évasion, administration douanière, législation douanière, objet fiscal, fraude, sanctions, moyens de lutte.

УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ И ХАРАКТЕРИСТИКИ ТАМОЖЕННЫХ НАРУШЕНИЙ. ИХ ОПАСНОСТЬ И ВОЗДЕЙСТВИЕ

Стремление избежать уплаты таможенных платежей представляет собой противоправные действия, направленные на уклонение от уплаты причитающихся государству сумм при ввозе или вывозе товаров, взимаемых таможенным органом в соответствии с законодательством. В этих условиях можно сделать вывод, что криминализация деяний, объединенных под названием уклонение от уплаты таможенных платежей, имела своей основной причиной взимание этих сумм. С самого начала таможенные платежи играли либо экономическую, либо фискальную роль. Во все времена таможенные платежи на импортируемые или экспортируемые товары играли важнейшую роль для национальной экономики. Именно в таких обстоятельствах, когда налоговые платежи становятся чрезмерными, мошенничество развивается стремительно. Первой реакцией государства является ужесточение санкций и повышение требований контроля, однако практика показывает, что мошенничество не исчезает и даже не уменьшается. Следовательно, средства борьбы с ним надо искать не только в Уголовном кодексе, но и в других документах.

Ключевые слова: таможенных платежей, уклонение от уплаты налогов, таможенное законодательство, налогообложение, мошенничество, санкции, меры противодействия.

Actualitatea studiului

Cu siguranță, o incriminare corectă a eschivării de la achitarea plăților vamale reprezintă o garanție a descurajării și contracarării acesteia. Ea singură, însă, nu este suficientă. Studiile și analizele de specialitate, au relevat că temperarea spiritului fiscal, creșterea producției de mărfuri, în general - îmbunătățirii stării comerciale, a nivelului de trai și educarea contribuabililor pot determina în mod natural reducerea fraudelor vamale.

În perioada de criză, de dificultăți financiare, obiectul fiscal a prevalat în raport cu cel economic [3, p. 294]. Infrațiunea, inclusiv cea comisă în sfera vamală, are o anumită structură, constituită din acte de contrabandă și evaziune a plăților vamale,

infrațiuni combinate conform art. 248 și 249 Cod Penal. În plus, criminalitatea are un anumit mod, o anumită dinamică (crește sau scade staționară). Statutul și dinamica criminalității sunt două sub-concepte ale criminologiei. În cele din urmă, criminalitatea este un fenomen cauzat de circumstanțe specifice și favorizează anumite condiții. Etiologia sau cauzalitatea crimei este, de asemenea, una dintre subconceptele acestui fenomen complex. Crima se caracterizează prin trei indicatori de bază: stare, structură și dinamică.

În Republica Moldova, în ultima perioadă, toate infrațiunile economice înregistrate în jur de 50% constituie infrațiuni de contrabandă și evaziune a plăților vamale [10]. Aici se poate deduce o conclu-

zie simplă: rata infracțiunilor vamale din Moldova și, în special, contrabanda este foarte mare, ceea ce demonstrează încă o dată efortul suplimentar pe care agențiile de aplicare a legii trebuie să-l demonstreze pentru a contracara infracționalitatea.

Prin contrabandă, din Republica Moldova la est de țară sunt enumerate droguri, substanțe psihotrope etc. Legături de trafic de droguri ale aceluiași lanț criminal sunt specifice tuturor participanților: producătorului, speculanților, curierului, ultimului dealer și consumatorului - persoane care pot fi identificate și, ca și celelalte, expuse unor acuzații legale. Traficanții de droguri oriunde s-ar afla și indiferent de poziția lor în lanțul de infracțiuni, sunt conduse de un personal de top necunoscut pentru totdauna, dar în prezent acuratețea comenzilor, parola de plată convenită de orele de predare, refugiile în caz de urgență etc. pentru a schimba drogurile fără a fi descoperite sub control vamal, unii contrabandiști le introduc în țară sub formă de capsule, în special folosind niște straturi de cauciuc sau materiale plastice, prezervative, baloane mici, făcute special pentru a rezista stomacului la efectul acidului gastric sau se ascund diverse obiecte personale.

Materiale utilizate și metode aplicate

Metoda dialectică, care presupune complexitatea abordărilor față de obiectele de studiu, studiul interrelației elementelor în totalitatea lor; prevederile fundamentale ale metodei dialectice de cunoaștere a fenomenelor și a proceselor realității obiective. Au fost utilizate de asemenea și alte metode științifice moderne și speciale de cercetare: formale juridice (logice formale), analize sistem-structurale, istorice, comparative (comparative), metode de studiere a documentelor.

Rezultate obținute și discuții

Referindu-ne la starea, structura și dinamica criminalității vamale, menționăm criminalitatea ca

fenomen social cunoscut, și nu în ultimul rând, traficul de droguri, ar trebui să includă obligativitatea și cunoașterea structurii sale, a părții componente

Descrierea structurii criminalității înseamnă:

- dezvăluirea elementelor sale constitutive pe baza caracteristicilor;
- stabilirea greutății specifice a fiecărui element al infracțiunii;
- legarea elementelor;

Conectați sistemul la fiecare element particular al criminalității în general [6, p. 34].

Analiza criminogenă a situației, efectuată pe baza datelor statistice prezentate de către Direcția de urmărire penală a Serviciului Vamal al Republicii Moldova pentru anul 2016, reflectă următoarele: în total au fost examinate 244 plângeri privind infracțiunile prevăzute la Codul de procedură penală din Republica Moldova, din care 180 au fost înregistrate, 85 au fost inițiate cauze penale, fiind investigate pe deplin 200 de cauze penale.

Cazurile penale inițiate în anul 2016 au fost clasificate: a) 54 de cauze penale aduse în baza art. 248 CP RM și 11 cazuri penale aduse în temeiul art. 249 CP RM; b) au fost primite 25 de cazuri în competența altor organe și 37 de cazuri au fost trimise prin competența altor organe; c) valoarea bunurilor de contrabandă (cauze penale introduse prin art. 248 CP RM) este de 25.385.095,84 lei; d) valoarea importului - obiect de evaziune a plăților vamale (cauze penale aduse în temeiul art. 249 CP RM) este de 1.908.720,34 lei. [2]

Practica arată că predomină contrabanda cu bunuri: alcool și băuturi alcoolice, tutun și produse petroliere, medicamente, produse chimice, bunuri de consum, automobile (inclusiv furate) etc.

Una dintre întrebările-cheie care apar în analiza criminologică a infracțiunilor vamale constă în identificarea cauzelor infracțiunilor în această sferă. Cu alte cuvinte, este imperativ să se stabilească criminalitatea cauzalității în sfera vamală.

În literatura de specialitate s-a constatat că crima, ca orice act uman, nu este un act impersonal, ci actul unui om care se află sub influența condițiilor sale organice, a mediului său familial, social, fizic; astfel încât infracțiunea nu poate fi privită și tratată ca o entitate abstractizată, persoană juridică, ca act de liberă voință, ci ca rezultat al unui caz de concurență [6, p. 34].

Explicațiile din criminologie au o mare complexitate, orice explicație care implică stabilirea unor relații multiple între actul criminal (considerată ca "variabilă dependentă" sau "efect") și include o gamă largă de fapte, fenomene, procese, situații, acțiuni și istoric comportamental "variabilă independentă", "cauze" sau "condiții") [5, p. 111]. Astfel, fenomenul care precedă și generează sau provoacă un alt fenomen este fenomenul - cauza și fenomenul care urmează și este determinat este fenomenul - efectul sau fenomenul - datorat sau fenomen - rezultatul [4, p. 2].

Doctrina afirmă că, în calitate de cauze de contrabandă, poate servi, în special, natura socio-economică, care provoacă, direct sau indirect, infracțiuni de contrabandă, și anume: situația economică din țară; nivel scăzut de trai; creșterea numărului de întreprinderi care primesc beneficii din activitatea economică externă; slăbirea controlului autorităților de stat asupra activității subiecților care recurg la infracțiuni de contrabandă; mecanism imperfect al activităților de licențiere legate de importul și exportul de bunuri; prețurile de neconformitate pentru bunurile importat/exportate.

Infracțiunile de contrabandă au înregistrat o creștere semnificativă în ultimii ani, deoarece câștigă un caracter organizat și pe scară largă, ceea ce generează, de fapt, prejudicii considerabile ale companiei.

Există mai mulți factori care contribuie la răspândirea contrabandei, printre care: lipsa schimbului de informații la lacunele naționale și internaționale, infrastructura și instrumentele care duc la vamă,

corupție și diferența de impozitare între UE și țările terțe.

Pentru a contracara pierderile financiare pe care le suportă frontiera estică, Uniunea Europeană, cooperarea operațională, asistența tehnică și financiară atât pentru statele membre, cât și pentru țările terțe. Uniunea Europeană, prin Comisia Europeană, consideră o prioritate stoparea contrabandei cu produse accizabile originare din Moldova, Ucraina și Belarus. Pentru a-și îndeplini scopul, este imperativ ca sancțiunile prevăzute în legislația aplicabilă acestor crime în țările din frontiera de est să fie mai riguroase și aliniate la legislația altor state membre pentru a descuraja traficanții să profite de anumite lacune din lege, pe care trebuie să o urmăriți și Republica Moldova, având în vedere că aspiră să fie membru al UE.

Astfel, una dintre cauzele contrabandei în Moldova constă în rata ridicată a infracțiunilor de corupție și corupția evidentă în vamă. Corupția în organele vamale este larg răspândită.

Practica arată că majoritatea actelor înregistrate de contrabandă prin punctele vamale se efectuează prin mituirea funcționarilor vamali. Aproximativ 30% din publicanii din Moldova sunt implicați în afaceri dubioase de reducere a valorii reale a bunurilor în timpul evaluării și alte acțiuni care permit unor companii să evite legea, astfel că bugetul este lipsit de plățile necesare după implementarea importului-export, state [9, p. 67].

În Republica Moldova, numărul de cazuri de eschivare de la achitarea plăților vamale înregistrate se cifrează la: 33 - în anul 2009; 28 - în 2010; 17 - în 2011; 15 - în 2013 [9, p. 67].

Obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la alin. (1) art.249 CP RM îl constituie relațiile sociale cu privire la formarea bugetului public național pe calea achitării plăților vamale.

Obiectul material al acestei infracțiuni îl reprezintă plățile vamale în proporții mari [3, p. 294]. Dacă

valoarea, exprimată în bani, a plăților vamale nu atinge proporțiile mari, cele comise pot fi calificate potrivit alin.(13) art.287 din Codul contravențional.

În cazul infracțiunii specificate la alin.(1) art.249 CP RM, este esențial ca mărimea plăților vamale, care constituie obiectul material al infracțiunii, să nu depășească 5000 unități convenționale. În caz contrar, răspunderea se va aplica în conformitate cu alin. (3) art.249 CP RM.

În calitate de plăți vamale, art.117 din Codul vamal numește: 1) taxa vamală; 2) taxa pe valoarea adăugată; 3) accizele; 4) taxa pentru proceduri vamale.

În conformitate cu Legea cu privire la tariful vamal, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 20.11.1997, prin „taxă vamală” se înțelege plata obligatorie, percepută de autoritatea vamală la introducerea pe sau la scoaterea mărfurilor de pe teritoriul vamal.

În corespundere cu pct. 1) art.93 din Codul fiscal, prin „taxa pe valoarea adăugată” se are în vedere impozitul de stat care reprezintă o formă de colectare la buget a unei părți a valorii mărfurilor livrate, serviciilor prestate care sunt supuse impozitării pe teritoriul Republicii Moldova, precum și a unei părți din valoarea mărfurilor, serviciilor impozabile importate în Republica Moldova.

Noțiunea de accize a fost definită cu ocazia investigării infracțiunilor specificate la art.250 CP RM. În acord cu art. 121 din Codul vamal, taxa pentru proceduri vamale se achită la utilizarea oricărei destinații vamale, cu excepția abandonului în favoarea statului, dacă legislația nu prevede altfel. Mijloacele bănești încasate ca taxă pentru proceduri vamale se varsă la bugetul de stat. Procedurile vamale reprezintă totalitatea serviciilor acordate de organele vamale în sfera activității vamale. Nomenclatorul acestor servicii și taxele pentru ele sunt aprobate în conformitate cu Legea cu privire la tariful vamal. Datorită specificului său, infracțiunea

prevăzută la alin.(1) art.249 CP RM nu are victimă. Latura obiectivă a infracțiunii analizate are următoarea structură: 1) fapta prejudiciabilă care constă în inacțiunea de eschivare de la achitarea plăților vamale în proporții mari; 2) urmările prejudiciabile sub forma neachitării plăților vamale în termenul stabilit; 3) legătura causală dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile.

Prin „eschivare de la achitarea plăților vamale” se înțelege refuzul făptuitorului de a achita plățile respective în termenele stabilite de legislația vamală.

Astfel, potrivit art. 124 din Codul vamal, plățile vamale se plătesc în prealabil, până la depunerea declarației vamale. La momentul vămuirii se acceptă plata doar a diferenței dintre suma calculată și suma plătită în prealabil. Persoanele fizice, care nu sunt subiecți ai activității de

Nu este exclus ca o parte din bunuri să fie trecută ilegal peste frontiera vamală a Republicii Moldova, pe calea contrabandei, iar cealaltă parte din bunuri să fie trecută legal peste această frontieră, (neachitând plățile vamale aferente acestei celeilalte părți din bunuri, în astfel de circumstanțe, vom fi în prezența concursului real dintre una din infracțiunile specificate la art.248 și una din infracțiunile prevăzute la art.249 CP RM. Totodată, în legătură cu aceleași bunuri, este de neconceput concursul ideal dintre una din infracțiunile specificate la art.248 și una din infracțiunile prevăzute la art.249 CP RM. Cele două infracțiuni sunt incompatibile. Aceasta pentru că infracțiunile specificate la art.249 CP RM presupun ca premisă trecerea în condiții de legalitate a bunurilor peste frontiera vamală a Republicii Moldova.

Latura subiectivă a infracțiunii specificate la alin. (1) art.249 CP RM se caracterizează prin intenție directă. Motivul infracțiunii în cauză constă, de cele mai multe ori, în interesul material.

Scopul special al infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.249 CP RM este scopul neachitării la bugetul public național a plăților vamale.

Subiectul infracțiunii analizate este; 1) persoana fizică responsabilă care la momentul comiterii faptei a atins vârsta de 16 ani; 2) persoana juridică (cu excepția autorității publice).

Reieșind din prevederile art. 123 din Codul vamal, subiectul infracțiunii de eschivare de la achitarea plăților vamale este un subiect special. Aceasta deoarece trebuie să aibă una din următoarele calități speciale: 1) declarant; 2) broker vamal; 3) altă persoană prevăzută de legislație (de exemplu specialist în domeniul vămii care deține atestat de calificare sau diplomă a unei instituții de învățământ acreditate în domeniu).

În alt context, în legătură cu particularitățile circumstanței agravante consemnate la lit.b) alin.2 art.249 CP RM - „de două sau mai multe persoane” - este utilă apelarea la explicațiile de rigoare prezentate cu ocazia examinării infracțiunii specificate la lit.b) alin.(2) art.240 CP RM.

În încheiere, vom menționa că deosebirea infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.249 CP RM de infracțiunea specificată la alin.(1) art.249 CP RM constă, în principal, în conținutul urmărilor prejudiciabile. Astfel, în ipoteza infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.249 CP RM, urmările prejudiciabile se exprimă în neachitarea plăților vamale în proporții deosebit de mari în termenul stabilit.

Contrabanda. Statul are obligația directă de a incrimina faptele de contrabandă, această obligațiune derivă din prevederile unor acte normative internaționale la care Republica Moldova este parte. În special, putem menționa, art. 16 alin. 1 lit.b) al Acordului de Asociere dintre Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele sale membre, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte, se stabilește, printre altele, că părțile vor coopera la prevenirea și combaterea contrabandei cu mărfuri, inclusiv cu arme de calibru mic și cu droguri ilegale [1].

În aceste condiții, incriminarea faptelor de contrabandă reprezintă un „imperativ absolut” pentru asigurarea ordinii în domeniul raporturilor juridice vamale. Desfășurarea normală a acestor raporturi juridice condiționează realizarea unor interese ale statului, cura ar fi cele legate de desfășurarea normală a unor procese economice. Orice activitate economică efectuată într-un cadru legal devine inefficientă în condiții de concurență cu o altă situație în afara prescripțiilor legii. Într-un final, activitatea economică legală poate fi sufocată de cea subterană. Pentru a limita cât mai mult producerea unor asemenea fenomene, statul intervine cu măsuri care, de cele mai multe ori, urmăresc un scop reparatoriu (amenzi, confiscări). Sunt situații însă, când încălcările reglementărilor legale, din cauza gravității lor, nu pot fi stăvilit doar prin sancțiuni de acest gen, fiind necesare măsuri represive cu caracter penal. Acestea se îndeplinesc prin aplicarea răspunderii penale în baza art.248 CP RM [3, p. 294].

Obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art.248 CP RM îl formează relațiile sociale cu privire la securitatea vamală a Republicii Moldova.

În cazul infracțiunilor specificate la alin.(2)-(4) art.248 CP RM, se aduce atingere, în plan secundar, relațiilor sociale cu privire la circulația legală a substanțelor narcotice, psihotropice, cu efecte puternice, toxice, otrăvitoare, radioactive sau explozive, ori a deșeurilor nocive, a produselor cu destinație dublă, a armamentului, a dispozitivelor explozive, a munițiilor sau a valorilor culturale. În astfel de cazuri, valorile sociale situate pe plan secundar (și relațiile sociale aferente) constituie obiectul juridic secundar al infracțiunilor prevăzute la alin.(2)-(4) art.248 CP RM, în condițiile analizate, obiectul juridic special al acestor infracțiuni are un caracter multiplu.

Obiectul material (imaterial) al infracțiunilor specificate la art.248 CP RM urmează a fi examinat în funcție de varianta concretă sub care se înfățișează contrabanda.

Astfel, în cazul infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.248 CP RM, obiectul material (imaterial) îl reprezintă mărfurile, obiectele sau alte valori (cu excepția celor menționate la alin.(2)-(4) art.248 CP RM), dacă valoarea acestora se exprimă în proporții mari. Dacă valoarea acestor mărfuri, obiecte sau a altor valori nu atinge proporțiile mari, atunci cele comise sunt pasibile de calificare potrivit alin.(10) art.287 din Codul contravențional. [8]

În cazul infracțiunii specificate la alin.1 art.248 CP RM, este esențial ca valoarea mărfurilor, obiectelor sau altor valori, care constituie obiectul material al infracțiunii, să nu depășească 5000 unități convenționale. În caz contrar, răspunderea se va aplica în conformitate cu lit.d) alin.5, art.248 CP RM.

Reieșind din prevederile de la pct. 1) art. 1 din Codul vamal, prin „mărfuri, obiecte sau alte valori” trebuie înțelese orice bunuri mobile (inclusiv: valori valutare (valută străină și monedă națională în numerar, instrumente de plată și valori mobiliare materializate exprimate în valută străină și monedă națională); gaze naturale; energie electrică; energie termică; alt fel de energie; mijloace de transport cu excepția celor prevăzute la pct.4) art. 1 din Codul vamal [7].

În alt context, obiectul material (imaterial) al infracțiunii prevăzute la alin.(2) art.248 CP RM îl reprezintă în mod alternativ: a) substanțele narcotice; b) substanțele psihotrope; c) substanțele cu efecte puternice; d) substanțele toxice; e) substanțele otrăvitoare; f) substanțele radioactive; g) substanțele h) deșeurile nocive; i) produsele cu destinație dublă. La calificare, nu contează nici valoarea exprimată în bani a acestora, nici cantitatea (proporțiile; numărul) lor.

În conformitate cu alin.(1) art. 134/1 CP RM, prin „substanță narcotică sau psihotropă” se înțelege substanța de origine naturală sau sintetică și preparatul conținând o astfel de substanță, care provoacă dereglări psihice și dependență fizică la consumul lor abuziv.

Nu pot să reprezinte obiectul material al infracțiunii prevăzute la alin.(2) art.248 CP RM: 1) analoagele substanțelor narcotice sau psihotrope; 2) plantele care conțin substanțe narcotice sau psihotrope 3) precursorii; 4) substanțele dopante (dacă nu sunt în același timp substanțe narcotice sau psihotrope). Toate aceste entități pot să constituie obiectul material fie al infracțiunii specificate la art.248 CP RM, fie al faptei prevăzute la alin.(10) art.287 din Codul contravențional [8].

”Inculpatul Rotari Dorin, în perioada lunilor august - septembrie 2017, împreună și de comun acord cu Rotari Victor Andrei, precum și cu alte persoane la moment nestabilite de organul de urmărire penală, realizându-și intenția trecerii peste frontiera vamală a Republicii Moldova a mărfurilor prin contrabandă, au implementat o schemă de introducere pe teritoriul Republicii Moldova din Ucraina prin regiunea Transnistreană, eludând controlul vamal, a mărfurilor de larg consum în proporții deosebit de mari, destinate comercializării ulterioare pe teritoriul țării. Astfel, în perioada lunilor august - septembrie 2017, în vederea realizării scopului infracțional comun, Rotari Dorin împreună și de comun acord cu Rotari Victor, precum și cu alte persoane la moment nestabilite de organul de urmărire penală, au organizat activitatea de transportare din Ucraina în Republica Moldova, primind în acest sens comenzi de la mai multe persoane fizice care au procurat mărfuri de la piața amplasată în regiunea Odesa din Ucraina în vederea transportării acestora pe teritoriul Republicii Moldova, evitând procedura legală de vămire, mărfurile fiind preluate de la beneficiari nemijlocit de către Rotari Victor Andrei, Rotari Dorin Victor, precum și alte persoane la moment neidentificate de către organul de urmărire penală, în lipsa unor acte de însoțire sau de proveniență necesare pentru vămire la introducerea pe teritoriul Republicii Moldova.

Continuând realizarea scopului infracțional comun, prin intermediul unor persoane necunoscute

organului de urmărire penală, Rotari Victor Andrei și Rotari Dorin Victor la fel în lipsa unor acte de proveniență sau de însoțire, prin eludarea controlului vamal, a organizat introducerea mărfurilor menționate pe teritoriul Republicii Moldova, prin regiunea Transnistreană, iar în noaptea de 05 spre 06 septembrie 2017 Rotari Dorin Victor le-a transportat cu ajutorul mijlocului de transport Mercedes 308D cu numerele de înmatriculare VBS 475, pe drumurile de ocolire a posturilor vamale interne de control spre тип. Chișinău, unde mărfurile au fost depozitate în garajul nr. 407 al Cooperativei de construcție a garajelor nr. 12 din тип. Chișinău, str. Nicolae Milescu-Spătaru, 18, ulterior urmând a fi repartizate tot de către Rotari Dorin, împreună cu alte persoane la moment nestabilite de organul de urmărire penală, persoanelor fizice care le-au procurat și au comandat transportarea acestora din Ucraina în Republica Moldova. Astfel, la 06.09.2018, aproximativ la ora 12:50, în garajul nr. 407 al Cooperativei de construcție a garajelor nr. 12 din тип. Chișinău, str. Nicolae Milescu-Spătaru, 18, unde se afla Rotari Dorin Victor, tot acolo fiind parcat și mijlocul de transport de model Mercedes 308D cu numerele de înmatriculare VBS 475, au fost depistate mărfuri de larg consum introduse prin contrabandă pe teritoriul Republicii Moldova de către persoanele menționate prin modalitatea descrisă mai sus, care potrivit raportului Secției reglementări tarifare și netarifare a Biroului Vamal Chișinău din 29.09.2016, valoarea în vamă a mărfurilor depistate în garajul nr.407 al Cooperativei de construcție a garajelor nr.12 din mun.Chișinău, str.Nicolae Milescu-Spătaru, nr.18 au fost estimate la suma totală de 1249831,20 lei, ceea ce constituie proporții deosebit de mari” [11].

Datorită specificului său, infracțiunile prevăzute la art.248 CP RM nu au victimă.

Latura obiectivă a acestor infracțiuni poate avea o structură diferită.

Astfel, în cazul infracțiunilor specificate la alin. (1)-(3) art.248 CP RM, latura obiectivă include următoarele trei semne: 1) fapta prejudiciabilă care constă în acțiunea de trecere a entităților, ce reprezintă obiectul material (imaterial) al acestor infracțiuni, peste frontiera vamală a Republicii Moldova; 2) locul săvârșirii infracțiunii - frontiera vamală a Republicii Moldova; 3) metodele de săvârșire a infracțiunii: a) eludarea controlului vamal; b) tăinuirea de controlul vamal, prin ascunderea în locuri special pregătite sau adaptate în acest scop; c) folosirea frauduloasă a documentelor sau a mijloacelor de identificare vamală; d) nedeclararea; e) declararea neautentică în documentele vamale sau în alte documente de trecere a frontierei.

În cazul infracțiunii prevăzute la alin.(4) art.248 CP RM, latura obiectivă presupune existența a două versiuni alternative:

A: 1) fapta prejudiciabilă, exprimată în acțiunea de trecere a valorilor culturale peste frontiera vamală a Republicii Moldova; 2) locul săvârșirii infracțiunii - frontiera vamală a Republicii Moldova, 3) metodele de săvârșire a infracțiunii: a) eludarea controlului vamal; b) tăinuirea de controlul vamal prin ascunderea în locuri special pregătite sau adaptate în acest scop.

B: 1) fapta prejudiciabilă, exprimată în inacțiunea de nereturnare pe teritoriul vamal al Republicii Moldova a valorilor culturale scoase din țară, dacă întoarcerea lor este obligatorie; 2) locul săvârșirii infracțiunii - în afara teritoriului vamal al Republicii Moldova.

Persoana XXX, în perioada lunilor februarie - iulie 2017, fiind fondator și administrator al S.R.L. “ІІак лăут Agro” și S.R.L. “Mishar Invest”, urmărind scopul introducerii pe teritoriul Republicii Moldova a unui lot de mărfuri prin contrabandă, după un plan bine chibzuit, a introdus pe teritoriul R. Moldova - articole de îmbrăcăminte și încălțăminte, în regim vamal de antrepozit, în calitate de expeditor figurând

“Cis Development Foundation ” INC din SUA, cu natura tranzacției, vânzare-cumpărare.

Ulterior, Agapov Andrei a dat indicații lui Ma-lîhin Vladimir, care urma să asigure ca conducător auto reexportul mărfurilor în adresa agentului economic din Ucraina, ООО “Kilen”, în baza declarațiilor vamale nr.2090113498 din 13.08.2017 și nr. 2090113499 din 13.08.2017, ca, după părăsirea Postului Vamal Petricani a Biroului Vamal Centru la volanul mijlocului de transport de tip autocamion, model “Mercedes”, cod VIN WD-B9502031K393935, cu n/î CGB 999 și a semire-morcii de model “SCHWARZMULLER”, cod VIN TRGAHZ218WD126466, cu n/î CGB 999, să plaseze mijlocul de transport sus menționat la depozitul din str. Vasile Lupu 34, тип. Chișinău, unde urmărind același scop criminal, a substituit în mijlocul de transport o parte din mărfurile indicate în documentele de însoțire prin articole din lemn și resturi de beton pentru a compensa greutatea mărfurilor, pentru a fi ulterior marfa transportată spre teritoriul Ucrainei prin postul vamal Tudora- Starokazacie [12].

Cât privește metodele de săvârșire a infracțiunii, prin „eludarea controlului vamal” se are în vedere intrarea în sau ieșirea din Republica Moldova prin alte locuri decât cele destinate pentru aceasta, sau în afara orelor de lucru al posturilor vamale. În legătură cu aceasta, la art.26 din Codul vamal se stabilește că trecerea mărfurilor și mijloacelor de transport peste frontiera vamală este permisă numai în locurile stabilite de organul vamal și în orele lui de program. Cu acordul organului vamal, trecerea mărfurilor și mijloacelor de transport peste frontiera vamală poate fi efectuată în alte locuri și în orele extra program [3, p. 294].

Latura subiectivă a infracțiunilor examinate se caracterizează prin intenție directă. De cele mai dese ori, motivul infracțiunilor specificate la art.248 CP RM consta în interesul material. Totuși, nu se

excluce prezența altor motive: năzuința de a-și asigura propriul consum de substanțe narcotice sau; năzuința de a facilita săvârșirea altor infracțiuni (de exemplu, atunci când obiectul material îl reprezintă armamentul, dispozitivele explozive, munițiile etc.) etc.

Subiectul infracțiunilor prevăzute la art.248 CP RM este: 1) persoana fizică responsabilă care la comiterii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani; 2) persoana juridică (cu excepția autorității publice).

Se recunoaște vinovat XXX de comiterea infracțiunii prevăzute de art. 248 alin. (5) lit. b) d) Cod Penal al R. Moldova și i se stabilește pedeapsă cu închisoare pe un termen de 5 (cinci) ani, cu executarea pedepsei în penitenciar de tip semiînchis. În baza art. 90 Cod Penal alin. (1) (2) Cod Penal, se dispune suspendarea condiționată a executării pedepsei cu închisoare aplicată în privința lui XXX pe o perioadă de probațiune de 4 (patru) ani, dacă nu va săvârși o nouă infracțiune, îndreptățind prin comportare exemplară încrederea ce i s-a acordat, în temeiul art. 90 alin. (6) lit. a) Cod Penal, inculpatul XXX obligat să și schimbe domiciliul și/sau reședința fără consimțământul organului competent.

Se recunoaște vinovată SC “XXX” SRL de comiterea infracțiunii prevăzute de art. 248 alin. (5) lit. b) d) Cod Penal al R. Moldova și i se stabilește pedeapsă sub formă de amendă în mărime de 8000 (opt mii) unități convenționale, echivalentul a 160000 (una sută șaiszeci mii) lei, cu privarea de dreptul de a exercita activități legate de importul și exportul mărfurilor pe un termen de 4 (patru) ani. Se confiscă din contul SC “XXX” SRL în beneficiul statului valorile valutare rezultate din săvârșirea infracțiunii în sumă 10 153 111 (zece milioane una sută cincizeci și trei mii una sută unsprezece), 03 lei [13].

Într-adevăr, contrabanda are o serie de trăsături comune cu evaziunea plăților vamale. Contrabanda poate fi realizată prin utilizarea frauduloasă a documentelor vamale, precum și prin declararea și decla-

rarea inexactă a acestora. Dar evitarea plății vamale poate fi făcută prin introducerea de informații false în documente, furnizarea de documente false care afectează dimensiunea taxelor vamale. Adică, aceste crime pot fi comise în aceleași feluri.

Cu toate acestea, componența lor diferă în obiectul direct și în partea obiectivă a crimei. Dacă obiectul direct al contrabandei este procedura stabilită pentru circulația mărfurilor și vehiculelor de-a lungul frontierei vamale, obiectul direct al evitării plăților vamale este procedura de efectuare a plăților vamale către stat.

Contrabanda și eschivarea de la achitarea plăților vamale sunt diferite și pe partea obiectivă. Evaziunea este refuzul intenționat de a plăti plăți vamale în termenele stabilite de legislația vamală. Potrivit Codului vamal, plățile vamale trebuie efectuate înainte de acceptarea declarației vamale sau în același timp cu acceptarea declarației vamale, adică în stadiul anterior declarației.

Contrabanda poate fi angajată numai în faza de declarație. Astfel, acțiunile de plată a plăților vamale și de circulație a mărfurilor nu coincid în timp, ceea ce exclude combinația ideală de contrabandă și evaziune a plăților vamale. Numai combinația reală a acestor elemente de infracțiuni este posibilă.

Este evident că circulația mărfurilor peste granița vamală și plata taxelor vamale nu coincid în timp și sunt diferite în ceea ce privește obiectul și partea obiectivă, după cum s-a menționat mai sus. În practică, pot exista cazuri în care, combinând aceste infracțiuni, compoziția contrabandei va fi completă, iar compoziția evitării plăților vamale - incompletă (la importul bunurilor) și viceversa (atunci când se exportă mărfuri). Prin urmare, calificând acțiunile făptuitorului doar ca o contrabandă într-o combinație reală a acestor infracțiuni, îl eliberăm astfel în mod nerezonabil de răspunderea pentru săvârșirea unei alte infracțiuni (evitarea taxelor vamale).

Mai mult, nu putem fi de acord cu punctul de vedere al combinării acestor două corpus delict într-unul singur. Unii oameni de știință susțin că contrabanda este comisă doar în scopul evitării plăților vamale, iar din această declarație se trag concluzii suplimentare. Cu toate acestea, ele se înșală, deoarece în practică, contrabandă nu se face deloc cu scopul evitării plăților vamale. De exemplu, bunurile sunt mutate pe documente false, dar cu plata tuturor plăților necesare.

În plus, pentru calificarea contrabandei, motivul săvârșirii unei infracțiuni nu este important. Întrucât în art. 248, motivul - evitarea plăților vamale - este indicat în dispoziția însăși. În plus, combinând compoziția acestor crime, pierdem din vedere faptul că dimensiunea lor mare este diferită, iar sancțiunea art. 248 din cauza moliciunii excesive nu corespunde severității "corpus delict" combinat. În plus, compoziția acestor infracțiuni nu poate fi combinată datorită diferențelor dintre obiect și partea obiectivă [14].

Dacă e să vorbim despre *delimitarea contrabandei de la evaziunea vamală*, reiterăm că distincția dintre aceste infracțiuni din punctul de vedere al laturii obiectivei pare a fi cea mai dificilă, deoarece contrabanda și evaziunea plăților vamale au o serie de semne comune ale aspectului obiectiv. În special, se referă la metoda de comitere a acestor infracțiuni. Se pare că metoda de a comite contrabandă, împreună cu nedeclararea sau declarație falsă, precum și comise cu folosirea frauduloasă a documentelor determină prezența evaziune taxelor vamale, deoarece evaziunea plăților vamale se poate face prin facilitarea accesului la informații false în documentele, furnizarea de documente false, care afectează dimensiunea taxelor vamale. Astfel, aceste crime pot fi comise în același mod. Argumentând această declarație, vă rugăm să consultați definiția, de exemplu, declarație falsă pentru omisiunea printr-o declarație falsă este recunoscută în prescrite formă scrisă, orală sau alte de informații

false cu privire la bunuri, regimul lor vamal și alte informații necesare în scopuri vamale. De exemplu, în cazul circulației mărfurilor peste frontiera vamală prin exportul de pe teritoriul țării, contrabanda se consideră a fi terminată de la momentul depunerii declarației. Dacă în această declarație sunt incluse informații false despre un produs, care include numele produsului, costul, cantitatea și greutatea acestuia, se poate spune cu încredere în voce că se efectuează partea obiectivă a contrabandei. Dar în acest exemplu, aspectul obiectiv al evitării plăților vamale este îndeplinit, de asemenea, deoarece declarantul, prin introducerea unor declarații false în declarație, nu numai că mută mărfurile peste granița vamală, ci evită și plata taxelor vamale. În consecință, partea obiectivă a contrabandei conține partea obiectivă a evitării plăților vamale.

În primul rând, circulația unui anumit număr de articole nu poate presupune plata drepturilor vamale. Aceasta se aplică articolelor enumerate în partea 2 din art.248 din Codul penal al RM, care sunt retrase din comerț (substanțe radioactive, nucleare, chimice, biologice și alte tipuri de arme de distrugere în masă etc.). În sine, mișcarea acestor obiecte sau substanțe, în plus față de persoanele cu sau ascunderea de control vamal sau cu utilizarea frauduloasă a documentelor sau a mijloacelor de identificare vamală, sau asociată cu nedeclarate sau îndoielnic declararea, se ridică la contrabanda.

În al doilea rând, o persoană poate transfera în mod legal mărfuri sau vehicule pe teritoriul vamal, dar apoi refuză să plătească, de exemplu, taxa pe valoarea adăugată, accizele sau taxele de depozitare, adică acele tipuri de plăți vamale care nu sunt plătite simultan cu depunerea declarației vamale.

În al treilea rând, diferența dintre cele două compoziții analizate poate fi făcută pe partea subiectivă, mai exact, pe obiectiv, deși această caracteristică nu afectează calificarea. În cazul contrabandei, țintă poate fi asociată cu dorința de a muta obiectele

interzise și cu dorința de a evita plata taxelor vamale. La comiterea celei de-a doua crimă, scopul este doar autoservire și este asociat cu dorința de a evita "cheltuieli suplimentare" pentru plata taxelor vamale, a taxelor etc. [15].

În al patrulea rând, rata de evaziune a taxelor vamale permite scutirea de răspundere penală în cazul în care infracțiunea este comisă pentru prima dată și persoana care a ajutat rezolva crima, și pe deplin compensa pierderile. În cazul recunoașterii evaziunii de la plata taxelor vamale ca element de compoziție diferită - contrabanda și îndeplinirea tuturor cerințelor necesare specificate în nota la art.248 din Codul penal, scutirea de răspundere penală pentru o infracțiune conform art.248 din Codul penal, este imposibil, adică răspunderea penală nu poate fi diferențiată, deși aceste circumstanțe pot fi luate în considerare de instanță atunci când se impune o pedeapsă.

Urmare a studiului efectuat, putem concluziona că infracțiunile vamale includ:

- contrabanda (articolul 248 din Codul penal);
- eschivarea de la achitarea plăților vamale (articolul 249 din Codul penal).

Contrabanda, precum și exportul ilegal de tehnologie, informații științifice și tehnice, servicii, materii prime, materiale și echipamente folosite pentru a crea arme de distrugere în masă, arme și echipamente militare, încalcă ordinea vamală și circulația mărfurilor și vehiculelor de-a lungul frontierei vamale a țărilor conform regulilor stabilite; nerespectarea pe teritoriul statului a obiectelor de patrimoniu artistic, istoric și arheologic ale popoarelor și ale țărilor străine, precum și nereturnarea din străinătate a fondurilor în valută străină încalcă procedura de trecere peste frontiera vamală în ceea ce privește nerespectarea cerințelor regimurilor vamale declarate; evitarea plăților vamale - procedura de percepere a taxelor vamale, a taxelor și a altor plăți vamale, precum și plata acestora.

O analiză a corupției în sistemul vamal evidențiază următoarele forme de corupție: a) extorcarea de mită sau bunuri pentru fluxul de bunuri; b) protecția, de către unii dintre funcționarii responsabili ai Departamentului Vamal a activității contrafăcute a agenților economici; c) implicarea funcționarilor în organizarea canalelor de contrabandă; d) crearea unor condiții incorecte pentru operatori; e) reducerea sau majorarea valorii în vamă a mărfurilor; f) falsificarea codurilor de mărfuri; g) sechestrarea (confiscarea) fără a comercializa mărfuri sau bunuri fără a le debarasa în bugetul de stat; h) confiscarea bunurilor în interesul întreprinderilor concurente; i) desfășoară activități duale (în calitate de funcționari vamali și antreprenori); j) respectarea obiceiurilor persoanelor cu cazier judiciar; l) influența comercializării, dezvăluită prin folosirea “legii telefonice” de parlamentari și de alți înalți funcționari.

Se susține corupția în vamă, inclusiv de către comercianții care caută modalități de evitare a plății taxelor vamale. Acesta este de fapt unul dintre factorii determinanți în creșterea contrabandei.

Infrațiunile de contrabandă denotă ca o cauză a acestui flagel nu atât lipsa de oficialități de profesionalism, cât și corupția larg răspândită, plus organizarea muncii insuficiente pentru combaterea contrabandei și a altor încălcări ale legislației vamale și asigurarea integrității în vamă, prejudiciază cetățenii și economia națională și exporturile de bunuri cu scutiri de la cerințele pieței internaționale care dăunează imaginii entităților economice și întregii Moldovei în străinătate constituie consecințele negative ale unor astfel de cazuri Importul unor mărfuri de calitate dubioase indică o multitudine de piețele din țara în care sunt vândute. Consecințele sunt și mai grave în cazurile de contrabandă cu circulația obiectelor interzise (droguri, arme, materiale radioactive etc.), amenințând securitatea imensă a oamenilor și a statului [9, p. 67].

Concluzii

Incriminarea infrațiunilor de mai sus în sfera vamală este explicată nu numai de gradul de pericol public, ci și de prevalența ridicată a atacurilor asupra obiectelor enumerate (putem vorbi de o tendință de creștere rapidă a numărului de astfel de infrațiuni), acțiunile menționate cauzează daune semnificative relațiilor publice, precum și protecția insuficientă a acestor activități, autoritățile vamale prin alte domenii de drept.

Lupta împotriva contrabandei și a altor infrațiuni constituie un element integrant al competenței autorităților vamale în domeniul aplicării legii.

Infrațiunile în domeniul activităților vamale, fiind un fel de infrațiuni economice, au caracteristici de caracteristici criminologice și, prin urmare, au nevoie de un impact juridic specific.

Cu toate acestea, în ciuda procesului de reducere a numărului de acte criminale care au apărut în ultimii ani, rata criminalității în domeniul activității vamale continuă să fie foarte extinsă, deoarece criminalitatea în domeniul reglementării vamale din an în an devine mai profesionistă și mai organizată.

Referințe bibliografice

1. Acordul de Asociere dintre Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele sale membre, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte. [http://gov.md/pubUc/files/2013ianuarie 2014/ACQRD RM-UE Lpdf](http://gov.md/pubUc/files/2013%20ianuarie%202014/ACQRD%20RM-UE%20L.pdf)
2. PASAT, Aurel Octavian. Analysis criminology customs offenses under Moldovan law. In: *Juridical Tribune*, Volume 6, Issue 2, December 2016.
3. BRÎNZĂ, S., STATI, S. *Tratat de drept penal. Partea specială*. Vol.II. Chișinău, 2015.
4. BUJOR V., POP, O. *Cauzalitatea în Criminologie*. Timișoara: Mirton, 2002.
5. BANCUI D., RĂDULESCU, S. M., TEODORESCU, V. *Tendințe actuale ale crimei și criminalității în România*. Bucharest: Lumina Lex, 2002.

6. CIOBANU, Ig. *Criminologie*. Vol. II. Chișinău: Cartdidact, 2004.

7. Codul vamal al Republicii Moldova.

8. Codul contravențional al Republicii Moldova.

9. OBREJA, E., GÂSCĂ, V., CALENIC, N. *Activitatea vamală în Republica Moldova și fenomenul corupției*. Chișinău: Bons Offices, 2003.

10. Operative information on the state of crime in Moldova for 2014: <http://www.mai.gov.md/ro/advanced-page-type/date-statistice>.

11. www.gov.md/content/26521

12. https://jc.instante.justice.md/apps/pdf_generator/

[base64/create_pdf.php](https://jc.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php) Dosarul nr. 1-236/2018 (12-1-39493-12062018) Nr.dos U/P 2018869101

13. https://jc.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php, Dosarul nr. 12-1-7215-06022018 (1-122/18)

14. https://jc.instante.iusticc.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php Dosarul nr. 1-289/2017 41-1-14428-25082015

15. <https://knowledge.allbest.ru/custom/3c0b65625b2bc68a4c43b89421306c370.html> История контрабанды <https://helpiks.org/3-7266.html>

OBSERVAȚII PRIVIND CUMULAREA RĂSPUNDERII CIVILE DELICTUALE CU RĂSPUNDEREA PENALĂ A ANTRENORILOR SPORTIVI

Alexandru-Virgil VOICU

Doctor, Facultatea de Științe Juridice, Universitatea Hyperion, București, România
Centrul de Cercetare Interdisciplinară al Facultății de Educație Fizică și Sport a Universității Babeș-Bolyai,
Cluj-Napoca, Membru al Apelului Antidoping
Comisia de pe lângă Secretariatul General al Guvernului României
e-mail: alexvirgilweisz@gmail.com; voicu46cluj@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9857-3592>

Mihaela SHILBAYA MATEI

Doctor, Cercetător științific extern Centrul de Studii și Cercetări privind Agrosilvicultura Biodiversitate
„Acad. David Davidescu” al Academiei Române, București, România
e-mail: mt_ellamatei@yahoo.co.uk
<https://orcid.org/0000-0001-8186-3251>

Ion IFRIM

Doctor, Profesor universitar, Cercetător Științific II, Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu”
al Academiei Române, București, România
e-mail: ion.ifrim@icj.ro; ionut_ifrim24@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0001-5624-917X>

Problemele fundamentale teoretice din dreptul sportului atrag tot mai mult interesul specialiștilor, atât din sfera teoretică, cât și din cea practică. În acest context, prezentul articol își propune să analizeze și să clarifice aspecte care generează dificultăți conceptuale, teoretice și practice. Un punct esențial al analizei este reprezentat de răspunderea civilă și penală a antrenorilor sportivi, o temă de actualitate și importanță semnificativă. În acest sens, articolul examinează legislația în vigoare, evidențiind implicațiile majore în combaterea comportamentelor ilicite prin mijloace de drept civil și, în subsidiar, penal. De asemenea, se aduce în discuție și o problemă suplimentară: dacă statul poate exercita acțiunea civilă în numele unei persoane condamnate care a suferit un prejudiciu ca urmare a unui fapt penal. Autorii consideră că soluția depinde de natura faptului penal care a generat prejudiciul. Scopul acestei analize este să sublinieze necesitatea unei cercetări aprofundate a fenomenului infracțional în sport, cu un accent deosebit pe rolul antrenorilor, și să ofere o bază pentru identificarea unor soluții eficiente de prevenire a acestui fenomen.

Cuvinte-cheie: răspundere civilă delictuală, răspundere penală, antrenori sportivi, drept sportiv, drept european, violență în sport.

OBSERVATIONS ON THE CUMULATION OF TORT AND CRIMINAL LIABILITY OF SPORTS COACHES

The fundamental theoretical issues in sports law are attracting increasing interest from both theoretical and practical specialists. In this context, this article aims to analyze and clarify issues that generate conceptual, theoretical and practical difficulties. An essential point of the analysis is the civil and criminal liability of sports coaches, a topic of significant topicality and importance. In this regard, the article examines the legislation in force, highlighting the major implications in combating unlawful behavior by means of civil and, in the subsidiary, criminal law. It also raises an additional issue: whether the state can bring a civil action on behalf of a convicted person who has suffered harm as a result of a criminal act. The authors take the view that the solution depends on the nature of the criminal act giving rise to the injury. The aim of this analysis is to emphasize the need for in-depth research into the phenomenon of crime in sport, with a particular focus on the role of coaches, and to provide a basis for identifying effective solutions to prevent this phenomenon.

Keywords: tort liability, criminal liability, sports coaches, sports law, European law, violence in sport.

COMMENTAIRES SUR LE CUMUL DE LA RESPONSABILITÉ CIVILE DÉLICTUELLE AVEC LA RESPONSABILITÉ PÉNALE DES ENTRAÎNEURS SPORTIFS

Les questions théoriques fondamentales du droit du sport suscitent de plus en plus l'intérêt des spécialistes, tant des sphères théoriques que pratiques. Dans ce contexte, cet article vise à analyser et clarifier les questions qui génèrent des difficultés conceptuelles, théoriques et pratiques. Un point essentiel de l'analyse est représenté par la responsabilité civile et pénale des entraîneurs sportifs, un sujet d'actualité et d'importance significative. À cet égard, l'article examine la législation en vigueur, en soulignant les implications majeures dans la lutte contre les comportements illicites au moyen du droit civil et, à titre subsidiaire, du droit pénal. Une autre question est également soulevée: l'État peut-il intenter une action civile au nom d'une personne condamnée qui a subi un préjudice à la suite d'un acte criminel Les auteurs estiment que la solution dépend de la nature du fait criminel qui a généré le dommage. Le but de cette analyse est de mettre en évidence la nécessité d'une enquête approfondie sur le phénomène criminel dans le sport, avec un accent particulier sur le rôle des entraîneurs, et de fournir une base pour identifier des solutions efficaces pour prévenir ce phénomène.

Mots-clés: responsabilité civile délictuelle, responsabilité pénale, entraîneurs sportifs, droit du sport, droit européen, violence dans le sport.

ЗАМЕТКИ ОТНОСИТЕЛЬНО СОЧЕТАНИЯ ГРАЖДАНСКОЙ ДЕЛИКТНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ С УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТЬЮ СПОРТИВНЫХ ТРЕНЕРОВ

Фундаментальные теоретические вопросы спортивного права все больше привлекают интерес специалистов как теоретической, так и практической сферы. В этом контексте, данная статья направлена на анализ и прояснение аспектов, которые порождают концептуальные, теоретические и практические трудности. Существенным моментом анализа является гражданско-правовая и уголовная ответственность спортивных тренеров, тема, имеющая большую актуальность и значимость. В этой связи, в статье анализируется действующее законодательство, подчеркиваются основные аспекты борьбы с противоправным поведением с помощью гражданского права и, в качестве альтернативы, уголовного права. Также поднимается дополнительный вопрос: может ли государство возбуждать гражданский иск от имени осужденного, которому был причинен ущерб в результате уголовного преступления. Авторы полагают, что решение зависит от характера преступного деяния, повлекшего за собой ущерб. Целью данного анализа является подчеркнуть необходимость углубленного исследования криминального явления в спорте с особым акцентом на роль тренеров, а также предоставить основу для выявления эффективных решений по предотвращению данного явления.

Ключевые слова: деликтная гражданская ответственность, уголовная ответственность, спортивные тренеры, спортивное право, европейское право, насилие в спорте.

Introducere

Activitatea sportivă organizată, așa cum se cunoaște[1, p.98]îmbină mereu ordinea sportivă cu cea de stat, echilibrul dintre acestea variind în funcție de fiecare stat și regimul său politic. Doar astfel, valorile umane, interesele legitime ale participanților la activitățile sportive organizate, vor avea *garanția protecției* prin forța de constrângere a statului. În acest sens, între profesionalism și vocație există o “*legătură organică, de origine și destinație*”[2, pp.20-21]. În acest caz postulatul lui Hipocrate “*primum non nocere*” își găsește o deplină aplicabilitate. Atribuțiile specifice ale antrenorului ne îndreptătesc să calificăm activitatea acestuia, cel puțin pentru a avea un domeniu specific de referință, asemănătoare activității privitoare la *ocrotirea sănătății umane*, pentru că toată manopera antrenorului și diligența sa se bazează pe capacitatea profesională, competență, obținută în primul rând pe baza însușirii unor temeinice cunoștințe privind funcționarea organismului uman în toată complexitatea lui. Aceasta înseamnă că, antrenorul competent nu își desfășoară activitatea ca un simplu agent de execuție ce transmite cunoștințe tehnico-tactice, bazate pe rutină, el trebuie să fie un veritabil colaborator al tuturor factorilor implicați și responsabili.

Principalele teze ale cercetării

În acest scop, practica activităților sportive, arată că vătămările aduse integrității corporale și sănătății constituie un domeniu aparte, deoarece aici întâlnim, concomitent, atât prejudiciul material (patrimonial), cât și prejudiciul moral. În astfel de situații, atât prejudiciile patrimoniale, cât și cele morale generează un raport obligațional între persoana lezată sau păgubită și persoana responsabilă, raport al cărui conținut constă în dreptul la reparare și obligația corespunzătoare. Totodată, aceste prejudicii pot fi însoțite de consecințe care aparțin celeilalte categorii.

Într-un atare context, problema este controversată. Astfel că dacă analiza s-ar face numai din perspectivă civilă, ar fi incompletă, în viziunea noastră, și fără cercetarea răspunderii penale.Fiind stabilită premisa, problema care ar rămâne de rezolvat este *de a ști dacăantrenorii sportivi pot fi trași la răspundere atât pe plan civil, cât și penal?* La această întrebare, formulăm câteva observații cu privire la această problemă deosebit de interesantă, atât ca o reflecție asupra stadiului actual al legislației noastre, cât și pentru a evidenția consecințele importante în ceea ce privește lupta care trebuie purtată – prin mijloace de drept civil și, în subsidiar, penal.

a) Dintru început vom preciza că prejudiciul *patrimonial* (*damnumemergens, lucrumcessans*) sau *nepatrimonial* legat de vătămarea integrității corporale sau a sănătății generat de antrenorinu este totdeauna reparat așa cum cere legea, sau este reparat într-o măsură mai mică decât prevede legea civilă. Precizăm, ca și alți autori, [3, p. 595] că, răspunderea civilă pentru vătămarea integrității corporale sau a sănătății este totdeauna o *răspundere delictuală* potrivit art. 1349 din C.civil. De altfel, dreptul la viață și la integritatea fizică și psihică sunt prevăzute în Constituția României în Capitolul II - *Drepturile și libertățile fundamentale*. Potrivit art. 22 din legea fundamentală alin.1 “*dreptul la viață, precum și dreptul la integritate fizică și psihică ale persoanei sunt garantate*”. Prin urmare, în cazul vătămării sănătății, suferința fizică și morală îndurată de victimă nu poate fi reparată în bani, dar prejudiciul ce i se produce prin cheltuielile ce trebuie să le facă pentru redobândirea sănătății, precum și prin lipsa câștigului, cauzată de imposibilitatea de a munci constituie un prejudiciu care poate fi reparat în bani. Pentru a proceda în acest fel, instanțele de judecată consideră că asemenea prejudicii ar avea caracter patrimonial, fiind susceptibile de reparație pecuniară, subliniind în același timp că: “lipsirea unei persoane, care, în urma unui accident nu se mai poate deplasa, de posibilitatea de a viziona spectacole, de a face

vizite, excursii etc., îi cauzează suferințe ce trebuie considerate ca prejudicii cu semnificație patrimonială și susceptibile de a fi reparate patrimonial” [4, p. 70; 5, p. 77] - “pierderea de vitalitate de pe urma unei atingeri aduse integrității corporale sau sănătăți poate constitui deci un prejudiciu material”.

În prezent, doctrina juridică și practica judiciară admit “în mod aproape unanim”, “cu valoare de principiu, fără rezerve” posibilitatea acordării de despăgubiri bănești pentru cauzare de suferințe omenești, prin fapte ilicite și culpabile. De asemenea, este admisă despăgubirea pecuniară și pentru *prejudiciul estetic* (care să reprezinte acel numit “*prețul frumuseții*”, respectiv *pretium pulchritudinis*) în cazul vătămarilor provocate unei persoane prin mutilări și desfigurare, care sunt de natură să-i cauzeze suferințe de ordin psihic și să-i diminueze posibilitățile de afirmare în viață și “o împiedică să ducă o viață normală, specifică sexului și vârstei sale” [6, p. 130-131].

Tot astfel, practica judiciară a admis despăgubirea pecuniară și pentru prejudiciul *de agrement*, constând în consecințele pe care le poate suferi victima unui accident prin privarea ei de posibilitatea de a viziona spectacole, de a face vizite sau excursii și de a participa la viața socială ca orice om sănătos, “despăgubirile fiind menite să-i aducă o alinare a suferințelor și de a-i procura mijloacele necesare de îmbogățire spirituală, deplasare și divertisment”. În orice caz, la cererea victimei, instanța va putea acorda despăgubirea, pentru motive temeinice¹, sub forma unei sume globale. În toate spețele, instanța va putea acorda celui păgubit o despăgubire provizorie pentru acoperirea nevoilor urgente.

În același timp, ni se pare important să subliniem și faptul că, în prezent, *instituția răspunderii civile* este unitară, indiferent dacă se naște din violarea

unor obligații care revin tuturor membrilor societății (răspundere civilă delictuală) sau presupune încălcarea unui raport de obligație care nu ar fi existat dacă între victimă și antrenor (agent) nu ar fi intervenit un contract (răspundere contractuală) s-a pus întrebarea care sunt normele care alcătuiesc dreptul comun al răspunderii. În general, se răspunde că normele care conduc răspunderea delictuală alcătuiesc dreptul comun al răspunderii. Deci, tot ce nu este răspundere contractuală este răspundere delictuală, deci nu poate fi regulă mai generală de răspundere decât cea care impune în cadrul larg al relațiilor sociale, fiecare membru al societății, în această calitate, obligația de a repara pagubele pe care le-a pricinuit călcând obligația legală de prudență și diligență prevăzută în codul civil.

Din punct de vedere practic, precizarea făcută are o însemnătate pentru că normele care conduc răspunderea delictuală sunt aplicabile și în cazul neexecutării obligațiilor legale care izvorăsc din plata nedatoratului, din gestiunea de afaceri, din îmbogățirea fără temei sau a oricăror obligații legale, în măsura în care legea nu reglementează o răspundere specială pentru vreunul din aceste raporturi juridice. În legătură cu aceasta, literatura civilă cunoaște două teorii.

Prima, îmbrățișată de majoritatea autorilor, răspunderea civilă pentru vătămarea integrității corporale sau a sănătății este totdeauna o răspundere delictuală. Se susține că, principul de bază al răspunderii delictuale este răspunderea întemeiată pe culpă. Este în afara oricărei discuții căci aceasta rezultă fără echivoc din dispoziția alin. 1 al articolul 1387 C.civil care prevede că, în caz de vătămare a integrității corporale sau a sănătății unei persoane, despăgubirea trebuie să cuprindă, în condițiile art. 1.388 și 1.389, după caz, echivalentul câștigului din muncă de care cel păgubit a fost lipsit sau pe care este împiedicat să îl dobândească, prin efectul pierderii sau reducerii capacității sale de muncă. În afară de aceasta, despăgubirea trebuie să acopere cheltuielile de îngrijire medicală și, dacă va fi

¹ Din acest text de lege, observăm că legiuitorul nu a definit *expressis verbis* noțiunea de “*motiv temeinic*”, practica judecătorească îmbracă o sferă variată de soluții interpretative.

cazul, cheltuielile determinate de sporirea nevoilor de viață ale celui păgubit, precum și orice alte prejudicii materiale. Se mai subliniază și faptul că, despăgubirea pentru pierderea sau nerealizarea câștigului din muncă se acordă, ținându-se seama și de sporirea nevoilor de viață ale celui prejudiciat, sub formă de prestații bănești periodice.

La cererea victimei, instanța va putea acorda despăgubirea, pentru motive temeinice, sub forma unei sume globale. În toate cazurile, instanța va putea acorda celui păgubit o despăgubire provizorie pentru acoperirea nevoilor urgente. În acest caz, victima este îndreptățită la echivalentul câștigului din muncă de care cel păgubit a fost lipsit sau pe care este împiedicat să îl dobândească, prin efectul pierderii sau reducerii capacității sale de muncă.

Este de observat, că aceasta are loc chiar și în cazurile când între partea vătămată și partea răspunzătoare de vătămarea sănătății, au existat raporturi contractuale, înainte de vătămarea integrității corporale sau a sănătății iar fapta care a dus la vătămarea integrității corporale sau a sănătății ar constitui o încălcare a unei obligații contractuale. Aici, s-a pus întrebarea dacă, în situația când dauna rezultă din neexecutarea unei obligații contractuale a antrenorului, victima mai poate prevala de răspunderea delictuală a acestuia în exercitarea profesiei sale? Mai precis, victima are în acest caz dreptul de opțiune între cele două răspunderi? La această întrebare, s-a răspuns, că s-ar putea invoca în sprijinul acțiunii sale răspunderea delictuală pentru fapte ilicite prevăzute de Codul civil, fiindcă, răspundere delictuală este de drept comun, așa cum am arătat mai sus. Or, răspunderea devine contractuală numai în cazurile încadrării ei într-o convenție care este în mod obișnuit verbală și chiar tacită. Așadar, în condițiile de astăzi, în situația când un antrenor refuză în mod nejustificat să dea asistenta medicală unui sportiv în primejdie și nu există nici un raport juridic anterior între aceștia, răspunderea antrenorului rămâne delictuală sau/și penală în opinia noastră. Spre

exemplu, infracțiunea de omor prin inacțiune poate apărea în situația în care antrenorul are o obligație legală clară să acționeze pentru a preveni un pericol mortal, dar nu a făcut-o. În astfel de caz, inacțiunea poate fi considerată echivalentă cu o faptă penală, dacă neglijența sau lipsa intervenției duc direct la decesul unei alte persoane sau dacă un antrenor are responsabilitatea legală sau contractuală să asigure siguranța copilului (de exemplu, în timpul unui antrenament) și neglijează acest lucru, iar copilul moare din cauza inacțiunii, s-ar putea analiza cazul din perspectiva omorului prin inacțiune).

A doua opinie, susține că răspunderea civilă delictuală nu mai poate fi fundamentată exclusiv pe culpă și că imperativul reparării se detașează tot mai net de cel al sancționării autorului “vinovat”, căutându-și fundamentul în alte teze, cum ar fi *garanțiasau riscul*. Ambele concepții și-au găsit expresie în doctrina juridică.

În opinia noastră, cele două răspunderi, delictuală și contractuală, au la bază același principiu: sancționarea neobservării unor reguli de prudență și diligență – prevăzute de art. 1349 c. civ., în cazul răspunderii delictuale – în conduita omului, care au cauzat un prejudiciu victimei. Singura deosebire este că, în cazul răspunderii delictuale, autorul daunei încalcă menționata îndatorire legală, pe când în cazul răspunderii contractuale, această obligație formează obiectul unei convenții. Ceea ce este deci important, este faptul că nu există diferențe esențiale între responsabilitatea extra contractuală și cea contractuală, amândouă fiind întemeiate pe existența unei culpe, a unui prejudiciu și a unei legături cauzale între culpă și prejudiciu.

Sublinierea acestora am considerat-o însă foarte necesară, pentru că soluția problemei ce ne propunem a examina depinde într-o largă măsură de înțelegerea corectă, atât a similitudinilor, cât și a diferențelor ce despart cele două răspunderi. De aceea, credem că, recunoașterea caracterului extra contractual al răs-

punderii civile pentru vătămarea integrității corporale sau a sănătății are o importanță esențială și principială deoarece textul asigură intereselor celui vătămat o apărare și mai mare decât în cazul când răspunderea ar fi fost stabilită în anumite condiții ale contractului. Practic, la o asemenea ocrotire sporită a intereselor părții vătămate s-ar putea ajunge și se ajunge numai pe o singură cale: fiind o formă de răspundere delictuală, răspunderea civilă pentru vătămarea integrității corporale sau a sănătății de care se ocupă textul 1387 din C.civil raportat și la normele generale privind instituția „*Dreptul obligațiilor*” din codul civil. Pe lângă acestea, și practica judiciară în domeniu, decide la fel. Decizia este justificată.

În același timp, *nerespectarea* de către instituții/structuri sportive, a *normelor tehnice* este uneori legată de *îmbolnăvirea sportivilor*, a angajaților de o anumită boală. Într-o asemenea situație, s-a pus întrebarea dacă instituția/structura sportivă răspunde pentru vătămarea integrității corporale sau a sănătății sportivului? S-ar părea că la această întrebare nu se poate da decât un răspuns afirmativ. Unitatea sportivă/structura sportivă școlară care a primit elevi, datorează acestora *nu numai antrenamente, educație sportivă*, ci are față de ei și o obligație de securitate de a lua toate măsurile necesare pentru a-i feri de contagiuni, etc., obligație a cărei nerespectare atrage răspunderea civilă a acestei unități sportive. În acest caz, responsabilitatea instituției sportive își găsește izvorul logic al acestor raționamente fiind dezvăluit în art.1376 C. civ. – sau în art. 1377 C. civ. în ce privește răspunderea pentru lucrurile ce sunt în paza instituției sportive respective (cazul folosirii de aparate defecte, care din acest motiv s-au accidentat) – ea decurgând din faptul material al proastei organizări al clubului sportiv. Această situație este similară aceleia a culpei întreprinderilor și a altor organizații fie private, fie de stat care răspund pentru accidente intervenite în cursul procesului de activitate, practica judiciară fiind stabilită în acest sens în materia accidentelor de

muncă sau a accidentelor suferite de terțe persoane. [6, p.115]. Deși este foarte clar că o comportare ilicită, implicit și încălcarea regulilor de protecție a muncii, a tehnicii securității, poate avea loc și *fără vină*, totuși, în practica judiciară noțiunea de vină a unității pentru o astfel de încălcare s-a „dilat” în însăși noțiunea de încălcare.

Referindu-ne și la condițiile de organizare și desfășurare a demersului didactic care privesc antrenamentul, competiția și manifestările/spectacolele sportive, antrenorii responsabili ar putea invoca în apărarea lor că, în activitatea de selecție și de pregătire a excelenței cu toate că dau sfaturi și îndrumări sportivilor care-i sunt încredințați, nu au înțeles să-și asume o responsabilitate. Noi considerăm că răspunderea lor nu poate fi înlăturată dacă prin conduita acestora s-a creat un prejudiciu. De fapt, deja s-a exprimat opinia potrivit căreia „în toate cazurile în care profesionistul va da o îndrumare greșită cu intenția de a determina un terț s-o accepte, iar îndrumarea va fi urmată și va avea consecințe păgubitoare, indiferent de împrejurările în care s-a dat, răspunderea profesionistului va fi angajată și se va întemeia pe culpa delictuală” [1, p. 226]. Și în cazurile, „când nu e destul de clar dacă părțile sunt legate ori nu printr-un contract” ca de pildă în cazul raportului între antrenor și sportiv (având în vedere că sportivul nu este terț, ci este chiar obiectul muncii profesionistului, și datorită faptului că acesta îl are pe sportiv permanent în îndrumare sfaturile nu se dau „numai într-o anumită împrejurare” ci în „exercitarea funcției”) sfaturile, serviciile prestate de profesionist în mod accidental și cu rezerve, și în împrejurări din care reiese că acesta nu a înțeles să-și asume nici o răspundere, nu vor avea ca urmare răspunderea de daune a profesionistului – răspunderea se va fixa pe idea de culpă delictuală” [1, p. 67].

b) Dar, în afara celor de mai sus, observăm că, răspunderea civilă **nu** înlătură *angajarea răspunderii penale*, în opinia noastră, dacă fapta care a cauzat prejudiciul constituie și infracțiune conform legii penale.

Aceasta cu atât mai mult, cu cât mișcarea sportivă nu poate să instrumenteze și sancționeze fapte antisociale grave săvârșite de participanții la mișcarea sportivă. Sediul acestei materii îl constituie dispozițiile art. 15 alin. 2 din C.pen. Infracțiunea este singurul temei al răspunderii penale. Fără infracțiune nu poate fi concepută răspunderea penală. Tot de existența infracțiunii este condiționată și sancțiunea penală (a treia instituție fundamentală). Dacă nu există infracțiune nu este de conceput răspunderea penală, iar fără existența răspunderii penale nu poate fi concepută aplicarea unei sancțiuni penale. Infracțiunea apare astfel ca o cauză a răspunderii penale, iar răspunderea penală ca o cauză a sancțiunii penale.

Răspunderea penală se referă la acele vătămări corporale cauzate în timpul competiției de către un sportiv altui sportiv, acțiuni ilicite (incriminate de legea penală) care atentează la integritatea corporală și sănătatea fizică [7, p. 42] materializate în leziuni corporale, tăieturi, omucidere etc., comise fie intenționat fie prin neglijență. De altfel, cele mai frecvente infracțiuni ce se pot petrece pe terenul de sport sunt *infracțiunile contra vieții, integrității corporale și sănătății* (infracțiuni care fac parte din grupa *infracțiunilor contra persoanei*), și anume: *omuciderea și lovirea și vătămarea integrității corporale sau a sănătății, infracțiuni de corupție*, de pildă, *luarea de mită și darea de mită*, incriminate în art. 289, respectiv 290 C. pen. etc.

Precizăm că, spre deosebire de ceea ce se întâmplă în dreptul penal, în dreptul civil, clasificarea culpei după formele sale nu prezintă, în principiu, interes. Concepută astfel, atât răspunderea civilă, cât și cea penală sunt forme ale răspunderii juridice, se aplică în cazul încălcării unor norme de conduită și se întemeiază pe culpa autorului (antrenorului) faptei. În cazul răspunderii civile, sfera de aplicare este mult mai largă pentru că intervine pentru orice faptă cauzatoare de prejudicii, temeiul fiind repararea acestuia; răspunderea intervine între victimă, autor și/sau

alte persoane. Pe de altă parte, răspunderea penală, așa cum am mai arătat, ca instituție fundamentală a dreptului penal este corolarul sau consecința săvârșirii unei infracțiuni determinate; fapta comisă fiind o faptă penală, răspunderea juridică, care reprezintă consecința faptei, va fi inevitabilă, o *răspundere penală* așa cum săvârșirea unei contravenții atrage o răspundere contravențională ori un delict civil, atrage o răspundere civilă. Aceasta înseamnă că natura faptei comise determină *natura* răspunderii juridice care constituie consecința faptei. Cele două răspunderi sunt complementare: un proces penal poate fi urmat de un proces civil. Dacă antrenorul este găsit vinovat în procesul penal, decizia poate fi folosită ca probă în procesul civil. În consecință, angajarea răspunderii penale, nu exclude angajarea răspunderii civile având finalitatea reparării prejudiciului. Aceasta, înseamnă că, nu se poate concepe în același timp o vătămare a integrității corporale ori a sănătății unei persoane sau o ucidere din culpă, cauzate în mod distinct, din culpa civilă sau din culpa penală, pentru că incriminarea ca fapt penal nu este determinată de gravitatea culpei care se ia însă în considerație la gradarea pedepsei ci de gravitatea rezultatului ei. Pentru acest motiv, există în aceste cazuri un criteriu comun în aprecierea răspunderii penale și civile, cu consecința că victima este liberă să urmărească acoperirea prejudiciului suferit printr-o acțiune în fața instanței civile sau să alăture acțiunea sa civilă judecării infracțiunii în instanța penală, prin constituirea sa ca parte civilă, în condițiile legii penale. Prin urmare, antrenorul prin culpa sa a comis unul și același fapt, care angajează însă atât răspunderea civilă, cât și cea penală, granița dintre penal și civil la această materie nu se poate ușor stabili, întrucât pericolozitatea socială a faptului sub aspect penal rezultă din însăși împrejurarea, esențială în cauză, a vătămării integrității corporale sau sănătății sportivului/ori a cauzării morții sale. Ceea ce înseamnă că, identitatea culpei civile și a culpei penale în cazurile când responsabilitatea civilă întemeiată pe

culpă este prevăzută de lege, ne permite să examinăm în mod unitar cele două răspunderi: penală și civilă. De aici, deducem o altă problemă care ar fi de discutat, și anume dacă în cazurile când condamnatul a suferit o daună, ca urmare a unui fapt penal săvârșit împotriva sa, statul este în măsură să exercite acțiunea civilă în numele acestuia. Considerăm că răspunsul la această chestiune diferă după natura faptului penal care a cauzat dauna. Astfel, dacă prejudiciul este urmarea unei activități îndreptată asupra bunurilor inculpatului, statul va putea urmări ca parte civilă fie restituirea acestora (în caz de furt spre pildă) fie acordarea de despăgubiri (în cazul unor distrugerii parțiale). Dacă însă prejudiciul este consecința unor fapte îndreptate împotriva persoanei inculpatului, acțiunea civilă în repararea daunelor suferite cu acest prilej îi aparține exclusiv părții vătămate. Această deosebire de tratament se întemeiază pe ideea că acțiunile din care cea de-a doua categorie au un caracter *pur personal*, fiind vorba de exercitarea unor atribute inerente persoanei, și ca atare, singur cel prejudiciat este în măsură să aprecieze oportunitatea folosirii lor; Dimpotrivă celelalte acțiuni privesc patrimoniul inculpatului, și întrucât statul a dobândit prin efectul confiscării bunurilor acestuia, implicit a dobândit și toate drepturile, legate de respectivele bunuri, cum ar fi de pildă, acela de a reclama restituirea unui obiect furat, dreptul de a solicita despăgubiri pentru un bun distrus, etc. De aceea, ni se pare important să atragem atenția, că observațiile noastre, are drept scop să atragă atenția asupra, necesității cercetării fenomenului infracțional în general și în rândul antrenorilor în special și să constituie totodată punctul de plecare pentru unele observații privind căile și mijloacele de prevenire a acestui fenomen.

Concluzii

Ca o consecință celor mai sus expuse, credem că, cele două feluri de răspundere *pot coexista*, aceeași faptă putând angaja atât răspunderea civilă, cât și

cea penală, ele neexcluzându-se una pe alta, bineînțeles, toate acestea numai în cazurile când faptele ilicite cauzatoare de prejudicii constituie, în același timp, și infracțiuni. Prin urmare, răspunderea penală sancționează comportamentul culpabil al persoanei, iar răspunderea civilă oferă compensații pentru prejudiciile suferite. Pe de altă parte, ca în cazul descris (antrenor care nu ajută copilul), analiza cazului depinde de circumstanțele specifice, precum obligațiile legale și relația de protecție între părți. De aceea, răspunsul nu poate fi decât afirmativ. În orice caz, considerăm că punctul de vedere exprimat reprezintă, chiar dacă nu ar exista un acord asupra interpretării propuse, o ipoteză de discuție și că oricum rezolvarea problemei este posibilă pe cale *de lege ferenda*. Evident, enumerarea pe care am făcut-o nu este decât exemplificativă. Activitatea practică determinată de aplicarea acestei măsuri va ridica și, alte probleme și va impune, totodată, examinarea și a altor aspecte legate de răspunderea antrenorilor sportivi.

Referințe bibliografice

1. VOICU, Alexandru-Virgil. *Răspunderea civilă delictuală cu privire specială la activitatea sportivă*. București: Ed. Lumina Lex, 1999.
2. OZUNU, D. *Tineretul, speranță și afirmare*. București: Editura Albatros, 1989.
3. NECULAESCU, Săche. *Izvoarele obligațiilor în codul civil*, art. 1164-1395, *Analiză critică și comparativă a noilor texte normative*. București: Ed. C.H. Beck, 2013, op. cit. p.595.
4. Trib. Supr., secț. pen., dec. nr. 2132/1985, în R.R.D. nr.9/1986, p. 70.
5. Trib. jud. Constanța, dec. pen. nr. 791/1985, în R.R.D. nr. 2/1986, p. 77.
6. C.S.J., secț. pen., dec. nr. 1419/1995, în "Revista de drept penal", nr. 1/1996, p. 130-131.
7. Comitetul Olimpic Român, *Legislația Sportivă în Europa, evoluție și armonizare - Primul Seminar juridic - Moscova, 18-20 sept. 1991*.

IMPORTANȚA ȘI EFECTELE ADOPTĂRII LEGII NR.136. INFRAȚIUNILE ECOLOGICE VS INFRAȚIUNILE DE MEDIU

Marcel BOȘCANEANU

Doctor în drept, conferențiar universitar, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: marcelboscaneanu84@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4776-9349>

În prezentul studiu științific ne propunem să analizăm amendamentele operate prin Legea nr.136/2024 ce vizează modificarea Codului penal (în continuare CP RM) și Codul contravențional al Republicii Moldova, în special infracțiunile ecologice vs infracțiunile de mediu. Punctele focale ale acestor amendamente sunt: 1) modificarea titlului Capitolului IX din Codul penal din „infracțiuni ecologice” în infracțiuni „infracțiuni de mediu”; 2) operarea unor modificări și/sau completări în art.223 din CP; 3) completarea CP RM cu art.223¹; 4) operarea unor modificări și/sau completări în art.224 din CP; 5) operarea unor modificări și/sau completări în art.225 din CP; 6) operarea unor modificări și/sau completări în art.226 din CP; 7) operarea unor modificări și/sau completări în art.227 din CP; 8) completarea CP cu art.227¹; 9) operarea unor modificări și/sau completări în art.228 din CP; 10) completarea CP cu art.228¹; 11) operarea unor modificări și/sau completări în art.229 din CP; 12) completarea CP cu art.229¹; 13) completarea CP cu art.229²; 14) operarea unor modificări și/sau completări în art.230 din CP; 15) operarea unor modificări și/sau completări în art.231 din CP; 16) completarea CP cu art.231¹; 17) operarea unor modificări și/sau completări în art.232 din CP; 18) operarea unor modificări și/sau completări în art.233 din CP; 19) operarea unor modificări și/sau completări în art.234 din CP.

Cuvintele-cheie: infracțiuni de mediu, legislație cu privire la protecția mediului, sol, subsol, ape, atmosferă, fond forestier.

THE IMPORTANCE AND EFFECTS OF THE ADOPTION OF LAW NO. 136. ECOLOGICAL CRIMES VS ENVIRONMENTAL CRIMES

In this scientific study, we aim to analyze the amendments made by Law No. 136/2024 aimed at amending the Criminal Code (hereinafter referred to as the Criminal Code of the Republic of Moldova) and the Contravention Code of the Republic of Moldova, especially ecological crimes vs. environmental crimes. The focal points of these amendments are: 1) changing the title of Chapter IX of the Criminal Code from “ecological crimes” to “environmental crimes”; 2) making some changes and/or additions to art. 223 of the Criminal Code; 3) supplementing the Criminal Code with art. 223¹; 4) making some changes and/or additions to art. 224 of the Criminal Code; 5) making some changes and/or additions to art. 225 of the Criminal Code; 6) making some changes and/or additions to art. 226 of the Criminal Code; 7) making some changes and/or additions to art. 227 of the Criminal Code; 8) supplementing the Criminal Code with art. 227¹; 9) making amendments and/or additions to art. 228 of the Criminal Code; 10) supplementing the Criminal Code with art. 228¹; 11) making amendments and/or additions to art. 229 of the Criminal Code; 12) supplementing the Criminal Code with art. 229¹; 13) supplementing the Criminal Code with art. 229²; 14) making amendments and/or additions to art. 230 of the Criminal Code; 15) making amendments and/or additions to art. 231 of the Criminal Code; 16) supplementing the Criminal Code with art. 231¹; 17) making amendments and/or additions to art. 232 of the Criminal Code; 18) making

amendments and/or additions to art. 233 of the Criminal Code; 19) making amendments and/or additions to art. 234 of the Criminal Code.

Keywords: environmental crimes, environmental protection legislation, soil, subsoil, waters, atmospheric air, forest resources.

L'IMPORTANCE ET LES EFFETS DE L'ADOPTION DE LA LOI N° 136. LES CRIMES ÉCOLOGIQUES VS LES CRIMES ENVIRONNEMENTAUX

Dans cette étude scientifique, nous visons à analyser les modifications apportées par la loi n° 136/2024 visant à modifier le Code pénal (ci-après dénommé Code pénal de la République de Moldova) et le Code des contraventions de la République de Moldova, en particulier crimes écologiques vs. crimes environnementaux. Les points centraux de ces amendements sont les suivants: 1) changer le titre du chapitre IX du Code criminel de «crimes écologiques» à «crimes environnementaux»; 2) apporter des modifications et/ou des ajouts à l'art. 223 du Code pénal; 3) complétant le Code pénal par l'art. 223¹; 4) apporter des modifications et/ou des ajouts à l'art. 224 du Code pénal; 5) apporter des modifications et/ou des ajouts à l'art. 225 du Code pénal; 6) apporter des modifications et/ou des ajouts à l'art. 226 du Code pénal; 7) apporter des modifications et/ou des ajouts à l'art. 227 du Code pénal; 8) complétant le Code pénal par l'art. 227¹; 9) apporter des modifications et/ou des ajouts à l'art. 228 du Code pénal de la République de Moldova; 10) complétant le Code pénal par l'art. 228¹; 11) apporter des modifications et/ou des ajouts à l'art. 229 du Code pénal; 12) complétant le Code pénal par l'art. 229¹; 13) complétant le Code pénal par l'art. 229²; 14) apportant des modifications et/ou des ajouts à l'art. 230 du Code pénal; 15) apportant des modifications et/ou des ajouts à l'art. 231 du Code pénal; 16) complétant le Code pénal par l'art. 231¹; 17) apportant des modifications et/ou des ajouts à l'art. 232 du Code pénal; 18) apporter des modifications et/ou des ajouts à l'art. 233 du Code pénal; 19) apportant des modifications et/ou des ajouts à l'art. 234 du Code pénal.

Mots-clés: délits environnementaux, législation sur la protection de l'environnement, sol, sous-sol, eaux, air atmosphérique, ressources forestières.

ЗНАЧЕНИЕ И ПОСЛЕДСТВИЯ ПРИНЯТИЯ ЗАКОНА № 136. ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ И ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПРОТИВ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ

В данном научном исследовании мы ставим своей целью проанализировать поправки, внесенные Законом № 136/2024, направленные на внесение изменений в Уголовный кодекс (далее именуемый Уголовным кодексом Республики Молдова) и Кодекс о правонарушениях Республики Молдова, в частности экологические преступления vs. преступления против окружающей среды. Основными моментами поправок являются: 1) изменение названия главы IX Уголовного кодекса с «Экологические преступления» на «Экологические преступления»; 2) внесение изменений и/или дополнений в статью 223 Уголовного кодекса Республики Молдова; 3) дополнение Уголовного кодекса Республики Молдова статьей 223¹; 4) внесение изменений и/или дополнений в статью 224 Уголовного кодекса; 5) внесение изменений и/или дополнений в статью 225 Уголовного кодекса; 6) внесение изменений и/или дополнений в статью 226 Уголовного кодекса; 7) внесение изменений и/или дополнений в статью 227 Уголовного кодекса; 8) дополнение Уголовного кодекса статьей 227¹; 9) внесение изменений и/или дополнений в статью 228 Уголовного кодекса; 10) дополнение Уголовного кодекса статьей 228¹; 11) внесение изменений и/или дополнений в статью 229 Уголовного кодекса; 12) дополнение Уголовного кодекса статьей 229¹; 13) дополнение Уголовного кодекса статьей 229²; 14) внесение изменений и/или дополнений в статью 230 Уголовного кодекса; 15) внесение изменений и/или дополнений в статью 231 Уголовного кодекса; 16) дополнение Уголовного кодекса статьей 231¹; 17) внесение изменений и/или дополнений в статью 232 Уголовного кодекса; 18) внесение изменений и/или дополнений в статью 233 Уголовного кодекса; 19) внесение изменений и/или дополнений в статью 234 Уголовного кодекса.

Ключевые слова: экологические преступления, природоохранное законодательство, почва, недра, воды, атмосфера, лесные ресурсы.

Introducere

Fenomenul faptelor ilegale contra mediului ce constituie infracțiuni și modurile în care statul luptă cu acesta sunt de actualitate. Mai mult decât atât, Republica Moldova ca stat candidat la Uniunea Europeană, trebuie să transpună și să realizeze obiectivele pe care Uniunea Europeană și le-a stabilit pentru combaterea acestei probleme. Protecția și îmbunătățirea calității mediului al Uniunii Europene a fost întotdeauna printre prioritățile, motivele principale de preocupare continuă la nivelul Parlamentului European și ale Consiliului. Prin urmare, Uniunea Europeană și-a dezvoltat în permanență cadrul de reglementare. Toate acestea au fost făcute pentru a proteja și îmbunătăți calitatea mediului acoperind toate sursele naturale ținând seama de diversitatea situațiilor din diferitele regiuni ale Uniunii. Întrucât piața europeană este printre primele trei cele mai mari economii din lume, lupta împotriva ilegalităților contra mediului la nivelul UE are, de asemenea, un efect global pozitiv. Astfel de infracțiuni reprezintă o amenințare la adresa mediului și necesită prin urmare un răspuns adecvat și eficace, pentru care este necesară de multe ori o cooperare transfrontalieră eficientă.

Deci, transpunerea și realizarea obiectivelor în Republica Moldova se inițiază de la modificarea cadrului legal, în special răspunderea penală pentru actele ilegale ce constituie infracțiuni, în cazul subiectului analizat contra mediului.

Recent, atât la nivel internațional cât și național au avut loc aprobarea mai multor acte normative ce vin să valorifice protecția mediului. Printre cele mai importante putem enumera la nivel internațional, la nivelul Uniunii Europene, Directiva (UE) 2024/1203 a Parlamentului European și a Consiliului din 11 aprilie 2024 privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal și de înlocuire a Directivei 2008/99/CE și 2009/123/CE (în continuare Di-

rectiva (UE) 2024/1203) [1], la nivel național a fost aprobată Legea nr.136/2024 pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului penal și Codul contravențional al Republicii Moldova)(în continuare Legea 136/2024) [5], a fost aprobată o nouă strategie de mediu pentru anii 2024-2030 [2].

Conform alin.3 din dispoziții generale a Directivei (UE) 2024/1203 „Creșterea numărului de infracțiuni împotriva mediului și a efectelor acestora, care subminează eficacitatea dreptului Uniunii privind mediul, reprezintă un motiv de preocupare continuă la nivelul Uniunii. Astfel de infracțiuni se extind din ce în ce mai mult în afara granițelor statelor membre pe teritoriul cărora sunt comise. În alin.4 se specifică că sancțiunile existente până la adoptarea noii directive nu au fost suficiente pentru a asigura respectarea dreptului Uniunii în ceea ce privește protecția mediului. O astfel de respectare ar trebui să fie consolidată prin prevederea de sancțiuni penale efective, proporționale și cu efect de descurajare, care corespund gravității infracțiunilor și care pot transmite o mai mare dezaprobare socială decât utilizarea sancțiunilor administrative.

Prin semnarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană [7], țara noastră și-a asumat să transpună în legislația națională prevederile directivelor și regulamentelor UE incluse în capitolul 16 „Mediul înconjurător” și capitolul 17 „Politici climatice” și să asigure implementarea acestora. Până la moment au fost înregistrate progrese majore în implementarea angajamentelor asumate, în special a fost adoptată și pusă în aplicare legislația orizontală în domeniul mediului, care cuprinde reglementările în domeniul evaluării impactului asupra mediului și evaluării strategice de mediu, asigurării accesului publicului la informațiile de mediu, asigurării participării publicului la luarea deciziilor în materie de mediu [2, 3, 4, 6, 8].

Un alt aspect al Acordului, este cooperarea ce vizează conservarea, protejarea, îmbunătățirea și

reabilitarea calității mediului, protecția sănătății umane, utilizarea durabilă a resurselor naturale și promovarea măsurilor la nivel internațional pentru a aborda problemele legate de mediu la nivel regional sau global, inclusiv în următorul domeniu: (a) guvernanta în materie de mediu și aspecte orizontale, inclusiv o evaluare a impactului asupra mediului și o evaluare strategică de mediu, educația și formarea, *răspunderea pentru daune aduse mediului, combaterea infracțiunilor împotriva mediului, cooperarea transfrontalieră*, accesul la informații în materie de mediu, la procesele de luare a deciziilor și la procedurile de control administrativ și judiciar eficace [7, art. 87].

Dintr-un alt punct de vedere, este important să menționăm, că statul nostru recunoaște în Strategia de mediu pentru anii 2024-2030, că regimul de sancțiuni pentru nerespectarea legislației de mediu conține mai multe puncte slabe, care necesită intervenții pentru îmbunătățire. Sancțiunile aplicate pentru nerespectarea legislației de mediu nu sunt suficient de severe, nu reflectă în totalitate și nu sunt proporționale daunelor aduse mediului, nu stimulează promovarea respectării legislației, chiar și în pofda faptului că pe parcursul ultimilor ani au fost operate modificări la Codul penal al Republicii Moldova nr. 985/2002 și Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218/2008, în vederea înăsprii sistemului de sancțiuni de mediu. De asemenea, amenziile de mediu sunt prea mici și nu determină agenții economici și companiile să reducă nivelul de poluare, să se conformeze și să respecte cerințele de mediu, care presupune costuri mult mai mari decât valoarea amenzilor aplicate în prezent [2, p.17].

La rândul său, metodologiile de calculare a plăților de mediu, instrucțiunile de evaluare a prejudiciilor aduse mediului sunt depășite, nu mai corespund cerințelor actuale din țară și nu iau în calcul impactul emisiilor asupra mediului, amploarea prejudiciului urmare a utilizării resurselor naturale și

costul financiar real al compensării daunelor aduse mediului. Mai există o abordare diferențiată pe orașe și zone cu privire la mărimea plăților pentru aceleași tipuri de poluare, fapt ce nu favorizează renunțarea la tehnologii poluante, ci creează premise pentru amplasarea instalațiilor nocive pentru mediu în zonele cu un nivel mai mic al plății pentru poluare. Prin urmare, schimbările în aplicarea plăților de mediu trebuie să fie aplicate cât mai curând posibil și să vizeze încurajarea conformării și respectării cerințelor de mediu [2, p.18].

Având în vedere aceste premise, se prezintă ca oportună adoptarea la 06.06.2024 a Legii nr. 136/2024 [5]. Amendamentele care au fost operate prin această lege vizează Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM) și Codul contravențional al Republicii Moldova (în continuare – CCo RM).

Metodologia cercetării. În vederea executării prezentului studiu, au fost utilizate mai multe metode, dintre care menționăm: analizei, deducției, comparativă, logico-juridică, de sinteză și sistematică. Importanță la elaborarea acestui studiu a avut studierea actelor normative în vigoare naționale și internaționale, existente în domeniul dat.

Conținutul de bază al cercetării. În această ordine de idei, vom analiza amendamentele operate prin Legea nr.136/2024 în special asupra infracțiunilor ecologice vs infracțiunile de mediu, care au fost foarte multe și binevenite. Așa cum am menționat mai sus modificările operate prin Legea nr.136/2024 au intrat în vigoare la 07.09.2024.

1. Modificarea titlului Capitolul IX din CP RM din „Infracțiuni ecologice” în „Infracțiuni de mediu”.

În acest sens, titlul Capitolului IX din partea specială a CP RM a fost redenumit și a intrat în vigoare la 07.09.2024. În opinia noastră, această modificare este una binevenită, deoarece în toate actele normative de bază ce reglementează protecția mediului – la nivel internațional și național – se utilizează

noțiunea de mediu și nu ecologie. Dacă e să luăm de la internațional la național, în titlul Directivei (UE) 2024/1203 și tot conținutul acesteia se menționează de mediu/ protecția mediului, iar termenul ecologie foarte puțin și se utilizează doar în sensul unei valori ecologice, stări ecologice la general.

2. Operarea unor modificări și/sau completări în art.223 din CP RM;

In concreto, vom menționa modificările și/sau completările adoptate: mai întâi de toate vom menționa că reieșind din modificarea titlului capitolului a fost modificat și titlul acestui articol, înainte de intrarea în vigoare se intitula „Încălcarea cerințelor securității ecologice“, după intrarea în vigoare a modificărilor se intitulează „Încălcarea cerințelor securității de mediu“. Dacă luăm în considerare dispoziția articolului până la introducerea modificărilor, până la intrarea în vigoare a Legii nr.136/2024, articolul avea numai o variantă-tip de infracțiune, care este una materială, fără careva circumstanțe agravante, după modificări infracțiunea are mai multe variante-tip, la fel s-a păstrat o infracțiune cu componență materială.

3. Completarea CP RM cu un nou articol – art.223¹ Neîndeplinirea sau îndeplinireanecorespunzătoare a atribuțiilor de respectare a legislației cu privire la protecția mediului;

Acest articol are următorul conținut: „(1) Neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare de către o persoană publică sau de către o persoană cu funcție de demnitate publică a atribuțiilor și obligațiilor de serviciu privind respectarea legislației cu privire la protecția mediului, dacă aceasta a cauzat: a) poluarea solului, apei, aerului în proporții ce depășesc limitele admisibile; b) depopularea sau diminuarea prin contaminare a biodiversității; c) prăbușiri și/sau alunecări de teren; d) incendii; e) daune în proporții mari, se pedepsește cu amendă în mărime de la 1000 la 2000 de unități convenționale sau cu închisoare de la 1 la 3 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 5000 la 7000 de unități

convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani. (2) Faptele prevăzute la alin. (1), dacă acestea au provocat: a) daune în proporții deosebit de mari; b) decesul persoanei din imprudență, se pedepsesc cu amendă în mărime de la 2000 la 3000 de unități convenționale sau cu închisoare de la 2 la 5 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 7000 la 10000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate pe un termen de 5 ani sau cu lichidarea persoanei juridice” [5].

Completarea a fost inspirată de Directiva (UE) 2024/1203, art.8 Circumstanțe agravante unde se menționează că statele trebuie să se asigure că infracțiunile împotriva mediului se comit în una din circumstanțele agravante cum ar fi cea de la lit.(d) „infracțiunea a fost comisă de un funcționar public în exercitarea atribuțiilor sale”.

Prima variantă-tip de infracțiune prevăzută la alin. (1) art.223¹ CP RM se exprimă în neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare de către o persoană publică sau de către o persoană cu funcție de demnitate publică a atribuțiilor și obligațiilor de serviciu privind respectarea legislației cu privire la protecția mediului, iar subiectul are o calitate specială *persoană publică sau persoană cu funcție de demnitate publică*.

4. Operarea unor modificări și/sau completări în art.224 din CP RM;

Mai întâi de toate, vrem să menționăm că și acest articol a suportat modificări în titlul articolului, înainte de intrarea în vigoare se intitula „Încălcarea regulilor de circulație a substanțelor, materialelor și deșeurilor radioactive, bacteriologice sau toxice“, după intrarea în vigoare a modificărilor se intitulează „Încălcarea regulilor de gestionare a substanțelor și produselor chimice, a deșeurilor, inclusiv a celor periculoase și radioactive“. La acest articol putem menționa că au fost păstrate numărul variantelor-tip

de infracțiune, doar au fost operate modificări și completări asupra acțiunilor din cadrul acestor variante-tip, totodată au fost făcute modificări asupra mărimii amenzilor (ex. la prima variantă-tip de infracțiune până la modificare amenda pentru persoanele fizice era în mărime de la 550 la 950 unități convenționale sau cu închisoare de până la 3 ani, iar după modificare amendă este în mărime de la 1000 la 1500 de unități convenționale sau cu închisoare de până la 3 ani, respectiv pentru persoana juridică până la modificare se pedepsea cu amendă în mărime de la 2000 la 4000 unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate, iar după modificare persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 5000 la 7000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani), mai mult ca atât după cum observăm legiuitorul după introducerea noilor modificări a stabilit la toate alineatele un termen concret de privare de dreptul de a exercita o anumită activitate de până la 5 ani, cu excepția alineatului (4) unde a fost indicat concret 5 ani, ceea ce nu a existat până la modificări.

5. Operarea unor modificări și/sau completări în art.225 din CP RM;

La acest articol putem menționa că la fel au fost păstrate numărul variantelor-tip de infracțiune, doar au fost operate modificări și completări asupra calității subiectului special al infracțiunii și anume completat cu „persoană publică sau o persoană cu funcție de demnitate publică”. Totodată la acest alineat au fost efectuate modificări asupra consecințelor acțiunilor provocate din imprudență, au fost reduse: adică până la modificare era a) îmbolnăvirea în masă a oamenilor; b) pieirea în masă a animalelor; c) decesul persoanei; d) alte urmări grave, iar după modificare consecințele acțiunilor provocate din imprudență sunt a) daune sănătății populației; b) pieirea animalelor. La fel aici a fost mărită suma amenzii atât pentru persoanele fizice cât și cele juridice și respectiv și

termenul închisorii. Mai mult ca atât după cum observăm legiuitorul după introducerea noilor modificări a stabilit la toate alineatele un termen concret de privare de dreptul de a exercita o anumită activitate la alineatul (1) de până la 5 ani, iar la alineatul (2) a indicat termen concret de 5 ani, ceea ce nu a existat până la modificări.

6. Operarea unor modificări și/sau completări în art.226 din CP RM;

La prezentul articol, ca și în cazul articolului 223, putem menționa că reieșind din modificarea titlului capitolului a fost modificat și titlul acestui articol, înainte de intrarea în vigoare se intitula „Neîndeplinirea obligațiilor de lichidare a consecințelor încălcărilor ecologice”, după intrarea în vigoare a modificărilor se intitulează „Neîndeplinirea obligațiilor de lichidare a consecințelor încălcărilor de mediu”. Tot aici putem menționa că la fel au fost păstrate numărul variantelor-tip de infracțiune, doar au fost operate modificări și completări asupra calității subiectului special al infracțiunii și anume completat cu „persoană publică sau o persoană cu funcție de demnitate publică”. Totodată la acest alineat au fost efectuate modificări asupra consecințelor acțiunilor provocate din imprudență, au fost reduse: adică până la modificare era a) îmbolnăvirea în masă a oamenilor; b) pieirea în masă a animalelor; c) decesul persoanei; d) alte urmări grave, iar după modificare consecințele acțiunilor provocate din imprudență sunt a) daune sănătății populației; b) pieirea animalelor; c) daune în proporții mari. La fel aici a fost mărită suma amenzii atât pentru persoanele fizice cât și cele juridice, însă termenul închisorii la alineatul (2) a fost micșorat „de la 3 la 7 ani” în „de la 2 la 5 ani”. Mai mult ca atât, că observăm legiuitorul, după introducerea noilor modificări, a stabilit la toate alineatele un termen concret de privare de dreptul de a exercita o anumită activitate: la alineatul (1) de la 2 la 5 ani, iar la alineatul (2) a indicat termen concret de 5 ani, ceea ce nu a existat până la modificări.

7. Operarea unor modificări și/sau completări în

art.227 din CP RM;

La acest articol putem menționa că au fost modificate în totalitate modalitățile normative ale faptei prejudiciabile, acțiunile ce formează latura obiectivă, au fost păstrate numărul variantelor-tip de infracțiune. Totodată la alineatul (1) au fost efectuate modificări asupra consecințelor acțiunilor laturii obiective: adică până la modificare era cauzarea de daune a) sănătății populației; b) mediului; c) producției agricole, iar după modificare consecințele acțiunilor dacă acestea au cauzat) daune sănătății populației; b) daune în proporții mari; c) daune mediului. La fel aici a fost mărită suma amenzii atât pentru persoanele fizice cât și cele juridice, cât și termenul închisorii „de până la 2 ani” în „de până la 4 ani”. Respectiv la alineatul (2) la fel a fost mărită suma amenzii atât pentru persoanele fizice cât și cele juridice, cât și termenul închisorii „de până la 5 ani” în „de la 2 la 5 ani”. Mai mult ca atât după cum observăm legiuitorul după introducerea noilor modificări a stabilit la toate alineatele un termen concret de privare de dreptul de a exercita o anumită activitate la alineatul (1) de până la 5 ani, iar la alineatul (2) a indicat termen de la 2 la 5 ani, ceea ce nu a existat până la modificări.

8. Completarea CP RM cu un nou articol – art.227¹Exploatarea neautorizată a solului;

Articolul în cauză are următorul conținut: „(1) Exploatarea ilegală a solului, manifestată prin compactare, decopertare, înmlăștinire sau amestec fabricat ori natural ce contribuie la modificarea morfologică a solului, soldată cu diminuarea fertilității, dacă aceasta a cauzat:a) daune mediului a căror valoare este mai mare sau egală cu 500 de unități convenționale;b) erodare, prăbușiri sau alunecări de teren;c) daune în proporții mari,se pedepsește cu amendă în mărime de la 850 la 1350 de unități convenționale sau cu închisoare de până la 4 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 3000 la 5000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activi-

tate pe un termen de până la 5 ani sau cu lichidarea persoanei juridice.(2) Faptele prevăzute la alin. (1) soldate:a) cu daune în proporții deosebit de mari;b) cu decesul persoanei din imprudențăse pedepesc cu amendă în mărime de la 2000 la 3000 de unități convenționale sau cu închisoare de la 2 la 5 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 8000 la 10000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani sau cu lichidarea persoanei juridice” [5].

9. Operarea unor modificări și/sau completări în art.228 din CP RM;

Articolul a suportat modificări majore atât sub aspectul structural tehnic cât și la conținut. Astfel, înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.136/2024 articolul avea doar o variantă-tip de infracțiune, după intrarea în vigoare a modificărilor are două variante-tipuri de infracțiuni. Noua variantă-tip de infracțiune prevăzută la alineatul (1) are următorul conținut „Încălcarea cerințelor de protecție a subsolului, a zăcămintelor de substanțe minerale utile sau a altor resurse ale subsolului, precum și construcțiile subterane neautorizate sau depozitarea neautorizată a deșeurilor pe terenurile cu zăcămintele de substanțe minerale utile, inclusiv deversarea substanțelor poluante în subsol, dacă acestea au cauzat daune în proporții mari“. În comparație cu varianta-tip de până la intrarea în vigoare a noii legi, noul conținut în vigoare se deosebește printr-o completare a modalităților normative ale faptei prejudiciabile, cu cauzarea daunelor în proporții mari. Alineatul (2) al articolului după intrarea în vigoare a noii legi are următorul conținut „Faptele prevăzute la alin. (1), dacă acestea au provocat: a) prăbușiri sau alunecări ale terenului; b) poluarea apelor subterane; c) daune în proporții deosebit de mari; d) decesul persoanei din imprudență“. După cum observăm a doua variantă-tip de infracțiune în varianta după intrare în vigoare păstrează unele tipuri de consecințe prevăzute în

variantea anterioară.

La fel după intrare în vigoare, a fost mărită suma amenzii atât pentru persoanele fizice cât și cele juridice. Cât privește termenul închisorii la alineatul (1) a fost stabilit cu închisoare de până la 3 ani, respectiv la alineatul (2) la fel fost mărită suma amenzii atât pentru persoanele fizice cât și cele juridice, iar termenul închisorii „de până la 5 ani” a fost stabilit în „de la 2 la 5 ani”. Mai mult ca atât după cum observăm legiuitorul după introducerea noilor modificări a stabilit la toate alineatele un termen concret de privare de dreptul de a exercita o anumită activitate la alineatul (1) de până la 5 ani, iar la alineatul (2) a indicat termen de la 2 la 5 ani, ceea ce nu a existat până la modificări.

10. Completarea CP RM cu un nou articol – art.228¹Folosirea ilicită a subsolului;

Articolul în cauză are următorul conținut: „(1) Folosirea ilicită și/sau exploatarea neautorizată a subsolului, adică extragerea și/sau sustragerea zăcămintelor de substanțe minerale utile și/sau a substanțelor minerale utile în lipsa actelor permissive, prin încălcarea limitelor perimetrului minier, prin efectuarea lucrărilor contrar proiectelor tehnice coordonate și aprobate, schemelor tehnologice, planurilor de dezvoltare a lucrărilor miniere, proiectelor de recultivare a terenurilor și schimbare a destinației, cu încălcarea proiectului tehnic, cu încălcarea schemei tehnologice, precum și prin depozitarea neautorizată a deșeurilor deasupra zăcămintelor de substanțe minerale utile și/sau a substanțelor minerale utile, dacă aceasta a cauzat daune în proporții mari, se pedepsesc cu amendă în mărime de la 800 la 1500 de unități convenționale sau cu închisoare de la 1 la 3 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 5000 la 7000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani. (2) Acțiunile prevăzute la alin. (1), dacă acestea au provocat: a) prăbușiri sau alunecări de proporții ale terenului; b) poluarea apelor subterane și ale subsolului; c) daune

în proporții deosebit de mari; d) decesul persoanei din imprudență; e) daune mediului, se pedepsesc cu amendă în mărime de la 1350 la 2350 de unități convenționale sau cu închisoare de la 2 la 5 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 8000 la 10000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani sau cu lichidarea persoanei juridice. (3) Acțiunile prevăzute la alin. (1) sau (2): a) săvârșite de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală; b) soldate cu decesul a două sau mai multor persoane se pedepsesc cu amendă în mărime de la 2000 la 3000 de unități convenționale și/sau cu închisoare de la 3 la 7 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 9000 la 12000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate pentru o perioadă de 7 ani sau cu lichidarea persoanei juridice” [5].

11. Operarea unor modificări și/sau completări în art.229 din CP RM;

Articolul a suportat modificări majore atât sub aspectul structural tehnic, cât și la conținut. Astfel, înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.136/2024 articolul avea doar o variantă-tip de infracțiune, după intrarea în vigoare a modificărilor are trei variante-tip de infracțiuni. Noua variantă-tip de infracțiune prevăzută la alineatul (1) are următorul conținut „Poluarea apelor de suprafață ori subterane cu ape uzate sau cu alte deșeuri ale întreprinderilor, ale instituțiilor și ale organizațiilor industriale, agricole, comunale sau de altă natură, ce depășesc parametrii microbiologici și chimici și/sau concentrațiile maxime admisibile de substanțe poluante“. În comparație cu varianta-tip de până la intrarea în vigoare a noii legi, noul conținut în vigoare se deosebește printr-o completare a modalităților normative ale faptei prejudiciabile, era cu componență materială cu cauzarea de daune în proporții considerabile regnului animal sau vegetal, resurselor piscicole, silviculturii, agriculturii sau

sănătății populației ori a provocat decesul persoanei, iar la moment este cu componență formală. Alineatul (2) al articolului după intrarea în vigoare a noii legi are următorul conținut „Faptele prevăzute la alin. (1), dacă au creat pericolul de a cauza: a) daune sănătății populației; b) pieirea animalelor; c) daune în proporții mari; d) daune mediului“. După cum observăm a doua variantă-tip de infracțiune în varianta după intrare în vigoare cere să fie creat un pericol de a cauza consecințe, daune. Respectiv alineatul (3) prevede că „Faptele prevăzute la alin. (1) sau (2) care au cauzat: a) daune în proporții deosebit de mari; b) decesul persoanei din imprudență, după cum observăm această variant-tip de infracțiune este una caracter material este necesar să se producă consecințele. La fel după intrare în vigoare, a fost mărită suma amenzii atât pentru persoanele fizice cât și cele juridice. Cât privește termenul închisorii pe ansamblu la toate alineatele a rămas în jur de 5 ani în dependență de gravitatea acțiunii de la alineat [5].

12. Completarea CP RM cu un nou articol – art.229² Bararea sau modificarea ilegală a cursului de apă;

Articolul are următorul conținut: „(1) Bararea sau modificarea cursului de apă care curge în mod natural, pe o lungime mai mare de 10 km, dacă a existat pericolul de a cauza: a) secarea, totală sau parțială, a unui sau mai multor corpuri de apă; b) micșorarea volumului de apă ce ar afecta alimentarea cu apă a populației, adăparea animalelor și/sau irigarea; c) reducerea regnului animal și/sau vegetal; d) daune în proporții mari; e) daune mediului, se pedepsește cu amendă în mărime de la 1000 la 2000 de unități convenționale sau cu închisoare de până la 3 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 5000 la 7000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani. (2) Acțiunile prevăzute la alin. (1), dacă a existat pericolul de a cauza: a) prăbușiri și/sau alunecări ale terenului; b) decesul persoanei din imprudență; c) daune în proporții de-

osebit de mari, se pedepesc cu amendă în mărime de la 2000 la 3000 de unități convenționale sau cu închisoare de la 1 la 3 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 7000 la 9000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani. (3) Acțiunile prevăzute la alin. (1) sau (2) care au cauzat decesul persoanei din imprudență se pedepesc cu închisoare de la 2 la 5 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 9000 la 12000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate pe un termen de 5 ani sau cu lichidarea persoanei juridice” [5].

13. Completarea CP RM cu un nou articol – art.229² Folosirea neautorizată a apei;

Articolul în cauză are următorul conținut: „(1) Folosirea neautorizată a apelor, dacă a existat pericolul de a cauza daune mediului, se pedepsește cu amendă în mărime de la 1150 la 1850 de unități convenționale sau cu închisoare de la 1 la 3 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 5000 la 7000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani. (2) Folosirea neautorizată a apei, dacă aceasta a provocat: a) prăbușiri și/sau alunecări ale terenului; b) secarea, totală sau parțială, a unui sau mai multor corpuri de apă; c) decesul persoanei din imprudență; d) daune în proporții deosebit de mari, se pedepsește cu amendă în mărime de la 2000 la 3000 de unități convenționale sau cu închisoare de la 2 la 5 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 8000 la 10000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate pe un termen de 5 ani sau cu lichidarea persoanei juridice” [5].

14. Operarea unor modificări și/sau completări în art.230 din CP RM;

Prezentul articol a suportat modificări la titlu, înainte de intrarea în vigoare se intitula „Poluarea aerului“, după intrarea în vigoare a modificărilor se intitulează „Poluarea aerului atmosferic“. Modificări

majore au fost efectuate atât sub aspectul structural tehnic cât și la conținut. Astfel, înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.136/2024 articolul avea doar o variantă-tip de infracțiune, după intrarea în vigoare a modificărilor are trei variante-tip de infracțiuni. Noua variantă-tip de infracțiune prevăzută la alineatul (1) are următorul conținut „Poluarea aerului atmosferic ca urmare a depășirii emisiilor limitate admisibile și/sau a concentrațiilor maxime admisibile, ca urmare a emisiei sau a evacuării în atmosferă a poluanților sau a încălcării regulilor de exploatare ori ca urmare a neutilizării utilajului, aparatajului, instalațiilor de purificare și control al emisiilor în atmosferă, dacă a existat pericolul de a cauza daune mediului sau sănătății populației“. În comparație cu varianta-tip de până la intrarea în vigoare a noii legi, noul conținut în vigoare se deosebește printr-o completare a modalităților normative ale faptei prejudiciabile, era cu componentă materială cu cauzarea de daune în proporții considerabile mediului, regnului animal sau vegetal, sănătății populației ori a provocat decesul persoanei, iar la moment este cu componentă formală adică dacă există un pericol. Alineatul (2) al articolului după intrarea în vigoare a noii legi are următorul conținut „Faptele prevăzute la alin. (1), dacă acestea au provocat: a) pieirea animalelor; b) daune în proporții mari; c) depopularea și/sau contaminarea florei, a faunei, a biodiversității; d) daune sănătății populației“. După cum observăm, a doua variantă-tip de infracțiune în varianta după intrare în vigoare este una materială, cere cauzarea de consecințe, daune. Respectiv alineatul (3) prevede că „Faptele prevăzute la alin. (1) soldate cu: a) daune în proporții deosebit de mari; b) decesul persoanei din imprudență“, după cum observăm și această variantă-tip de infracțiune este una cu caracter material, este necesar să se producă consecințele. La fel după intrare în vigoare, a fost mărită suma amenzii atât pentru persoanele fizice cât și cele juridice. Cât privește termenul închisorii, pe ansamblu, la toate alineatele a rămas în jur de 5 ani în

dependență de gravitatea acțiunii de la alineat [5].

15. Operarea unor modificări și/sau completări în art.231 din CP RM;

Acest articol a suportat și el modificări la titlu, înainte de intrarea în vigoare se intitula „Tăierea ilegală a vegetației forestiere“, după intrarea în vigoare a modificărilor se intitulează „Tăierea ilegală a vegetației silvice“. Totodată, acest articol a suportat modificări majore atât sub aspectul structural tehnic cât și la conținut. Astfel, înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.136/2024 articolul avea doar o variantă-tip de infracțiune, după intrarea în vigoare a modificărilor are trei variante-tip de infracțiuni. Noua variantă-tip de infracțiune prevăzută la alineatul (1) are următorul conținut „Poluarea aerului atmosferic ca urmare a depășirii emisiilor limitate admisibile și/sau a concentrațiilor maxime admisibile, ca urmare a emisiei sau a evacuării în atmosferă a poluanților sau a încălcării regulilor de exploatare ori ca urmare a neutilizării utilajului, aparatajului, instalațiilor de purificare și control al emisiilor în atmosferă, dacă a existat pericolul de a cauza daune mediului sau sănătății populației“. În comparație cu varianta-tip de până la intrarea în vigoare a noii legi, noul conținut în vigoare se deosebește printr-o completare a modalităților normative ale faptei prejudiciabile, era cu componentă materială cu cauzarea de daune în proporții considerabile mediului, regnului animal sau vegetal, sănătății populației ori a provocat decesul persoanei, iar la moment este cu componentă formală adică dacă există un pericol. Alineatul (2) al articolului după intrarea în vigoare a noii legi are următorul conținut „Faptele prevăzute la alin. (1), dacă acestea au provocat: a) pieirea animalelor; b) daune în proporții mari; c) depopularea și/sau contaminarea florei, a faunei, a biodiversității; d) daune sănătății populației“. După cum observăm a doua variantă-tip de infracțiune în varianta după intrare în vigoare este una materială, cere cauzarea de consecințe, daune. Respectiv alineatul (3) prevede

că „Faptele prevăzute la alin. (1) soldate cu:a) daune în proporții deosebit de mari;b) decesul persoanei din imprudență“, după cum observăm și această variantă-tip de infracțiune este una cu caracter material, este necesar să se producă consecințele. La fel după intrare în vigoare, a fost mărită suma amenzii atât pentru persoanele fizice cât și cele juridice. Cât privește termenul închisorii pe ansamblu la toate alineatele a rămas în jur de 5 ani în dependență de gravitatea acțiunii de la alineat [5].

16. Completarea CP RM cu un nou articol – art.231¹Diminuarea suprafețelor fondului forestier;

Articolul în cauză are următorul conținut: „Folosirea ilegală a terenului fondului forestier și a vegetației silvice din afara fondului forestier prin ocuparea neautorizată, în întregime sau în parte, reducerea, fragmentarea, diminuarea terenurilor din zonele verzi, inclusiv spațiile verzi, zonele de protecție și zonele sanitare, precum și a terenurilor fondului silvic și a terenurilor fondului apelor, se pedepsește cu amendă în mărime de la 850 la 1350 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 5 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 2500 la 4000 de unități convenționale, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani” [5].

17. Operarea unor modificări și/sau completări în art.232 din CP RM;

Articolul a suportat și el modificări la titlu, înainte de intrarea în vigoare se intitula „Distrugearea sau deteriorarea masivelor forestiere“, după intrarea în vigoare a modificărilor se intitulează „Distrugearea sau deteriorarea masivelor silvice“. Totodată, acest articol a suportat modificări atât sub aspectul structural tehnic cât și la conținut. Astfel, înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.136/2024 articolul avea două variante-tip de infracțiune, după intrarea în vigoare a modificărilor are patru variante-tip de infracțiuni. Prima variantă-tip de infracțiune prevă-

zută la alineatul (1) are următorul conținut „Distrugearea sau deteriorarea în proporții ce depășesc 500 de unități convenționale a masivelor forestiere și/sau a sectoarelor silvice și a spațiilor verzi, a zonelor de protecție și a zonelor sanitare“. În comparație cu varianta-tip de până la intrarea în vigoare a noii legi, noul conținut în vigoare se deosebește printr-o completare a modalităților normative ale faptei prejudiciabile. A doua variantă-tip după intrarea în vigoare a noii legi are următorul conținut „Acțiunile prevăzute la alin. (1) săvârșite în proporții mari“. După cum observăm a doua variantă-tip de infracțiune în varianta după intrare în vigoare pentru a se încadra juridic trebuie să fie săvârșită și să cauzeze proporții mari. Respectiv alineatul (3) prevede că trebuie să fie săvârșite „Acțiunile prevăzute la alin. (1)“, însă să cauzeze proporții deosebit de mari. Și alineatul (4) prevede că trebuie să fie săvârșite „Acțiunile prevăzute la alin. (1)“, însă se indică nemijlocit locul „în ariile naturale protejate de stat“. La fel după intrare în vigoare, a fost mărită suma amenzii atât pentru persoanele fizice cât și cele juridice începând cu alineatul (2). Cât privește termenul închisorii pe ansamblu la toate alineatele a rămas același până la 3 ani și de la 3 la 7 ani în dependență de gravitatea acțiunii de la alineat [5].

18. Operarea unor modificări și/sau completări în art.233 din CP RM;

Prezentul articol a suportat modificări nesemnificative, adică a fost modificată, mai bine zis completată numai dispoziția de la alineatul (2). Astfel, înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.136/2024 dispoziția de la alineatul (2) avea următorul conținut „Aceiași acțiune săvârșită de o persoană cu funcție de răspundere, de o persoană publică ori de o persoană cu funcție de demnitate publică“, respectiv după intrarea în vigoare a modificărilor avea următorul conținut „Aceiași acțiune săvârșită de o persoană cu funcție de răspundere, de o persoană publică ori de o persoană cu funcție de demnitate publică cu folosirea situației

de serviciu“. După cum observăm a fost completată dispoziția ca subiecții să realizeze fapta cu folosirea situației de serviciu. Cât privește pedepsele amenda, termenul închisorii au rămas neschimbate [5].

19. Operarea unor modificări și/sau completări în art.234 din CP RM.

Acest articol a suportat modificări nesemnificative, adică a fost modificată dispoziția normativă a variantei-tip de infracțiune. Astfel, cuvintele „substanțelor explozive” se substituie cu cuvintele „materialelor explozive”, adică înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.136/2024 dispoziția avea următorul conținut „Îndeletnicirea ilegală cu pescuitul, vânatul sau cu alte exploataări ale apelor, cu utilizarea substanțelor explozive și otrăvitoare sau a altor mijloace de nimicire în masă a faunei“, respectiv după intrarea în vigoare a modificărilor avea următorul conținut „Îndeletnicirea ilegală cu pescuitul, vânatul sau cu alte exploataări ale apelor, cu utilizarea materialelor explozive și otrăvitoare sau a altor mijloace de nimicire în masă a faunei“. Alte aspecte asupra conținutului articolului nu au suportat modificări[5].

Prin intermediul acestor modificări, Parlamentul a recunoscut că lista infracțiunilor împotriva mediului se necesita revizuită și completată cu infracțiuni suplimentare bazate pe cele mai grave încălcări ale dreptului Uniunii Europene și nu numai. Sancțiunile ar trebui înăsprite pentru a spori efectul de descurajare al acestora, iar eficacitatea depistării, investigării, urmăririi penale și judecării infracțiunilor împotriva mediului ar trebui la fel îmbunătățită.

Concluzii

Este clar că instituțiile statului își propun să asigure un nivel înalt de protecție și de îmbunătățire continuă a calității mediului, să protejeze mediul în sens larg acoperind toate resursele naturale. La fel își propun să aibă o reglementare cuprinzătoare în acest domeniu, pentru a descrește numărul de infracțiuni împotriva mediului și a efectelor acestora, care sub-

minează eficacitatea dreptului privind mediul.

După cum sa menționat mai sus, infracțiunile împotriva mediului se extind din ce în ce mai mult pe teritoriul cărora sunt comise. Prin urmare, este crucial să se dea un răspuns adecvat și eficace, pentru care este necesară de multe ori o cooperare între toate instituțiile statului cât mai eficace.

În redacția Codului penal de până la modificare, modalitățile normative, sancțiunile nu au fost suficiente pentru a asigura respectarea dreptului fundamental în ceea ce privește protecția mediului, lista infracțiunilor se necesita revizuită și adăugită cu infracțiuni suplimentare bazate pe cele mai grave încălcări prevăzute de dreptul Uniunii Europene privind mediul, respectiv sancțiunile și ele se necesitau înăsprite pentru a spori efectul de descurajare al acestora, iar eficacitatea depistării, investigării, urmăririi penale și judecării infracțiunilor împotriva mediului ar trebui la fel îmbunătățită, de aceea Parlamentul a decis să adopte noi modificări în CP RM.

Așadar, modificările operate în Capitolul IX al CP RM sunt binevenite, deoarece sub aspectul laturii obiective, dacă luăm în considerare actualele dispoziții a articolelor din acest capitol, cea mai mare parte din ele sunt infracțiuni materiale. Într-o asemenea ipoteză, la calificarea infracțiunilor este obligatorie stabilirea legăturii de cauzalitate dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile, care nu întotdeauna pot fi evaluate, deoarece efectele se produc, de regulă, în timp. Așa cum, majoritatea infracțiunilor de mediu sunt materiale, iar pentru incriminarea acestora este necesară survenirea daunelor asupra resurselor naturale (aerul, apa, solul, ecosistemele, inclusiv serviciile și funcțiile ecosistemice, fauna și flora sălbatică, inclusiv habitatele – precum și serviciile furnizate de resursele naturale), actualmente, această condiție este imposibil de realizat deoarece ecosistemele adesea sunt iremediabil afectate sau distruse. Astfel, transformarea mai multor infracțiuni contra mediului din materiale în formale ne face să credem că va

crește, numărul de infracțiuni descoperite, persoanelor atrase la răspundere atât contravențională cât și penală. Totodată, credem că va face funcțional un sistem de recuperare a prejudiciului cauzat mediului din activitățile desfășurate și de la contravențiile și infracțiunile depistate, precum și de plăți pentru poluarea mediului și taxe pentru utilizarea resurselor naturale în cazul activităților neautorizate și ilegale. Toate modificările menționate supra au intrat în vigoare recent la 07.09.2024.

După cum observăm, una din preocupările de bază a conducerii țării este îmbunătățirea cadrului legal, de a asigura unui nivel înalt de protecție și de îmbunătățire a calității mediului, bazându-se pe această preocupare instituțiile statului au constatat că normele existente privind sancțiunile în dreptul penal nu sunt suficiente pentru a asigura respectarea dreptului la mediu sănătos, astfel de respectare ar trebui să fie consolidată prin prevederea de sancțiuni penale efective, proporționale și cu efect de descurajare, care corespund gravității infracțiunilor și care pot transmite o mai mare dezaprobare socială decât utilizarea sancțiunilor contravenționale. Complementaritatea dintre dreptul penal și cel contravențional este esențială pentru prevenirea și descurajarea faptelor contrare legii care cauzează daune mediului. Totodată, credem că prin îmbunătățirea cadrului legal sancțiunile aplicate pentru nerespectarea legislației de mediu vor fi suficient de severe, vor reflecta în totalitate și într-o proporționalitate daunele aduse mediului.

Totodată, pentru a combate în mod efectiv infracțiunile de mediu definite în noile modificări, este necesar ca autoritățile competente din stat să colecteze date statistice exacte, coerente și comparabile privind respectivele infracțiuni. Instituțiile statului ar trebui, prin urmare, să asigure un sistem adecvat pentru înregistrarea, producerea și transmiterea datelor statistice disponibile privind infracțiunile din acest domeniu.

Având în vedere că infracțiunile împotriva me-

diului afectează și drepturile fundamentale, combaterea acestor infracțiuni la nivel național, la nivelul internațional, este esențială pentru a asigura protecția drepturilor respective fiecărui cetățean în parte.

Referințe bibliografice

1. Directiva (UE) 2024/1203 a Parlamentului European și a Consiliului din 11 aprilie 2024 privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal și de înlocuire a Directivei 2008/99/CE și 2009/123/CE. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX:32024L1203> (accesat la 06.12.2024).

2. Hotărârea Guvernului nr.409 din 12.06.2024 cu privire la aprobarea Strategiei de mediu pentru anii 2024-2030. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 30.07.2024, nr. 325-328.

3. Hotărârea Guvernului nr.301 din 24.04.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de mediu pentru anii 2014-2023 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 06.05.2014, nr. 104-109.

4. Hotărârea Guvernului nr.1467 din 30.12.2016 pentru aprobarea Regulamentului privind accesul publicului la informația de mediu. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 24.02.2017, nr. 60-66.

5. Legea nr.136 din 06.06.2024 pentru modificare unor acte normative (modificarea Codului penal și Codul contravențional al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.06.2024, nr. 245-246.

6. Legea nr.11 din 22.03.2017 privind evaluarea strategică de mediu. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.04.2017, nr. 109-118.

7. Legea nr.112 din 02.07.2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.07.2014, nr. 185-199.

8. Legea nr.86 din 29.05.2014 privind evaluarea impactului asupra mediului. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 08.11.2023, nr. 414-417.

PRACTICI DE SUCCES ALE COMUNICĂRII INSTITUȚIILOR PUBLICE ȘI PRIVATE ÎN PROCESUL IMPLEMENTĂRII DEZINSTITUȚIONALIZĂRII

Livia MARGINEAN

Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: lv_marginean@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-7850-4036>

În prezentul articol sunt analizate practicile de succes ale instituțiilor societății civile care colaborează cu instituțiile guvernamentale în vederea asigurării mersului reformării sistemului asistenței sociale în Republica Moldova. Optimizarea activității de comunicare vizând nevoia imperativă a accelerării procesului de dezinstituționalizare poate asigura atingerea rezultatelor așteptate, necesare societății. Instituțiile societății civile, prin implicarea activă în procesul de reformare a sistemului asistenței sociale, realizează și acțiuni comunicaționale, de sensibilizare și pledoarie, esențiale pentru a asigura o înțelegere clară a importanței îngrijirii familiale, beneficiile acestora, semnificația reformei în domeniu și a strategiilor guvernamentale în această direcție. Practicile de succes ale instituțiilor societății civile care au contribuit la procesul de dezinstituționalizare subliniază importanța unei comunicări eficiente instituționale și interinstituționale asumate în bază de politici și aliniate standardelor internaționale.

Cuvinte-cheie: *comunicare interinstituțională, protecția copilului, colaborare, dezinstituționalizare, metode și strategie de comunicare.*

SUCCESSFUL COMMUNICATION PRACTICES OF PUBLIC AND PRIVATE INSTITUTIONS IN THE PROCESS OF IMPLEMENTING DEINSTITUTIONALIZATION

This article analyzes the successful practices of civil society institutions that collaborate with governmental institutions to ensure the progress of reforming the social assistance system in the Republic of Moldova. Optimizing communication activities aimed at the urgent need to accelerate the deinstitutionalization process can ensure the achievement of expected outcomes necessary for society. Civil society institutions, through active involvement in the reform of the social assistance system, also carry out communication, advocacy, and awareness-raising actions that are essential to ensuring a clear understanding of the importance and benefits of family-based care, the significance of the reform in this field, and the governmental strategies in this direction. The successful practices of civil society institutions that have contributed to the deinstitutionalization process highlight the importance of effective institutional and interinstitutional communication, based on policies and aligned with international standards.

Keywords: *interinstitutional communication, child protection, collaboration, deinstitutionalization, communication methods and strategy.*

PRATIQUES RÉUSSIES DE COMMUNICATION DES INSTITUTIONS PUBLIQUES ET PRIVÉES DANS LE PROCESSUS DE MISE EN ŒUVRE DE LA DÉINSTITUTIONNALISATION

Le présent article analyse les pratiques réussies des institutions de la société civile qui collaborent avec les

institutions gouvernementales afin d'assurer l'avancement de la réforme du système d'assistance sociale en République de Moldavie. L'optimisation des activités de communication, répondant au besoin impératif d'accélérer le processus de désinstitutionnalisation, peut garantir l'obtention des résultats attendus et nécessaires à la société. Les institutions de la société civile, par leur engagement actif dans le processus de réforme du système d'assistance sociale, mènent également des actions de communication, de sensibilisation et de plaidoyer essentielles pour assurer une compréhension claire de l'importance des soins familiaux, de leurs bénéfices, de la signification de la réforme dans ce domaine, ainsi que des stratégies gouvernementales y afférentes. Les pratiques réussies des institutions de la société civile ayant contribué au processus de désinstitutionnalisation soulignent l'importance d'une communication institutionnelle et interinstitutionnelle efficace, fondée sur des politiques et alignée sur les normes internationales.

Mots-clés: communication interinstitutionnelle, protection de l'enfance, collaboration, désinstitutionnalisation, méthodes et stratégies de communication.

УСПЕШНЫЙ ОПЫТ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ И ЧАСТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ В РАМКАХ ПРОЦЕССА ДЕИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИИ

В статье анализируется успешный опыт институтов гражданского общества, сотрудничающих с государственными учреждениями в целях обеспечения прогресса реформы системы социальной помощи в Республике Молдова. Оптимизация коммуникационной деятельности, направленной на необходимость ускорения процесса деинституционализации, может обеспечить достижение ожидаемых результатов, необходимых обществу. Институты гражданского общества, активно участвуя в процессе реформирования системы социальной помощи, также осуществляют коммуникационные, просветительские и пропагандистские мероприятия, необходимые для обеспечения четкого понимания важности семейного ухода, его преимуществ, значимости реформ в этой области и государственных стратегий в данном направлении. Успешная практика институтов гражданского общества, способствовавших процессу деинституционализации, подчеркивает важность эффективной институциональной и межинституциональной коммуникации, положенной в основу политики и соответствующей международным стандартам.

Ключевые слова: межведомственная коммуникация, защита детей, сотрудничество, деинституционализация, стратегия и методы коммуникации.

Introducere

Optimizarea activității de comunicare vizând nevoia imperativă a accelerării procesului de dezinstituționalizare poate asigura atingerea rezultatelor așteptate, necesare societății. Instituțiile societății civile, prin implicarea activă în procesul de reformare a sistemului asistenței sociale, realizează și acțiuni comunicaționale, de sensibilizare și pleoarie, esențiale pentru a asigura o înțelegere clară a importanței îngrijirii familiale, beneficiile acesteia, semnificația reformei în domeniu și a strategiilor guvernamentale în această direcție. Practicile de succes ale instituțiilor societății civile care au contribuit la procesul de dezinstituționalizare subliniază

importanța unei comunicări eficiente instituționale și interinstituționale asumate în bază de politici și aliniate standardelor internaționale.

Idei principale ale cercetării

În procesul reformei sistemului asistenței sociale un loc aparte revine asigurării eficienței comunicării între actorii și instituțiile implicate, în special instituțiile societății civile [1]. Comunicarea, prin funcțiile sale, nu face referire doar la informare sau transmitere de mesaje, ci este mult mai complexă, ca proces, integrând mai multe componente fundamentale: emițătorul, canalul, informația și receptorul [2]. Esența comunicării constă în transferul informației

de la emițător la receptor, dar acest model simplu nu reflectă în totalitate procesul. Comunicarea eficientă implică un feedback continuu, în care informația circulă și în sens invers, asigurând răspunsuri și ajustări din partea tuturor actorilor și instituțiilor participante la proces, generând acel flux necesar al stimulilor și al informației care să determine apariția legăturilor contribuind la realizarea funcțiilor ce revin sistemului și-i asigură posibilitatea de exercitare a rolului său în reglementarea relațiilor sociale [3, p. 8]. În cazul instituțiilor societății civile din Republica Moldova, succesul procesului de dezinstituționalizare¹ a depins, printre altele, de această dinamică bidirecțională a comunicării, unde fiecare organizație nu doar a transmis informații, dar a și recepționat feedback-ul și și-a adaptat acțiunile în funcție de nevoile și reacțiile comunităților și instituțiilor partenere. Comunicarea este, de asemenea, un proces intenționat, în care emițătorul, prin intermediul unui canal, transmite un mesaj cu scopul de a produce anumite efecte asupra receptorului. În această perspectivă, organizațiile au folosit astfel de practici de comunicare, care să fie utile pentru a influența politicile publice, pentru a sensibiliza comunitățile și pentru a consolida colaborările interinstituționale [4, p. 80]. De aceea, abordarea circumscrisă comunicării strategice, definită drept „o serie sistematică de activități susținute și coerente, desfășurate pe plan strategic, operațional și niveluri tactice, care permite înțelegerea publicului țintă” identifică comportamentele eficiente și dezvoltă și promovează idei și opinii prin acele obiective de „promovare și susținere a unor tipuri

¹ *Dezinstituționalizare* – procesul de înlocuire a îngrijirii rezidențiale cu un set de servicii alternative, create pentru a acoperi nevoile copiilor și a le respecta drepturile. Instituțiile reprezintă o abordare superficială, costisitoare, nepotrivită și centralizată în privința îngrijirii copilului. Numeroasele cercetări efectuate în diferite țări au demonstrat că instituțiile nu vor putea înlocui niciodată îngrijirea familiei și modelul necesar copiilor pentru dezvoltarea armonioasă și realizarea întregului potențial (CCF Moldova).

particulare de comportament” [5, p. 3]. Prin metode de transmitere a mesajelor de comunicare strategică se poate atinge un scop comun sau un anumit rezultat comportamental. În definitiv, practicile de succes ale instituțiilor societății civile care au contribuit la procesul de dezinstituționalizare au evidențiat importanța unei comunicări eficiente instituționale și interinstituționale.

Pe parcursul desfășurării reformelor de dezinstituționalizare, cu referire la intervalele de timp, 2007-2012, 2013-2020 și 2021-prezent, comunicarea între instituții a fost variată. Totuși, există o tendință pozitivă și o evoluție a eficienței comunicării între instituții, vizibilă în perioada recentă. În ultima perioadă, nu există instituții care să declare că nu comunică deloc, ceea ce arată o îmbunătățire a colaborării. Dacă în primele perioade, anii 2007-2012, 2013-2020, comunicarea a fost în fond fragmentară, eforturile de îmbunătățire a comunicării între instituții au avut succes, culminând cu o colaborare eficientă și o comunicare mai bună în prezent. Modalitățile prin care aceste instituții au reușit să depășească provocările comunicării, inclusiv codarea și decodarea mesajelor, gestionarea erorilor și impactul factorilor perturbatori, au fost factorii care au determinat eficiența comunicării. Înțelegerea acestor aspecte este esențială pentru a identifica bunele practici și pentru a susține replicarea lor în realizarea următorului ciclu de politici referitor la dezinstituționalizare, pentru a crea un context favorabil planificării și implementării transformării, prin platforme de comunicare interinstituțională, cadre relaționale formale și informale, orientate către schimbare.

Instituțiile societății civile joacă un rol esențial prin implicarea activă și devotament față de activitățile pe care le desfășoară. Acțiunile de sensibilizare și pledoarie sunt esențiale pentru a asigura o înțelegere clară a importanței îngrijirii familiale, beneficiile acesteia, semnificația reformei în domeniul îngrijirii și strategiile guvernamentale în acest sens. O componentă

importantă a activităților de promovare a mesajelor constă în sprijinirea actorilor implicați pentru a înțelege necesitatea transformării. Aceasta presupune transmiterea de mesaje despre avantajele îngrijirii familiale, precum și furnizarea de informații clare privind politicile și strategiile guvernamentale.

În contextul consolidării mediului familial și reformarea sistemului național de îngrijire a copiilor, respectiv prin procesul de dezinstituționalizare și reintegrare a copiilor în propriile familii și dezvoltarea sistemului alternativ de îngrijire de tip familial (în conformitate cu Liniile directoare ONU pentru Îngrijirea Alternativă a Copiilor), mai multe instituții din Republica Moldova sunt mandatate să contribuie la stoparea plasamentului copiilor în instituțiile rezidențiale de îngrijire prin sprijinirea tranziției instituțiilor de tip rezidențial către modele centrate pe îngrijirea de tip familial. Un rol responsabil este atribuit organizațiilor societății civile, care sunt partenerii de implementare ai actualului Program Național pentru Protecția Copilului pe anii 2022-2026 [6]. De aceea, în consonanță cu aceste reglementări, instituțiile trebuie să fie angajate într-un proces continuu și constant de comunicare pertinentă, specializată și axată pe problema răspunsului la necesitățile copiilor. În acest cadru, trebuie să se ia în considerare experiențele de comunicare și colaborare, demonstrate până-n prezent, considerate a fi practici de succes ale instituțiilor vizate.

În prezent continuă eforturile privind procesul de dezinstituționalizare a copiilor, mesajele publice fiind orientate spre nevoile celor mai complexe categorii de copii: copii cu necesități emoționale complexe, copii cu dizabilități; copii sub vârsta de 3 ani și 6 ani; grupuri de frați. Continuă să existe necesitatea dezvoltării de servicii sociale de sprijin pentru familii și copii, pentru a preveni instituționalizarea, dezvoltarea serviciilor de tip familial: asistența parentală profesionistă, necesitatea dezvoltării serviciilor de suport și reabilitare bazate pe comunitate, pentru a

asigura tranziția copiilor din instituții – în familii, în comunitate etc. [7]. Odată cu aprobarea celui mai important document de politici, Programul Național pentru Protecția Drepturilor Copilului 2022-2026 și a Planului de Acțiuni, comunicarea a devenit mult mai intensă, a fost atestată disponibilitatea expresă pentru creșterea calității comunicării interinstituționale. Se constată și existența unei voințe politice clare și bine orientate spre atingerea ȋntelor și implementarea Programului, dezvoltat într-un mod participativ, implicând ministerele relevante, partenerii de dezvoltare și organizațiile societății civile.

Această perioadă coincide și cu aprobarea Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030”, care reflectă prioritățile asumate, relevanța abordărilor cooperante, asigurarea unui sistem de protecție a copilului care răspunde prompt și eficient nevoilor fiecărui copil. Se înregistrează un interes crescut pentru sprijinirea reformei naționale de îngrijire din partea actorilor externi (de exemplu, UNICEF, CoE, USAID, Banca Mondială, Delegația UE etc.). La acest compartiment, mai trebuie de menționat existența unor promotori vocali și influenți în spațiul public care susțin dezinstituționalizarea și promovează reforma îngrijirii (de exemplu, ambasadorii CCF/HHC [8], care sunt figuri publice vizibile, transmit mesaje de susținere a reformei. Evenimente publice, conferințe cu subiecte ce atrag atenția asupra nocivității instituționalizării, organizate cu participarea președintelui Parlamentului, miniștrilor MLSP, ME și Inițiativa CTWWC, au exprimat viziunea asupra unei țări fără instituții rezidențiale și cu un sistem modern care sprijină copiii și familiile. În acest context, merită de menționat practicile și inițiativele de aplicare a unui model cooperant de comunicare interinstituțională, asumat la nivel oficial, orientat spre crearea unui mecanism clar de intervenție eficientă și rapidă pentru a proteja copiii. În paralel, există organizații ale societății civile care sunt implicate activ în procesul de a reformare a sis-

temului de instituții și/sau pentru a oferi servicii de consolidare a familiei și îngrijire bazată pe familie: CCF Moldova – copil, comunitate, familie; Keystone Moldova; P4EC – Parteneriate pentru Fiecare Copil; Inițiativa CTWWC; Fundația Lumos; AiBi – Amici Dei Bambini Moldova; Asociația pentru Abilitarea Copilului și Familiei „AVE COPIII”; Centrul de Resurse Speranța; CERI International; Terre des Hommes Moldova, Concordia, Misiunea Socială Diaconia etc. [9]. Inițiativa Socială CTWWC (Changing the Way We Care) Moldova [10], condusă de Catholic Relief Services este unul dintre principalii parteneri ai Ministerului Muncii și Protecției Sociale în reforma dezinstituționalizării.

De asemenea, se remarcă organizații ale societății civile, care s-au consolidat în alianțe, care sunt implicate activ și deschis pentru a facilita procesul de interacțiune comunicațională interinstituțională, de a oferi expertiză și cu un angajament asumat de promovare de politici de comunicare interinstituțională de încetare a instituționalizării și care demonstrează, prin acțiuni de pledoarie, necesitatea, promovarea reformei de îngrijire bazată pe protecția drepturilor: APSCF – Alianța ONG-urilor Active în domeniul Protecției Sociale a Copilului și Familiei, care este principala platformă de ONG-uri din Republica Moldova care activează pentru reformarea sistemului de instituții rezidențiale [11]; AOPD – Alianța Organizațiilor pentru Persoane cu Dizabilități din Moldova [12]; FEDRA - Federația pentru Drepturile și Resursele Persoanelor cu Tulburări din Spectrul Autist din Republica Moldova [13].

Cele mai relevante metode de comunicare utilizate de instituții în cadrul implementării programelor de dezinstituționalizare reflectă în mod expres practicile de comunicare adoptate în perioada recentă, corespunzătoare celei de a treia etape menționate [14]. Astfel, au fost identificate:

Campanii de informare detaliate, care au prezentat informația despre procesul de dezinstituționalizare,

scopurile și acțiunile specifice, evidențiind rezultatele și beneficiile acestora pentru copii. Aceste campanii au furnizat clarificări bazate pe dovezi și au prezentat date relevante despre serviciile dezvoltate, contribuind la informarea comunității și la conștientizarea importanței dezinstituționalizării.

Campanii de sensibilizare, organizate în parteneriat cu ONG-uri, cu promovare din numele guvernului și împreună cu guvernul – metodă de succes utilizată în această perioadă.

Campanii de promovare, care au avut ca scop atragerea atenției asupra problemelor legate de instituționalizare, prin promovarea unor spoturi publicitare la TV și în transportul public, promovarea pliantelor informative (cu toate acestea, s-a observat că unele dintre aceste campanii erau marcate de vulnerabilitate, neasigurând în totalitate informarea publicului cu privire la beneficiile și rezultatele așteptate ale dezinstituționalizării).

Politicile publice aprobate, actele normative, au contribuit la asumarea angajamentelor personalului din toate sectoarele și la toate nivelele. De asemenea, documentele de politici au specificat și încurajat dezvoltarea parteneriatelor și comunicarea dintre prestatori prin mecanisme intersectoriale, managementul de caz etc.

Consolidarea capacităților personalului, în baza nevoilor de formare identificate pe segmentul de dezinstituționalizare a contribuit la înțelegerea și clarificarea conținutului politicilor din domeniu. Capacitatea sistemului în mare parte a fost realizată cu suportul din partea ONG naționale și internaționale care au instruit specialiștii din domeniul protecției copilului, inclusiv pe domenii specializate (din păcate, un sistem unic de consolidare a capacităților profesioniștilor din sistem nu există, acesta fiind în proces de reglementare, astfel, de-a lungul implementării reformelor au existat un șir de modele de instruire).

Elaborarea și aprobarea Strategiilor de comunicare interinstituțională de către Ministere, Agenții și Structuri Teritoriale de Asistență Socială, ONG-uri etc. pentru perioade concrete de timp, cu participarea partenerilor din sectoarele conexe și asumarea rolurilor în vederea implementării acestora.

Colaborarea cu mass-media a susținut și facilitat informarea despre efectele nocive ale instituționalizării. Participarea în diverse formate de comunicare și dezbateri, cum ar fi talk-show-uri, emisiuni TV, radio, conferințe de presă și mese rotunde, au oferit oportunități valoroase pentru diseminarea informațiilor, schimbul de mesaje și promovarea comunicării centrate pe drepturile copilului în baza anumitor serii de istorii ale persoanelor cu experiența trăită (de remarcat că aceste eforturi au fost insuficiente, iar mesajele fragmentare, trunchiate nu au susținut pe deplin acest proces).

Instrumentele instituționale elaborate în cadrul instituțiilor, cum ar fi politici, strategii, planuri de acțiuni concrete consacrate dezinstituționalizării, rolurile specificate în fișele de post au consolidat comunicarea instituțională. Totodată, promovarea proprie a organizațiilor active pe segmentul de protecție a drepturilor copilului a luat amploare. Fiecare dintre organizații și-a consolidat imaginea în spațiul public, promovând informații transparente față de acțiunile desfășurate prin intermediul rețelelor de socializare, propriilor site-uri organizaționale, participarea în evenimente și campanii de colectare de fonduri, astfel producându-se familiarizarea publicului cu problemele dezinstituționalizării, contribuind la schimbarea de atitudini față de acest proces.

Încheierea Memorandumurilor cu mai mulți parteneri și elaborarea de Strategii comune, cu fixarea rolurilor partenerilor, în termeni, acordurile de colaborare interinstituționale.

Planurile comune de acțiuni ale partenerilor au contribuit la soluționarea cazurilor particulare ale copiilor aflați în instituții rezidențiale. Asistența tehnică specializată, oferită de către partenerii din instituțiile private a fost un suport în soluționarea cazurilor. Spre exemplu asistența psiho-socială, legală a cazurilor copiilor. Participarea comuna la soluționarea cauzelor cu autoritățile tutelare în instanțe de judecată a contribuit la sporirea cazurilor de dezinstituționalizare reușită a copiilor.

Accentuarea rolului comunicării interinstituționale și a intervenției rapide a facilitat formarea grupurilor de lucru intersectoriale, inter-instituționale și inter-organizaționale.

Au fost create platforme de comunicare, organizate prin ședințe extinse, la care participă diferiți actori și specialiști, relevanți pentru a discuta situația individuală a copiilor aflați în instituții și a revizui acțiunile de urmat pentru a asigura dezinstituționalizarea. Un rol important în eficiența acestor platforme a jucat coeficientul de participare înalt, datorită formatului de ședințe organizate online, care a facilitat implicarea persoanelor invitate. Suplimentar, este de menționat practica de participare a partenerilor la ședințele organizate în cadrul Structurilor Teritoriale de Asistență Socială, ședințe săptămânale, lunare, unde situația copiilor era analizată din mai multe perspective, pentru a putea fi luată cea mai bună soluție în interesul superior al copiilor, uneori, prin implicarea mai multor actori comunitari, situația familiilor cu probleme reușind să fie soluționată.

Prezența Alianțelor ONG-urilor, inițierea Inițiativelor comune dintre organizații, lansarea Platformei pentru Promovarea și dezvoltarea Filantropiei, constituirea Consiliului național al ONG-urilor au fost elemente ale practicilor pozitive pentru a disemina mesajele legate de reformele în domeniul protecției copilului, pentru a facilita transmiterea mesajelor cu decidenții politici

(existând însă și o serie de riscuri în acest sens: deși Alianțele dispun de resurse pentru a organiza acțiuni pe subiecte esențiale, cum ar fi scrierea de proiecte și advocacy, instituțiile cu nevoie evidentă de îmbunătățire a înțelegerii mesajelor pe segmentul de dezinstituționalizare, sunt adesea mai puțin implicate. În schimb, participă în principal cei mai activi. Aceasta subliniază necesitatea de a găsi metode mai eficiente pentru a motiva și implica instituțiile mai puțin active, care ar avea cel mai mult de câștigat de pe urma acestor inițiative).

Comunicarea deschisă dintre partenerii instituționali, consultarea inițiativelor cu autoritățile centrale. Uneori organizațiile societății civile nu asigură participarea și consultarea inițială a intenției proiectului, pentru a valorifica și canaliza resursele pe segmentele prioritare ale reformei cu actorii guvernamentali. Pentru a valorifica resursele, asigurând sustenabilitatea, este nevoie de o comunicare persistentă și perseverentă: această modalitate de comunicare, prin informarea structurilor centrale responsabile înlesnește transparența și implementarea eficientă a proiectelor, respectiv, contribuind la realizarea cu succes a reformelor.

Promovarea formelor de comunicare neformală, bazată pe relații interpersonale, de respect, reciprocitate, considerate cele mai eficiente practici de comunicare, care ajută la schimbul operativ de informații (prin telefon, e-mail).

Desfășurarea proiectelor sociale pe domeniul de dezinstituționalizare: în cursul implementării reformelor, cu susținerea donatorilor internaționali, precum UE, UNICEF, HHC Marea Britanie, USAID, PNUD, WPHF, OIM și alte Organizații Internaționale globale etc., organizațiile societății civile din Republica Moldova au implementat un șir de proiecte și inițiative pentru a contribui la procesul de dezinstituționalizare, cu obținerea impactului social important - descreșterea numărului de instituții rezidențiale și a numărului de copii instituționalizați,

extinderea rețelei de servicii sociale de prevenire, de suport, de consolidare a familiilor.

Evenimente, întruniri/conferințe atât naționale, regionale și internaționale sunt considerate practici eficiente de comunicare interinstituțională pentru a promova mesajele forte ale necesității implementării procesului de dezinstituționalizare, întrunind diverși actori în jurul subiectului în cauză. Un exemplu de asemenea practici ar fi evenimentul organizat la Chișinău, pe 21 martie 2024, Conferința internațională „Protecția și îngrijirea copiilor în contextul Agendei de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană: prevenirea instituționalizării copiilor de vârstă mică – soluții și acțiuni în baza evidențelor naționale și internaționale”, organizată de Changing the Way We Care (CTWWC) Moldova și partenerul său local, CCF Moldova, în parteneriat cu Ministerul Sănătății, Ministerul Educației și Cercetării, UNICEF, Keystone Moldova și Parteneriate pentru Fiecare Copil, reunind reprezentanți și factori de decizie din administrația publică centrală și locală, ONG-uri, mediul academic și experți internaționali, care au setat acțiuni prioritare în vederea încetării instituționalizării copiilor cu vârsta cuprinsă între 0-6 ani în Moldova, precum și asupra pașilor specifici care urmează să fie întreprinși, în mod etapizat, de către autoritățile publice prin menținerea unui dialog constant între părțile interesate. Totodată, Atelierul Național de Planificare pentru transformarea/închiderea instituțiilor rezidențiale pentru copii din Republica Moldova, desfășurat de către aceiași parteneri, pe 4-5 iulie, 2024 cu participarea specialiștilor Agențiilor Teritoriale de Asistență Socială, Structurilor Teritoriale de Asistență Socială, Direcției Generale pentru Protecția Drepturilor Copilului din mun. Chișinău și Direcției Generale de Sănătate și Protecție Socială din UTA Găgăuzia în cadrul căruia au fost abordate mesaje focalizate pe o interpretare comună a procesului de transformare a instituțiilor rezidențiale pentru copii, elaborarea

planurilor detaliate de implementare pentru această transformare.

Concluzii

Deși diverse strategii de comunicare au fost implementate de fiecare instituție pentru a sprijini dezinstituționalizarea copiilor și integrarea lor în familii, fiecare instituție a utilizat tactici specifice, distincte pentru a maximiza eficiența comunicării și a asigura informarea corectă și completă a tuturor instituțiilor implicate în dezinstituționalizare și pentru a menține comunicarea cu publicul-țintă: părinți/îngrijitori, copii. Cele mai eficiente strategii de comunicare dintre instituții sunt axate pe următoarele principii: asigurarea transparenței la toate etapele comunicării prin documentarea și raportarea oficială a informațiilor critice, informând publicul și părțile interesate în mod deschis și responsabil despre necesitatea intervențiilor; necesitatea coordonării inter-instituționale a mesajelor cu care se operează în spațiul public, ceea ce comportă o atenție sporită față de modul în care se va realiza comunicarea.

Or, implicarea tuturor actorilor relevanți (ministere, agenții, organizații non-guvernamentale etc.) este crucială pentru a asigura o abordare coerentă în gestionarea informațiilor în situații critice [15, p. 227]. Ținând cont de expertiza acumulată în timp de societatea civilă, este necesară implicarea acesteia în procesul de comunicare inter-instituțională. S-a dovedit că suportul din partea societății civile, mai ales în perioade de criză, este nu doar relevant, dar absolut necesar, oferind resurse suplimentare și expertiză; crearea și utilizarea mecanismelor de feedback (sesizări, reclamații) pentru a cunoaște și răspunde prompt la preocupările și problemele înaintate de cetățeni și instituții. Informarea și educarea publicului larg și a personalului din instituțiile relevante cu privire la importanța și metodele corecte de comunicare și gestionare a informațiilor critice

va preveni răspândirea de informații eronate sau incomplete și nu va permite erodarea autorității instituțiilor. Colaborarea cu mass-media este un element indispensabil pentru a comunica eficient informațiile, asigurându-se că datele sunt transmise corect și fără a compromite confidențialitatea sau integritatea datelor personale. Este nevoie și de dezvoltarea și implementarea strategiilor de comunicare care încearcă să modeleze și anticipeze răspunsul instituțional la diverse situații de criză, determinând creșterea rezilienței instituționale și gradul de pregătire a acestora pentru a face față diverselor provocări, minimizând astfel impactul negativ asupra publicului și a instituțiilor implicate.

Există loc de îmbunătățire în ceea ce privește comunicarea între instituții, mai ales în coordonarea inițiativelor și evitarea dublării eforturilor. În cazul colaborării dintre ONG-uri pe subiecte comune și proiecte pe domeniul dezinstituționalizării, instituirea unei comunicări interinstituționale transparente, eficiente, definite în metode și strategii de comunicare acceptate și implementate ar contribui la o gestionare eficientă a informațiilor, asigurând că toate părțile implicate sunt informate corect și pot acționa pentru a proteja interesele copiilor și ale comunității.

Referințe bibliografice

1. EVANS, Peter. *Implementation of the national strategy and action plan for the reform of the residential childcare system in Moldova 2007-2012. Evaluation report*. Chișinău: Reprezentanța din Republica Moldova a Fundației „Terre des hommes”, Lausanne-Elveția, 2013. 112 p. ISBN 978-9975-4497-2-4.
2. LESENCIUC, Adrian. *Teorii ale comunicării*. Ed. a 2-a, reviz. Brașov: Editura Academiei Forțelor Aeriene „Henri Coandă”, 2017. 316 p. ISBN 978-606-8356-46-4.
3. MORARU, Victor (coord.). *Politica și comunicarea în tranziție*. Chișinău: Institutul Mass-Media, 2006. 264 p. ISBN 978-9975-934-95-4.

4. MORARU, Victor, SOCOLOV, Tatiana. *Resursele acțiunii civice: dezvoltarea comunitară*. Chișinău: ICJPS, 2022. 192 p. ISBN 978-9975-152-81-5.

5. TATHAM, Steve A. *Strategic communication: A primer*. London: UK Defence Academy, 2008. 28 p. ISBN 978-1-905962-59-4.

6. Cu privire la aprobarea Programului național pentru protecția copilului pe anii 2022-2026 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acestuia. Hotărârea Guvernului nr. 347/2022. În: Monitorul Oficial nr. 194-200, 2022, 1 iulie. ISSN 2587-389X.

7. Lege Nr. 315 din 17.11.2022 pentru aprobarea Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030”. În: Monitorul Oficial Nr 409-410 din 21 decembrie 2022. ISSN 2587-389X.

8. <https://www.ccfmoldova.org/en> (Accesat - 12.06.2024)

9. <https://www.ccfmoldova.org/> (Accesat - 12.08.2024).

10. <https://www.changingthewaywecare.org/project/moldova/> (Accesat - 12.06.2024).

11. <https://aliantacf.md/> (Accesat - 12.08.2024).

12. <https://aopd.md/> (Accesat - 12.08.2024).

13. <https://autismmap.md/> (Accesat - 12.06.2024).

14. BRATU, Sofia. Comunicarea. O abordare interdisciplinară. Cluj: Presa Universitară Cluj, 2023. 208 p. ISBN 978-6063718021.

15. MORARU, Victor (coord.). *Europeanizarea: fațetele procesului*. Chișinău: Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei, 2013. 336 p. ISBN 978-9975-57-064-0.

CONCEPTUL DE PERSONALITATE A VICTIMEI MINORE ȘI RAPORTURILE EI CU AGRESORUL

Sofiana TOCARI

Doctorandă, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,

Chișinău, Republica Moldova

e mail: tocarisofiana@mail.ru

<https://orcid.org/0009-0000-1399-8429>

În ultimul timp în societatea noastră se atestă o preocupare constantă pentru problematica integrării personalității și asta pentru că dimensiunea de personalitate este în tendința incontestabilă cu toate celelalte variabile ale vieții noastre. Nu mai puțin important la acest capitol îl au influența și impactul violenței în familie și anume cum acționează asupra imaginii de sine și asupra dezvoltării personalității. Minorii afectați de violență, se manifestă ca personalități pasive, inapți, foarte reci, neputând să se concentreze la subiectele abordate. Multe subiecte discutate ori nu le înțeleg ori trec pe alături de ei. Stabilirea circumstanțelor de importanță juridică cu un conținut obiectiv al conceptului de personalitate a victimei minore și raporturile ei cu agresorul este necesară efectuarea unei expertize psihologice judiciare care este o verigă foarte importantă în acest aspect. Pentru depistarea și soluționarea acestor probleme mai întâi trebuie să existe un contact cu copilul.

Cuvinte-cheie: minor, victimă, părinte, agresor, abuz, persoană, autor.

THE PERSONALITY CONCEPT OF THE MINOR VICTIM AND HER RELATIONSHIPS WITH THE AGGRESSOR

Lately in our society there is a constant concern for the issue of personality integration, and this is because the personality dimension is an undeniable trend with all the other variables of our life. No less important in this chapter is the influence and impact of family violence, namely how it affects self-image and personality development. Minors affected by violence manifest themselves as passive, inept, very cold personalities, unable to concentrate on the topics addressed. Many topics discussed I either do not understand or pass by them. Establishing the circumstances of legal importance with an objective content of the concept of personality of the minor victim and her relations with the aggressor, it is necessary to perform a forensic psychological expertise which is a very important link in this aspect. To find out and correct these problems you must first connect with the child.

Keywords: minor, victim, parent, aggressor, abuse, person, author.

LE CONCEPT DE PERSONNALITÉ DE LA VICTIME MINEUR ET SES RELATIONS AVEC L'AGRESSEUR

Dernièrement, dans notre société, la question de l'intégration de la personnalité suscite une préoccupation constante, car la dimension de la personnalité est en tendance indéniable avec toutes les autres variables de notre vie. L'influence et l'impact de la violence familiale, notamment la manière dont elle affecte l'image de soi et le développement de la personnalité, sont tout aussi importants dans ce chapitre. Les mineurs touchés par la violence se manifestent comme des

personnalités passives, incompetentes, très froides, incapables de se concentrer sur les sujets abordés. De nombreux sujets abordés soit je ne les comprends pas, soit je les passe à côté. En établissant les circonstances d'importance juridique avec un contenu objectif de la notion de personnalité de la victime mineure et de ses relations avec l'agresseur, il est nécessaire de réaliser une expertise médico-légale qui constitue un maillon très important dans cet aspect. Pour dé couvrir et corriger ces problèmes, vous devez d'abord vous connecter avec l'enfant.

Mots-clés: mineur; victime, parent, agresseur; abus, personne, auteur.

КОНЦЕПЦИЯ ЛИЧНОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНЕЙ ЖЕРТВЫ И ЕЕ ОТНОШЕНИЯ С АГРЕССОРОМ

В последнее время в нашем обществе присутствует постоянная озабоченность проблемой интеграции личности, и это связано с тем, что личностное измерение находится в неоспоримой тенденции изменения наряду совсем и остальными переменами нашей жизни. Не менее важным в этой связи остается и присутствие насилия в семье и его влияние, а именно то, как оно отражается на самооценку и развитие личности. Несовершеннолетние, подвергшиеся насилию, проявляют себя как пассивные, не умелые, очень холодные личности, не способные сконцентрироваться на рассматриваемых темах. Многие обсуждаемые темы они либо не понимают, либо не обращают на них внимание. Для установления обстоятельств, имеющих юридическое значение с объективным содержанием понятия личности потерпевшей несовершеннолетней и ее отношений с агрессором, необходимо проведение судебно-психологической экспертизы, которая является весьма важным звеном в этом аспекте. Чтобы обнаружить и исправить эти проблемы, необходимо сначала наладить постоянный контакт с ребенком.

Ключевые слова: несовершеннолетний, потерпевший, родитель, агрессор, насилие, лицо, автор.

Introducere

Victima este individul care se înscrie într-o dimensiune personală, socială sau politică. Diferitele definiții, mai mult sau mai puțin extinse, tind să reducă din caracterul relativ al conceptului de victimă. Înainte de examinarea multilaterală a noțiunilor numai ce expuse, este de evidențiat însuși conceptul de victimologie.

Pentru o stabilire a circumstanțelor de importanță juridică un conținut obiectiv al conceptului de personalitate a victimei minore și raporturile ei cu agresorul este necesar efectuarea unei expertize psihologice judiciare care este o verigă foarte importantă în acest aspect. Doar în baza acestor circumstanțe poate fi realizată o încadrarea corectă a evenimentelor juridice, sporind posibilitățile stabilirii tuturor faptelor și circumstanțelor importante pentru soluționarea justă și echitabilă a cazului, asigurând examinarea mult aspectuală a circumstanțelor și contribuind la evitarea înaintării unei acuzații greșite. În realizarea

scopului cercetării am utilizat următoarele metode de cercetare: analiza și sinteza cercetărilor științifice; analiza datelor statistice; metoda analitică; comparația.

Tezele cercetării

Minorii fac parte din categoria persoanelor cu o vulnerabilitate victimală ridicată, datorită particularităților psiho-comportamentale și de vârstă specifice: lipsa posibilităților fizice și psihice de apărare, capacitatea redusă de anticipare a propriilor comportamente și a altor, capacitatea redusă de înțelegere a efectelor și consecințelor unor acțiuni proprii sau ale altora, nivelul înalt de sugestibilitate și al credulității, sinceritatea și puritatea sentimentelor, gândurilor, intențiilor, lipsa experienței sociale etc. Datorită acestor caracteristici ei pot fi ușor antrenați și implicați în acțiuni victimizante pentru ei, pot fi înșelați cu promisiuni sau recompense, mințiți, constrânși să comită acte ale căror consecințe negative pentru ei

și pentru alții nu le pot prevedea. Cunoaștem că vârsta copilului are o importanță mare. Pentru abuzul fizic – cu cât vârsta copilului este mai mică, cu atât riscul este mai mare. Pentru abuzul sexual – cu cât vârsta e mai mare, crește și riscul. Cu cât este mai apropiat copilul de agresor, cu atât este mai probabilă recăderea sa ca personalitate. Mulți copii-victime previn victimizările ulterioare prin metode informale de control, ei nu apelează la poliție, evită agresorii părăsind domiciliul sau spațiul de plasament, devenind victime ale străzii. În cazul abuzului sexual a copiilor, mai ales în vârste fragile de 3-9 ani, ei nu realizează statutul lor de victimă, neînțelegând natura sexuală și caracterul agresiv al infracțiunii în care este implicat, știind că adultul, în deosebi părintele, este sursa de securitate și de iubire a lui.

De multe ori agresorul nu este pedepsit, nici chiar găsit el rămânând neidentificat. În acest caz copilul victimă va duce în spate încă mult timp, a cea frică și stare de soc la care a fost supus de agresor.

Din punct de vedere lingvistic cuvântul victimă are mai multe semnificații cum ar fi, persoana care suferă chinuri fizice sau morale din partea unei persoane, a societății etc., persoana care suferă urmările unei întâmplări nenorocite, cum ar fi boală, accident, catastrofă etc.: Prin victimă, se înțelege orice persoană umană care suferă direct sau indirect consecințe fizice, materiale sau morale, ale unei acțiuni sau inacțiuni criminale. Însă nu orice ființă umană care suferă o consecință a unui act criminal poate fi considerată victimă, pentru această calitate fiind necesar să mai fie îndeplinită o condiție: persoana care a suferit consecința, să nu își fi asumat conștient riscul, deci să ajungă victimă în urma unei acțiuni sau inacțiuni criminale fără să vrea.

Victima este individul care se înscrie într-o dimensiune personală, socială sau politică. Diferitele definiții mai mult sau mai puțin extinse, tind să reducă din caracterul relativ al conceptului de victimă. Înainte de examinarea multilaterală a noțiunilor

numai ce expuse, este de evidențiat însuși conceptul de victimologie.

Studiul raportului dintre victimă și autorul actului delinvențial a dat temei creării unei ramuri speciale a criminologiei: victimologia. Acest concept al victimologiei, care se înscrie în studiul explicațiilor actului criminal, nu trebuie de confundat cu criminologia victimologică, care cercetează victimele sub aspectul reacției sociale și își centrează obiectul de studiu în vederea satisfacerii revendicărilor solicitate de victimă. De aceea celei din urmă i se mai zice și victimologia secundară, pentru a o deosebi de prima-victimologia primară, care și ne interesează în acest caz.

Victimologia reprezintă știința despre personalitatea și comportamentul victimei raportată la conceperea, realizarea și consecințele directe ale actului infracțional asupra victimei. Victimologia releva cauzalitatea și efectele agresiunii asupra victimei. Modul în care victima percepe, înțelege, acceptă sau respinge violența actului agresiv are importanță pentru stabilirea lanțului cauzelor și efectelor fenomenului victimal. De asemenea, victimologia trebuie să reprezinte un sistem de concepte, principii, reguli, constituite pentru apărarea drepturilor victimei din care să decurgă măsurile de natură social - morală și juridică pentru a stabili situația anterioară procedurii agresivității

Noțiunea victimologiei este recentă. Ea debutează înainte de al doilea război mondial, dar prinde amploare după acesta. Benjamin Mendelsohn, avocat, penalist, este primul care a ridicat interesul față de victimă (1937). Conceptul de victimologie oscilează între două extremități:

- una umanistă de origine europeană,
- alta Nord - Americană tipologică (tinde a defini variate tipuri de victime).

Tendențele victimologiei moldovenești sunt mai curând cu rădăcini ce plonjează în victimologia umanistă, ai cărei precursori sunt: Hans von Henting (1948), Ezzat Faltah (1971), Micheline Baril (1984).

De-a lungul timpului, cercetările criminologice se concentrau pe actul și autorul infracțiunii, ignorând victima. În anii 80 ai sec. XX cercetătorii au început să focalizeze atenția în mod egal și asupra victimei și primordial, asupra ajutorului care i se poate oferi acesteia. În sens extins, victima este cea recunoscută în calitate, de către ea și de către organele competente din stat. Potrivit articolului 1 al declarațiilor principiilor fundamentale de justiție, referitoare la victimele criminalității și la victimele abuzului de putere (elaborate cu ocazia celui de al VII-lea Congres al ONU pentru prevenirea crimei și tratamentul delincvenților (Milano 1985) adoptată prin rezoluția nr. 40/34 din 11.12.1985 a Adunării Generale ONU, definiția victimei ar fi: ”persoana care individual sau colectiv, a suferit un prejudiciu mai exact - o atingere a integrității fizice sau morale o suferință morală, o pierdere materială, sau o atingere gravă a drepturilor fundamentale, din cauza acțiunilor sau omisiunilor, contrare legilor penale în vigoare într-un stat membru reprezintă încălcarea normelor dreptului internațional în materia drepturilor omului”. Potrivit articolului 2 al aceleiași declarații, „persoana poate fi considerată victimă indiferent dacă autorul faptei a fost sau nu identificat, arestat, urmărit sau declarat vinovat”. Calitatea de victimă se dobândește, așadar, simultan cu comiterea faptei, anterior declanșării formale al procesului penal și independent de aceasta. Victima poate dobândi, ulterior și calitatea de parte vătămată ori de parte civilă.

Recunoașterea acestor calități procesuale nu exclude, dar nici nu condiționează, statutul de victimă. Rezoluția ONU, despre care s-a amintit anterior, recomandă statelor membre crearea și dezvoltarea unei întregi rețele de servicii, prin intermediul cărora victimele trebuie să primească asistența materială, medicală, psihologică și socială de care au nevoie.

Persoanele nevârstnice sunt mai lejer supuse riscului de a deveni victimă. Fiind fără experiență și cu un fizic mai slab, inclusiv un psihic încănestat omicid,

minorii fac parte din categoria persoanelor cu victimizabilitate sporită, grație următoarelor particularități:

- capacitatea redusă de înțelegere a actelor și a previzibilității lor,
- capacitatea redusă de discernământ,
- grad mai înalt de sinceritate.
- lipsa de putere fizică.
- indiferența societății.

Astfel, ei pot fi nu doar instigați sau determinați la comiterea unor fapte, dar în același timp manevrați sau ademeniți la comiterea unor acțiuni în care tot ei vor fi victime. De obicei, minorii nu încearcă să se apere de agresori, iar psihicul lor rămâne traumatizat după infracțiune. Toate acestea îi pot distorsiona comportamentul, evoluția normală a personalității lor, să le creeze anumite complexe, fobii. Este bine cunoscută, în cele din urmă, copilul, „se obișnuiește” cu agresiunea fizică, mai ales dacă aceasta are o anumită „justificare”, ca o reacție față de un fapt anormal al copilului și dacă ea se aplică în limitele unei anume „griji” de a nu produce vătămări irecuperabile (bătăi domestice aplicate, „cu dragoste” de părinți). Cu abuzul psihologic, însă, nu se poate obișnui nici o ființă sensibilă. Traiul într-o veșnică teroare, izolarea de către cei care ar trebui să se apropie de el cu dragoste și grijă, respingerea lui continuă sau coruperea lui forțată de a comite infracțiuni ori de a deveni partener sexual, toate acestea îngrozește copilul, îi creează o stare de „insularitate” din care nu poate scăpa decât la o vârstă suficient de matură pentru a putea fugi din mediul în care se află.

Constatarea existenței unui abuz psihologic din partea părintelui sau a celor care au în grijă copilul, ori locuiesc cu el este o sarcină dificilă. În asemenea situații, ar fi indicat nu numai de a schimba mediul educativ, ci și redresarea afectivă, evidentă și somatică a copilului victimizat.

Victimele copii ale actelor antisociale ce constituie infracțiuni pot fi clasificate în asemenea manieră, încât investigatorul să aibă în vedere traumele psihologice și cele fizice ce se reverberează în fiecare dintre cazuri.

Astfel, victimele abuzurilor fizice și emoționale au o empatie față de adulți maximă.

Victimele celorlalte acte antisociale ce pot să apară în fața autorităților judiciare în calitate de persoane vătămate nu prezintă particularități diferite din punct de vedere psihologic față de alți copii, fiind ușor adorabile. Aceste trăsături psihologice necesită a fi cunoscute de către persoanele care audiază minori pentru a-și putea structura interviul ținând seama de aceste caracteristici.

Prin victimă înțelegem individul, care recunoaște atinse interesele sale personale de către un agent causal extern care i-a antrenat o daună fiind, de asemenea identificat în această calitate de către majoritatea corpului social. Evident, definiția exclude persoana juridică în calitate de victimă.

O persoană poate fi considerată victimă:

- Recunoașterea de către victimă a daunei pricinuite - victima de obicei se consideră a fi un caz izolat, ieșit din comun și neînțeles de cei din jur. În alte cazuri, de exemplu pentru minori, victima însăși poate să nu se perceapă ca atare, dar există o terță persoană care o tratează în calitate de victimă, de exemplu - părinții minorului;

- Recunoașterea în calitate de victimă în calitate de anturaj, la acest capitol atribuim recunoașterea din partea corpului social (aceasta este evolutivă, modificându-se de la o perioadă la alta, determinate de mentalitate), din punct de vedere socio-politic (recunoașterea socială trebuie să conducă la modificarea legii, aici un mare rol îl au și organizațiile nonguvernamentale), într-o dimensiune transculturală (modificări ce survin ca urmare a presiunilor culturale).

Conceptul de victimă urmează a fi deosebit din punct de vedere al legislației procedural penale. Conform articolului 58 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova. „Se consideră victimă orice persoană fizică sau juridică căreia, prin infracțiune, i-au fost aduse daune morale, fizice sau materiale”. În același sens, art. 59 al Codului de procedură pe-

nală stipulează că „parte vatămată este considerată persoana fizică sau juridică căreia i s-a cauzat prin infracțiune un prejudiciu moral, fizic sau material recunoscut în această calitate, conform legii, cu acordul victimei. Minorul căruia i s-a cauzat prejudiciu prin infracțiune va fi considerat parte vatămată fără acordul său”. Am considera că noțiunea de victimă este *cu mult mai vastă* decât cea de *parte vatămată*, fiindcă ultima îmbracă această formă doar în sens juridico-penal și procesual - penal, datorită recunoașterii ca parte vatămată prin ordonanța organului de urmărire penală, imediat după stabilirea temeiurilor de atribuire a vinei asemenea calității procesuale alin.(2) art.59 CPP RM).

Din punct de vedere psihologic, victima declanșează reacții afective intense. Ea alimentează sentimentul de insecuritate, larg fundamentat pe impresia subiectivă pe care o avem cu toții de a fi potențiale victimă. Ca și sărăcia, moartea și bătrânețea și din rațiuni asemănătoare victima este exclusă din universul nostru conștient.

În concluzie, victimă este orice persoană umană care suferă, direct sau indirect consecințe fizice, material sau morale, ale unei acțiuni sau inacțiuni criminale și care recunoaște atinse interesele sale personale de către un agent causal extern care i-a antrenat o daună.

În vederea caracterizării raportului dintre victimă și delincvent, sunt utilizate două noțiuni: victimitate și victimizare.

Victimitatea semnifică gradul de vulnerabilitate (trăsături, capacitate, însușiri etc.) a unei persoane concrete, determinat de exigența fenomenului de delincvență, care se manifestă prin probabilitatea obiectivă de a deveni victima crimei. Victimitatea poate fi *generală, specială, individuală și de masă*.

Gradul de predispoziție a persoanei de a deveni victimă se numește **vulnerabilitate victimală**. Există speranța că în viitorul apropiat se va putea calcula indicele vulnerabilității victimale, ceea ce înseamnă

prezicerea posibilității ca un individ concret să devină victimă a unei anumite categorii de infracțiuni.

Copiii fac parte din categoria persoanelor cu o vulnerabilitate victimală crescută datorită particularităților psiho-comportamentale și de vârstă specifică: lipsa posibilităților fizice și psihice de apărare, capacitatea redusă de anticipare a propriilor comportamente și a altor, capacitatea redusă de înțelegere a efectelor și consecințelor unor acțiuni proprii sau ale altora, nivelul înalt de sugestibilitate și al credulității, sinceritatea și puritatea sentimentelor, gândurilor, intențiilor, lipsa experienței sociale etc. Datorită acestor caracteristici ei pot fi ușorantrenați în acțiuni victimizante pentru ei, pot fi înșelați cu promisiuni sau recompense, mințiți, constrânși să comită acte ale căror consecințe negative pentru ei și pentru alții nu le pot prevedea. O formă specifică de victimizare a minorilor este bătaia și incestul.

Bătaia este o măsură aplicată în special de către tata și este considerată o soluție extremă de autoritate și sancționare. Adepții bății susțin că ea este o măsură educativă cu dubla valoare: retroactivă - durere fizică și morală pentru o conduită greșită și procativă, adică inhibarea pe viitor a unor astfel de conduite. Rămân însă unele întrebări fără răspunsuri: cât timp trebuie să aibă, care este cel mai potrivit context de aplicare etc. Bătaia devine cu certitudine un act agresional atunci când are drept consecință leziuni fizice, traume psihice sau chiar moartea minorului. De la bătaia corectivă și până la maltratare poate fi doar un pas. Există și situații când părinți cu un comportament neechilibrat, este determinat de diverse cauze: mariaj instabil, nașterea nedorită a copilului, copilăria violentă a părinților, copilul privit ca o modalitate de satisfacere a propriilor nevoi, tulburări psihice, impulsivitatea, lipsa de afectivitate, frustrarea socială, așteptările lor de la copil sunt nesatisfăcute etc.

Urmările deosebit de grave pentru copil îl produce și incestul. Cel mai des incestul este provocat de un tată care întreține relații sexuale cu fiica sa, sau

de frate care abuzează sexual de sora sa. Celelalte cazuri (modalitățile tată-fiu, frate-frate, mamă-fiu/fică, soră-frate/soră) sunt mai rare, dar nu absente. Incestul cu un minor este o formă a violului deoarece copilul nu are discernământ necesar pentru a-și da consimțământul.

Incidența foarte crescută în rândul *victimelor minore* au și celelalte infracțiuni sexuale. Privitor la această categorie de agresiune, Alex Thio (1988) evidențiază următoarele: între 9 și 54% pentru femei și între 3 și 9 % pentru bărbați au fost în timpul copilăriei victimele unui abuz sexual; majoritatea agresorilor sunt bărbați și a victimelor sunt femei; în general victima și infractorul se cunosc. Profilul agresorului din această categorie se caracterizează printr-o relație inhibitivă sexuală pe parcursul vieții sunt blânzi, amabili și pasivi, sunt mai puțini capabili de a întreține relații sexuale cu persoane de sex opus adulte, fiind anxioși și necomunicativi în prezența acestora, cei mai mulți comit agresiuni asupra aceluiași copil pe o perioadă mai lungă de timp, de asemenea își recunosc vinovăția mai ușor decât violatorii. Infracțiunile sexuale asupra minorilor prezintă un grad ridicat de pericol social mai ales prin urmările de natură psihică prin care rămâne marcat comportamentul victimei.

Minorul, fiind lipsit de experiență de viață, este dependent de temperament. Formarea cunoștințelor despre ansamblul actelor agresionale este posibilă numai în acele cazuri în care raporturile existente cu diferiți agresori, în perioada anterioară, au generat o formă de raționare perceptivă în comportamentul victimei. Educația este condiția necesară pentru a putea preveni fenomenul victimal în rândul copiilor.

Victimizarea reprezintă procesul de transformare a unei persoane concrete în victimă a unei infracțiuni. După o anchetă efectuată de criminologul francez Morange pe un eșantion de 500 de persoane cu vârsta mai mare de 17 ani, s-a dovedit că în 38.8 la sută dintre cazuri victima însăși determina comiterea faptei.

Existența conceptelor de victimitate și victimizare dovedesc că minorii sau tinerii sunt mult mai expuși spre a deveni victimă decât adulții și vârstnicii. Întrebarea ce se impune este dacă victimele pot sau nu să împartă responsabilitatea cu infractorii ce comit acte asupra lor.

Introducând noțiunea de “victimă activantă prin care înțelegem rolul jucat de victimă în declanșarea mecanismelor latente ale infractorilor, VonHenting ajunge la concluzia că, direct sau indirect și victima poartă o parte de vină în desfășurarea acțiunii infracționale. Pe linia susținerii ideii că victima poartă o anumită răspundere în desfășurarea acțiunii infracționale, a apărut conceptul de “potențial de receptivitate victimală” propus de B. Mendelsohn, care înseamnă gradul de vulnerabilitate victimală a individului, condiționat de o multitudine de factori, precum: vârsta, sexul, aspectul bio-constituțional, pregătirea socio-culturală, caracteristicile psihocomportamentale.

Raportul “infractor-victimă” ne oferă materiale pentru aprecierea cauzei infracțiunii, a condițiilor obiective și subiective care au generat-o calificarea infracțiunii și a infractorului, strângerea probelor și chiar depistarea infractorului. Amplificarea continuă a criminalității determină și apariția recidivismului victimal, formă care constă în participarea din nou, în calitate de victimă, la săvârșirea unei infracțiuni de către o persoană care a mai fost anterior victimă unei alte infracțiuni. Pe de altă parte, cercetarea victimelor oferă posibilitatea de a stabili unii indicatori ai vulnerabilității și de a elabora măsuri de protecție.

În opinia mea, **victimizarea minorilor** este săvârșită cu scopul de a-și elibera emoțiile de către agresor, iar copii sunt ființe ușor de manipulat dat fiind faptul că societatea nu protejează copii ci le dă soarta în mâinile lor fără a le arăta modalitatea de dirijare.

Aprecierile medico-legale asupra **personalității minorului** se orientează în două mari direcții:

- Stabilirea responsabilității - termen juridic ce definește capacitatea unei persoane de a-și controla

și aprecia atât faptele cât și consecințele sociale ale acestora, de a-și asuma integral obligațiile ce-i revin dintr-o acțiune liber consimțită, pe care o deliberază și o întreprinde, de a înțelege consecințele acțiunilor sale în interesul propriei persoane dar fără a prejudicia interesul colectivității, de a accepta și suporta consecințele faptelor sale contrare normelor de conviețuire socială.

- Stabilirea discemământului - termen psihiatric ce definește capacitatea sau libertatea unei persoane de a distinge între bine și rău, legal și ilegal, permis și nepermis, de a-și da seama de faptele comise și de urmările acestora, având reprezentarea consecințelor negative a faptelor antisociale comise. Discemământul se bazează pe o percepere și reprezentare a realității, pe capacitatea psihică de anticipare prin reprezentarea consecințelor faptelor proprii.

Discemământul constituie capacitatea de a concepe, pregăti, prevedea și acționa cu intenție cu toate consecințele sale.

Discemământul constituie o sinteză a personalității și conștiinței în momentul săvârșirii unei acțiuni, intervenind atunci când fapta respectivă este realizată și în consecința susceptibilă de a suferi rigorile legii. Fapta este considerată infracțiune atunci când este prevăzută de legea penală, când prezintă un pericol social, și când este săvârșită cu vinovăție.

Vorbind la rândul său despre **raportul dintre victima minoră și agresor** apreciem că majoritatea doctrinelor acceptă existența unui cuplu penal agresor - victimă aflat în permanent **conflict** și **adversitate**.

Cuplul are 2 aspecte:

- în faza pre-infracțională, elementele cuplului sunt/sau indiferente sau se atrag reciproc;

- în faza postinfracțională cele două elemente se resping reciproc, devenind elemente antagoniste.

Soluționarea corectă a unei cauze penale se poate face numai prin analiza bilaterală a acestui cuplu, în caz contrar orice soluție corectă se va da numai din eroare.

Teoria nu este unanim acceptată, fiind criticată sub mai multe aspecte ce vor fi expuse.

Teoria este criticată pentru că presupune existența unei victime personale în orice infracțiune, sau altfel spus presupune ca oricărui act antisocial îi corespunde o persoană fizică ce va suferi consecințele actului or, e cunoscut ca numai o parte din infracțiuni au această caracteristică, și anume cele îndreptate împotriva persoanei. Infracțiunile îndreptate împotriva bunurilor, dar mai ales cele îndreptate împotriva bunurilor unei colectivități nedeterminate, sau ale statului ori infracțiunile fără subiect pasiv sunt lipsită de o victimă personală. Pe de altă parte, însă, nu orice acțiune care produce victime poate fi socotită ca fiind voit provocată din partea altei persoane ce ar putea fi considerată drept infractor. Cazurile de sinucidere, unele cazuri de accidente etc, provoacă victime fără ca acestea să fie o urmare a unei acțiuni sau inacțiuni din partea unei alte persoane. În consecință, există acțiuni infracționale fără victime personale, așa cum există și victime fără infractori. Întâlnirea dintre victimă - infractor - cu toată frecvența cazurilor, formează o categorie de cazuri speciale, nicidecum cazuri generale.

Agresiunea și fenomenul de victimizare pot fi analizate și sub aspect psihologic, al traumelor individuale ce se regăsesc în comportamentul agresorului și al victimei, acestea fiind, în mod evident, diametral opuse. Scopul analizei psihologice este circumscris și el în cadrul scopului general al victimologiei, și anume determinarea cauzelor și condițiilor favorizate ale fenomenului agreso-victimal și adoptarea de măsuri potrivite pentru protejarea victimei și prevenirea fenomenului.

Implicațiile psihologice ale actului agresionat privind pe agresor. Aceste implicații sunt foarte complexe și presupun o tratare indisciplinară a subiectului. Datorită specificului lucrării de față vor fi analizate doar acele implicații psihologice care au în vedere interrelația agresor-victimă. Studiul integral al implicațiilor psihologice ale actului agresional cu

privire la agresor este asigurat de alte 2 discipline: criminologia și agresologia.

Forma acțiunii agresionare este dependentă de conștiința individuală a infactorului, de perspectiva sa asupra actului executat și asupra consecințelor sociale pe care el le va produce. Experiența individuală agresională determină și ea adoptarea unor prototipuri acționale, și îndepărtarea altora, în funcție de gândirea sistematică a făptuitorului și de sensibilitatea lui.

Cunoscând că agresivitatea este rezultatul gândirii și experienței individuale rezultă că în cadrul concepției agresionare se regăsesc și influențele factorilor sociali. Sub un prim aspect societatea, cu regulile ei, influențează, mai mult sau mai puțin, gândirea și comportamentul oricărui individ, le formează. Deci, actul agresional va avea trăsături specific mediului socio-teritorial în care se produce. Dar factorii sociali influențează și conduita infracțională din timpul desfășurării activității delictuale și de după aceea. Agresorul adoptă tactica dedublării pentru a atenua rivalitatea cu victima și cu mediul social. Se recurge și la repetarea unor false greșeli pentru a schimba înțelesul actului și a rezultatului acestora. O altă conduită de adaptare la factorii sociali este cea de schimbare a viziunii inițiale despre agresiune, pentru a obține protecția sau clemența societății și abandonarea tendinței recuperării prejudiciului de către victimă. În cazul în care între criminal și victimă sunt stabilite reguli obișnuite de conviețuire, agresorul va încerca statutul precis de comportare cu victima, în sensul impunerii normei de forță, prin care să prelungească supunerea necondiționată a victimei. Firește că agresorul își poate adapta multe conduite la factorii sociali, aici fiind prezentate doar câteva dintre ele.

Agresorul își planifică și realizează activitatea infracțională în funcție de experiența și gândirea individuală. Dar nu întotdeauna ceea ce se planifică se poate transpune exact în realitate. Contradicțiile dintre intenția agresională și rezultatul acesteia pot avea diverse cauze: modul în care a fost gândit actul

criminogen, necesitatea de a realiza acțiunea numai în anumite limite, comportamentul victimei etc. Astfel, determinat de stările afective ale victimei, care transcend excitații individuale, agresorul poate fi depășită de inițiativa unor acțiuni perverse ale victimei, care determină reacțiile macabre și de sadism din partea agresorului. Noile sinteze agresionale nu ar fi posibile dacă sensibilitatea individului, structura sa interioară nu ar fi fost provocată de scopul colaborării sau participării victimei la actul criminogen. În aceste momente apar mânia, deznădejdea, o stare la limita dintre rațional și instinctual.

Referitor la motivațiile actului criminal, acestea pot fi dintre cele mai diverse: dorința de răzbunare, agresorul considerând fapta ilicită ca pe un act de justiție; ură, dusă la extreme; gelozia, motivul fiind preluat mai ales de agresorii bărbați; motivația materială; discriminarea pe diverse criterii; instinctual sexual necontrolat, uneori chiar patogen; rivalitatea dublă sau de dorința de afirmare etc. [1, p. 15-16].

Pentru victimă a reacționa nu înseamnă doar a înțelege și a evalua forma agresiunii și intenția agresorului. Reflectarea actului agresional în planul psiho-volitiv a victimei determină dereglări de comportament, agitație, lipsa de voință în acțiune. În plan afectiv emoțiile pozitive sunt înlocuite, total sau parțial, cu reactive de ură, dispreț sau umilință. Comportarea victimei este dominată de ideea că agresorul urmărește doar agresiunea în sine pentru satisfacerea unor interese individuale. Ulterior victima își motivează propria tendință prin tratarea cu simpatie sau atracție altruiste față de agresor.

Unul din efectele victimizării este și imposibilitatea psihică de a se opune, inhibiția. Efectul este ca rezultat din lipsa de împotrivire a victimei poate fi dăunător, experiența individuală a victimei fiind înlocuită cu o nouă stare subiectivă determinată de unele tulburări incomunicabile. Personalitatea se va identifica cu evenimentul afectiv chiar dacă nu cunoaște nimic despre agresor, victima va putea

identifica unele procedee de acțiune agresională după elemente ca: figura infractorului, ritmul acțiunilor sale, contradicțiile de comportament etc [2, p. 50].

Perceperea și reflectarea fenomenului agresional de către victimă se produce sub trei aspecte: afectiv, intelectual și volitiv. Reacția victimei la actul agresional se caracterizează prin enumerarea valențelor intelective, prin scăderea puterii de a preîntâmpina efectele agresionale, iar în plan afectiv prin trăirea unor stări ca frica, dezorientarea, ura, disprețul, umilința. Aceste trăiri pot declanșa reacții care scapă raționalului, determinând trecerea de la o stare afectivă la alta, parțial sub influența instinctului de conservare. Cunoașterea fenomenului agresional nu se reduce doar la percepții, ci depinde și de relațiile victimei cu mediul care reflectă stilul și finalitatea agresională, de calități intelectuale, de perspicacitate, de tăria calităților psihice, de forța fizică, de modul declanșării efectelor actului violent etc. Adeziunea spontană, admirația, în special reacțiile instinctului sexual, implorarea sau exorcismul determină decizia victimei de a suporta autoritatea agresorului. Totalitatea cuvintelor, lumina, întunericul, singurătatea generează confuzie, anulând reacțiile instinctuale, deducțiile logice și judecata victimei. Naivitatea determină o anumită necesitate a reîntâlnirii cu agresorul și uneori se poate ajunge la o adeziune nejustificată a victimei față de agresivitate [3, p. 107].

Spaima victimei devine dispreț față de agresor, ferocitatea în actul de apărare pentru ca după un timp să se convertească în acceptarea agresivității și resemnarea în acțiune. Victima nu poate înțelege agresiunea decât în limitele suferinței biologice și psihice, iar trecerea timpului va distinge ceea ce este semnificativ și ceea ce este secundar în evenimentul criminogen.

Concluzii

Minorii în raport cu agresorii în cele mai dese cazuri se cunosc, de unde și concluzia faptului că

societatea nu apără copii ci îi expun riscului prin neînălăturarea obiectului agresivității ce îl înconjoară.

Când un copil este victimă a violenței, totul în jurul lui diferă de realitate. În acele momente starea lui de șoc declanșată în creier face ca totul în jurul lui să nu mai fie o realitate.

Mulți minori fiind afectați mai mult sau mai puțin de violența domestică sunt dispuși la o degradare psihică și fizică lentă. Mai mulți factori fac ca acest proces să ducă la o degradare totală a personalității.

Pentru el această stare nu mai poate fi la fel sau egală cu starea unui copil care nu se ciocnește cu acte de violență, mai ales în sânul familiei.

Copii victime sunt absolut deconectați de la ritmul normal al vieții ceea ce face ca activitatea lor

să aibă un alt ritm. Cât ține de personalitatea lor, în majoritatea cazurilor ei se cred nevăzuți, neapreciați, puțin mai importanți de cei din jurul lor. Ei trăiesc preponderent lângă adulți fiind deconectați de la tot ce se întâmplă. La rândul lor nu pot să se sincronizeze cu starea normală dinamică a unui copil.

Referințe bibliografice

1. BUJOR, Valeriu, MANOLE-ȚĂRANU, Daniela. *Victimologie*. Chișinău, 2002.
2. BUTOI, Tudorel, BUTOI, Ioana-Teodora. *Psihologie judiciară*. Curs universitar, ediția II. București: Editura România de mâine, 2004.
3. MORARU, Victor. Abordarea criminologică a conduitei suicidare. În: *Studia Universitatis*, seria “Științe sociale”, 2008, nr. 1 (11), pag. 103 - 117.

RECENZIE

la lucrarea *„De la autoritarism la totalitarism: tipologii și mecanisme constituționale de exercitare a puterii politice în perioada 1938-1989”*. Autor - profesor universitar, doctor Cristian IONESCU ¹⁾

*„O națiune care nu își clarifică complet trecutul
nu își va putea vedea cu claritate viitorul”*

Cristian Ionescu

Actualizând o problemă „parțial letargică”, în contextul în care figura regelui Carol al II-lea rămâne „un subiect tabu nu doar în cercetarea științifică, ci și în rândul opiniei publice românești”, lucrarea semnată de celebrul savant Cristian Ionescu reprezintă o analiză profundă a evoluției regimurilor politice din România între anii 1938 și 1989. Autorul pune un accent deosebit pe metamorfozele constituționale și pe mecanismele prin care suveranitatea a fost exercitată într-un context autoritar și totalitar specific acelei perioade din România. Totodată, autorul oferă cititorului o descriere desăvârșită și bine documentată a traiectoriei politice a țării, de la faza interbelică până la colapsul regimului comunist. Datorită acestui fapt, opera poate fi apreciată ca un instrument temeinic pentru studenți, cadre didactice, cercetători și profesioniști din domeniul dreptului constituțional, al istoriei dreptului românesc, dar și al științelor politice.

Pentru o apreciere echidistantă a lucrării, sunt substanțiale precizările autorului din „Introducere”, care subliniază că *„ar trebui să ne îndepărtăm de conceptualizarea atât a «opiniilor-elogii» sau a «opiniilor-ovații», cât și a criticilor și calificărilor eminamente subiective, agresive și gratuite, despre o anumită constituție sau o anumită personalitate politică [...] de conceptualizarea clișeeelor despre un anumit regim politic.”* Aceste observații reflectă intenția autorului de a aborda subiectul cu

obiectivitate și de a evita simplificările și părtinirile ideologice, promovând o analiză echilibrată și temeinică a regimurilor politice din România anilor 1938–1989.

Deși cuprinsul lucrării este vast din punct de vedere cronologic, aceasta se remarcă printr-o structură clară, capitolele sale revelând date importante din istoria constituționalismului românesc din perioada 1938–1989. Pe lângă contextul politic și istoric al epocii, în fiecare capitol este analizat și impactul acestuia asupra instituțiilor statului și regimurilor politice care s-au succedat. Din această perspectivă, profesorul Cristian Ionescu a reușit să ne ofere o panoramă a modului în care mutațiile au influențat esența raporturilor de drept constituțional.

În debutul lucrării, autorul polemizează despre efectul grav al autoritarismului asupra spiritului național al românilor, explicând cum această realitate a influențat perceperea și aplicarea mecanismelor constituționale. Este evident că o astfel de analiză reprezintă una dintre cele mai marcante explorări ale conjuncturii politice a epocii, oferind cititorului un fundament solid pentru aprecierea evoluțiilor ulterioare. Analizând anii 1938–1940, când regimul autoritar al regelui Carol al II-lea a dus la desființarea monarhiei parlamentare și la instaurarea unei monarhii autoritare, autorul scoate în evidență aspecte importante ale destrucțiunii parlamentarismului românesc. Profesorul Ionescu de-

¹⁾ Editată la București, Editura C.H. Beck, 2023.

taliază Constituția din 1938, care a consacrat acest regim, relevând cu acribie modul în care autoritarismul s-a consolidat în acea perioadă. Cunoscută și sub denumirea de Constituția lui Carol al II-lea, această Constituție cedează mult în fața Constituției României din 1923, atât în privința drepturilor și libertăților cetățenilor, cât și în ceea ce privește organizarea autorităților publice și respectarea principiilor democratice. Constituția a instituit modificări, de esență, ale unor principii constituționale. În acest context, Cristian Ionescu dezvăluie mai multe aspecte ale reformei constituționale din 1938, care a dat naștere unei monarhii în care regele deținea atât puterea legislativă, exercitată prin Reprezentanța Națională, cât și puterea executivă, aplicată prin guvern, considerat un organ consultativ și executiv al voinței sale, fiind declarat „capul statului”.

Din discursul profesorului Cristian Ionescu rostit cu ocazia Galei Premiilor Uniunii Juriștilor din România pe anul 2019, la acordarea diplomei de onoare pentru lucrarea „Tratat de drept constituțional contemporan. Ediția 3”, constatăm că lucrările sale reprezintă „*nu atât rodul unei cercetări de bibliotecă, dar și cercetare de bibliotecă*”. Datorită abordării riguroase și aprofundate, profesorul Ionescu a reușit să revalorifice înțelegerea evoluției regimurilor constituționale, evidențiind nu doar modificările formale, ci și mecanismele de putere care au fost implementate pentru consolidarea autorității politice. Lucrarea se distinge prin faptul că nu se rezumă la o simplă descriere istorică a evenimentelor, ci pune un accent deosebit pe analizele juridice ale constituțiilor și ale actelor normative din perioada respectivă, oferind astfel o viziune completă și documentată asupra contextului constituțional românesc.

De asemenea, autorul reconstituie cronologic și analitic instituțiile politice din perioada ce a urmat

după 23 august 1944, evidențiind eforturile de reintroducere a unui regim constituțional democratic în România. Adoptarea „constituțiilor comuniste”, în opinia autorului, au marcat „un moment de ruptură în istoria dreptului public”, negând astfel principiile constituționalismului. Toate acestea fac lucrarea deosebit de relevantă pentru cei interesați de evoluțiile politice și constituționale în România din această perioadă.

Fără nicio îndoială, remarcabila lucrare „De la autoritarism la totalitarism: tipologii și mecanisme constituționale de exercitare a puterii politice în perioada 1938-1989” aduce o contribuție valoroasă atât dreptului constituțional și istoriei dreptului românesc, cât și științelor politice, punând în prim-plan mecanismele prin care a fost exercitată suveranitatea în România între 1938 și 1989. Autorul reamintește dificultățile regimurilor autoritare și totalitare specifice acestei perioade, subliniind atât intermitențele, cât și continuitățile dintre diversele regimuri constituționale care s-au succedat pe harta politică a României.

Explorând o perioadă dintr-un trecut nu tocmai apropiat, profesorul Cristian Ionescu a reușit să ne ofere un studiu de referință pentru cei interesați de evoluția constituțională a României, parțial și a Basarabiei, în perioada 1938–1989, devenind astfel o sursă indispensabilă pentru aprofundarea cunoștințelor despre dezvoltarea constituționalismului românesc.

Ion GUCEAC

Academician al Academiei de Științe a Moldovei,

Profesor universitar

e-mail: ion.guceac@asm.md

<https://orcid.org/0000-0002-9497-4628>

GENIU ROMÂN, NEGLIJAT DE ȚARISM, REABILITAT DE CONTEMPORANI: PETRU MANEGA

Recenzie la lucrarea ”*Projet du Code civil pour la Bessarabie. Proiect de Cod Civil pentru Basarabia*” de Petru MANEGA ¹⁾

A văzut lumina zilei un veritabil monument al gândirii juridice românești de acum două secole (1824-1825) și anume - *Projet du Code civil pour la Bessarabie. Proiect de Cod Civil pentru Basarabia*, alcătuit de un român, unul dintre primii doctori în drept de la Paris, Petru Manega. Lucrarea este rezultatul colaborării facultăților de drept a Universității de Stat din Moldova (Chișinău) și a Universității din București, fiind publicată de prestigioasa editură Hamangiu.

Opera are o structură complexă, ce se deschide cu un studiu asupra personalității și operei lui Petru Manega, al cărui autori sunt doctorul în drept Mihai Tașcă, prof.univ. Sergiu Baieș (USM) și Flavius Baias (Universtatea București). Urmează un studiu al prof. univ. Marian Nicolae (București) sub titlul Proiectul Codului Civil pentru Basarabia (1824-1825): o codificare modernă reușită, dar ratată. După aceste studii este înserată versiunea originală în limba franceză, în facsimil al *Projet du Code civil pour la Bessarabie* și textul traducerii în limba română a acestui proiect de Cod Civil pentru Basarabia. Traducerea a fost realizată de câțiva studenți ai Facultății de drept a Universității de Stat din Moldova, coordonați de conf.univ. dr. Octavian Cazac, lector univ. Natalia Marcova și studenții Colegiului Juridic Franco-Român de Studii Europene din București, coordonați de dr. Elena Pacea.

Despre Petru Manega, autorul proiectului de Cod Civil pentru Basarabia, s-au cunoscut puține date în spațiul românesc postbelic, el fiind amintit doar în epoca interbelică, în special, ca unul din primii doc-

tori în drept de la Paris, apoi - după traducerea din limba rusă a studiului din 1914 al basarabeanului L. A. Casso (la acel moment Ministru al Instrucțiunii Publice din Rusia) „*Petru Manega, un codificator uitat al Basarabiei*” – și ca autor al proiectului de Cod Civil pentru Basarabia. După 1989 autorii Dumitru Grama și Claudia Slutu au publicat un articol despre activitatea lui Petru Manega în Basarabia, numele acestuia fiind menționat și în primul manual de Istoria dreptului românesc, editat la Chișinău în 1995. Autorul care a avut în posesie copia unui exemplar al proiectului de Cod Civil pentru Basarabia și care l-a studiat în cadrul tezei de doctorat, publicând articole și monografia „*Izvoarele dreptului privat în Basarabia*”, Chișinău, 2018 a fost doctorul în drept Mihai Tașcă.

Personalitatea și destinul lui Petru Manega au fost complexe, personalitatea unui intelectual, școlit la Sorbona, care după bacalaureat și licență la Paris, a susținut teza de doctorat în drept la Universitatea Sorbona (Paris). Fiind în căutare de serviciu, Manega se adresează contelui Ioan Capodistria, pe atunci secretar de stat în ministerul de interne al Imperiului Rus, care se afla la momentul respectiv la Paris. Capodistria, fiind impresionat de personalitatea lui Manega, îl recomandă rezidentului imperial în Basarabia, generalului Inzov ca un bun specialist în domeniul juridic și un vorbitor de limbă română ce poate contribui la alcătuirea Codului de legi locale basarabene, păstrarea cărora țarul Alexandru I le promisese basarabenilor. Numai că de la promisiune până la realizarea ei

¹⁾ *Projet du Code civil pour la Bessarabie. Proiect de Cod Civil pentru Basarabia*. Editura Hamangiu, 2024. XCVII+576 p. Ediție bilingvă, coordonată și îngrijită de: prof.univ. dr. Flavius A. Baias, prof.univ. dr. Sergiu Baieș, prof.univ. dr. Marian Nicolae, dr. Elena Pacea, dr. Mihai Tașcă.

a fost un drum lung care (acum cunoaștem) nu a dus nicăieri și promisiunile au rămas vorbe goale. Mane-ga atunci încă nu cunoștea acest lucru și s-a dedicat integral și cu bună credință muncii pentru elaborarea proiectului de Cod civil pentru Basarabia, fiind secon-dat de baronul Filip Brunov, funcționar din Cancelaria Guvernatorului civil al Basarabiei. Deși Brunov era jurist (cu studii juridice la Leipzig), el a recunoscut că Petru Manega este adevăratul autor al proiectului de Cod Civil pentru Basarabia. În Discursul preliminar, redactat după modelul faimosului discurs al lui Jean Portalis, era indicat principalul izvor – dreptul roman, Principatele Române Valahia și Moldova, a cărei par-te integrantă a fost Basarabia până la 1812, fiind, în expresia Discursului, „bogatele moștenitoare ale teza-urului de legi pe care îl dețineau Roma și Bizanțul”. Această opinie este susținută relativ recent și de doi cercetători ruși de la Universitatea din Sankt Pe-tersburg (Anton Rudokvas și Andrey Novikov), unul dintre care este specialist de drept roman.

Prof. univ. Marian Nicolae în studiul său de la pp. XXVII-XCV scoate în evidență principiile de care s-a călăuzit Manega în procesul de elaborare a proiectului de Cod Civil, urmând 3 idei fundamentale:

1. Se referea la originea romană a dreptului din Ba-sarabia, arătând că fundamentul este dreptul roman;
2. Arăta criteriile cărora urmau să corespundă normele juridice și instituțiile - trebuie să fie morale, legale și naționale;
3. Principiu de tehnică legislativă – claritate, preci-zie, evitarea controverselor și incertitudinilor. În notele marginale ale proiectului se menționează acest dezide-rat ca, spre exemplu, la pagina 432 cu privire la dreptul de retenție al posesorului, ori la pag 433 referitor la par. 492, preluat integral din Codul civil francez, arătând că se conformează acelui sistem care pare să reunească la cel mai înalt nivel avantajele clarității și conciziei.

În legătură cu caracterul național merită a fi subli-niată poziția lui Petru Manega vis-a-vis de normele de drept succesoral. Deși s-a condus de normele Codului

Civil francez, Manega a arătat că toți locuitorii Basa-rabiei au cel mai mare interes în acest domeniu și de aceea „pentru a-și satisface propria conștiință” a făcut o muncă suplimentară, menită să aducă mai multă lu-mină asupra acestei părți esențiale a dreptului civil. Manega a pus la dispoziția împăratului textul norme-lor juridice naționale de drept succesoral, sperând că acesta va găsi util să consulte legile în vigoare atunci în Principatul Moldovei, a cărui parte a fost și terito-riul dintre Prut și Nistru până la 1812, și în acest scop a tradus și a anexat normele cu privire la moștenire din Codul Calimach, anume art. 692-1145.

Aceiași poziție a avut-o Manega și cu privire la prescripție când relua textul Ukazului imperial din 28 mai 1823 despre termenul de 10 ani introdus și în Ba-sarabia, dar amintea că legislația veche deosebea ter-menul de prescripție pentru bunuri mobile și imobile, arătând în notele marginale că ar fi dezirabil stabilirea unei anumite distincții între bunurile imobile pentru care termenul de 10 ani ar fi termenul just, iar pentru bunurile mobile – un termen mai scurt, cum era în le-gile vechi – de 3 ani.

Natura liberală a Proiectului de Cod Civil rezultă, după cum atenționează prof. Marian Nicolae, din fun-damentarea materiei pe 2 piloni fundamentali: propri-etatea privată și libertatea contractuală, având caracter relativ, ca și actualmente, căci contractele având un obiect ilicit sau contrar bunelor moravuri sunt nule, judecătorul invalidând astfel de contracte. Referitor la libertatea individuală proiectul într-un mod modern stipulează, că omul în raporturile sale sociale se bu-cură de libertatea individuală, adică el are facultatea de a face orice nu este interzis de lege, drept asigurat locuitorilor provinciei prin actele fundamentale care constituie baza organizării sale (par.91). Particularita-tea aceasta a majorității locuitorilor Basarabeni – adi-că lipsa dependenței personale a țăranilor față de pro-prietarii pământului pe care locuiau (încă Constantin Mavrocordat în 1749 desființase șerbia ca dependență personală) – au sesizat-o și autoritățile țariste, de

aceea în actele normative cu privire la țăranii de pe moșiile particulare, aceștia erau numiți săteni liberi din regiunea Basarabiei – SVOBONĂYE SELISK-YE OBĂVATELI. Atrage atenția norma „Nimeni nu poate fi constrâns să cedeze proprietatea, dacă aceasta nu este pentru o cauză de utilitate publică și în schimbul unei juste și prealabile indemnizări”, text integral preluat din Codul civil francez și care, în condițiile Imperiului Rus era prea inovatoare.

Aceste principii par surprinzătoare pentru legislația Imperiului Rus, care era încă un stat medieval, marea majoritate a populației ruse erau țăranii șerbi, adică dependenți nu numai economic, ci și personal. Țarul Alexandru s-a arătat deranjat de faptul că în proiectul de cod ȝiganii erau numiți robi, deși în Imperiul său majoritatea populației erau robi, numiți șerbi (krepostnâe), aceștia erau maltratați, vânduți, donați, dați ca zestre de către proprietarii lor – nobilii (dvoreni) ruși, absolut la fel cum se întâmpla și cu ȝiganii în Principatele Române (deci, și în Basarabia) în acea perioadă. În legătură cu acel deranjament țarul a poruncit ca normele privind ȝiganii să fie amplasate într-o anexă specială și deși de la această modificare a amplasării esența nu se schimba, ea era mai puțin evidentă pentru liniștea și imaginea țarului care se erija în rolul de eliberator al popoarelor asuprite de Imperiul Otoman. Pentru a-l menaja pe împărat par. 92 remarcă: „Singura clasă de locuitori pe care organizarea provinciei nu a putut să o ridice la o egalitate a drepturilor cu restul populației este clasa ȝiganilor. Dispozițiile care definesc obligațiile și drepturile lor se situează în apendicele Anexei la Cartea I a prezentului Cod”.

Merită a fi menționat faptul că acest proiect de Cod Civil a atras atenția (este adevărat - doar tangențial) și cercetătorilor științifici străini, cum ar fi Sylvain Soleil, care într-un studiu dedicat influențelor franceze asupra codificării dreptului civil din Chili, Ba-

sarabia, Japonia îl plasează pe Manega la același nivel cu Andres Bello, autorul unui excelent Cod Civil chilian și Gustave Boissonade, autorul proiectului de Cod Civil pentru Imperiul Japonez, astfel numele lui Manega este recuperat nu numai în spațiul românesc, european, dar și mondial <http://www.historiaetius.eu/uploads/5/9/4/8/5948821/soleil.pdf>

În sfârșit, și la noi prin editarea lucrării susmenționate a fost observată munca lui Petru Manega, cu adevărat – Nu există profet în propria țară! Astfel încât ne raliem opiniei prof. univ. Marian Nicolae: proiectul de Cod Civil al lui Petru Manega este încă o dovadă vie că istoria codificărilor moderne este, în realitate, istoria codificatorilor, (dar nu a legislatorilor, pur și simplu), a unor eminenți juriști, printre care înscriem numele lui Petru Manega, ceea ce este de fapt o apreciere întârziată cu 2 secole a contribuției sale valoroase. Astfel cercetătorii din România și Republica Moldova „Trec Prutul” după renumita expresie istorică a neamului nostru, valorificând patrimoniul juridic, mai larg – patrimoniul cultural comun, punând la îndemâna cercetătorilor din domeniul istoriei, istoriei dreptului, dar și a cercetătorilor materiei juridice din alte ramuri ale dreptului un excelent monument al codificării legilor românești de la începutul secolului al XIX-lea. Lectura acestei cărți va fi interesantă și tuturor celor aplecați spre studiul trecutului nostru istoric, pentru că, așa cum scria Lucian Blaga: „Există două realități, a căror greutate nu o simțim, dar fără care nu putem trăi: aerul și istoria.”

Elena ARAMĂ

Doctor habilitat în drept, profesor universitar,
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: aramaelena@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6406-3743>

Revista Națională de Drept

Publicație periodică științifico-practică

Nr. 2 (252), anul 25 (2024)

Formatul 60x80 $\frac{1}{12}$.
Coli de tipar 26,0. Coli editoriale 23,5.
Tirajul 100 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009